

Ožiljci crne Amerike

Vukelić, Tatjana

Authored book / Autorska knjiga

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Publication year / Godina izdavanja: **2022**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:728700>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Tatjana Vukelić
OŽILJCI CRNE AMERIKE

Izdavač

Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet

Za izdavača

prof. dr. sc. Aleksandar Mijatović

Recenzenti

dr. sc. Branka Kalogjera

dr. sc. Moira Kostić Bobanović

Lektorica

izv. prof. dr. sc. Mihaela Matešić

Urednica

Romana Kuharić

Grafički dizajn i tehnički urednik

Jovan Dimoski

Nakladnik

Grafo-den

Godina objavljivanja

2022.

Tiskano izdanje

ISBN: 978-953-361-072-2

e-izdanje

ISBN: 978-953-361-071-9

CIP katalogizacija

“CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Sveučilišne knjižnice Rijeka pod brojem ISBN 978-953-361-072-2.”

Tatjana Vukelić

**OŽILJCI CRNE
AMERIKE**

“THE PECULIAR INSTITUTION”

ILLUSTRATED.

 Copy of a photograph taken from life at Baton Rouge, La. Ap. 2, '63; the lacerated body—months after the brutal flogging had been inflicted—having healed in the manner represented. The alleged offence was a trifling one. How noble and benignant the countenance of the victim!

C. SEAVER, Jun., PHOTOGRAPHER,

27, Tremont Row, Boston.

I Wanna Thank Me

Last but not least,

I wanna thank me

I wanna thank me for believing in me,

I wanna thank me for doing all this hard work,

I wanna thank me for having no days off,

I wanna thank me for. . . for never quitting,

I wanna thank me for always being a giver and tryna give more than I receive,

I wanna thank me for tryna do more right than wrong,

I wanna thank me for just being me at all times (. . .)

- Snoop Dogg (dio govora kalifornijskoga repera prilikom dodjele zvijezde na *Hollywood Walk of Fame* u studenome 2018. godine)

“When I born, I black
When I grow up, I black
When I go in Sun, I black
When I scared, I black
When I sick, I black
And when I die, I still black

And you white fellow
When you born, you pink
When you grow up, you white
When you go in sun, you red
When you cold, you blue
When you scared, you yellow
When you sick, you green
And when you die, you gray

And you calling me colored?“

— ***Oglala Lakota*** (***Oglala*** jedno je od sedam potplemena naroda *Lakota*, koji zajedno s domorodačkim plemenom *Dakota* čine *Očhethi Šakowin* (*Vijeće sedam vatri*). Narod *Lakota* poznatiji je pod imenom *Teton Sioux* i smatraju se jednom od tri najistaknutije supkulture naroda *Sioux*. Nastanjeni su u Sjevernoj i Južnoj Dakoti. Narod *Oglala* službeno je priznato pleme u SAD-u, a njihovo službeno ime je *Oglala Sioux Tribe of the Pine Ridge reservation, South Dakota*. Ipak, velik dio pripadnika naroda *Oglala* odbacuje naziv *Sioux* zato što ta riječ na jeziku naroda *Ojibwe*, znači ‘zmija’, a *Oglale* smatraju narod *Ojibwe* jednim od najvećih neprijatelja *Lakota* kroz domorodačku povijest SAD-a.

„Kada se rodim, ja sam crn
Kada porastem, ja sam crn
Kada sam na suncu, ja sam crn
Kada se plašim, ja sam crn
Kada sam bolestan, ja sam crn
Kada umrem, ja sam crn

A ti, moj bijeli prijatelju,
Kada se rodiš, ti si ružičast
Kada porasteš, ti si bijel
Kada si na suncu, ti si crven
Kada ti je hladno, ti si plav
Kada se uplašiš, ti si žut
Kada si bolestan, ti si zelen
Kada umreš, ti si siv

I ti mene zoveš obojeni?“

Slavery was never abolished, it was only redesigned.

Charles Bukowski

ZAHVALA

Želim iskreno zahvaliti svima koji su mi strpljivo i velikodušno pružili potporu tijekom pisanja ove knjige. Iako vrlo zahtjevan projekt, istodobno je iznimno znanstveno inspirativan i ispunjavajući.

Zahvaljujem se dragim kolegicama s Odsjeka za anglistiku Filozofskoga fakulteta u Rijeci, čije ću akademske titule ovom prilikom namjerno izostaviti jer im želim zahvaliti kao kolegicama i dragim ljudima. Za pomoć u korisnim savjetima tijekom pisanja, stalne poticaje i ohrabrenja te nadasve njihovu vjeru u uspjeh ovoga projekta iskreno zahvaljujem Maji Brali-Vukanović, Sintiji Čuljat, Branki Drljači Margić i Ireni Vodopiji-Krstanović.

Veliku zahvalu upućujem redovitoj profesorici Kimberly S. Adams sa Sveučilišta East Stroudsburg u Pennsylvaniji u SAD-u, koja mi je svojim sugestijama i izvorima pomogla pri pisanju ove knjige.

I deeply and honestly appreciate and would like to thank dear Kimberly S. Adams, Full professor at East Stroudsburg University, Pennsylvania, United States of America who helped me with suggestions and material sources needed for this project.

Zahvaljujem i Nacionalnoj galeriji umjetnosti u Washingtonu D. C. na ustupljenoj fotografiji naslovnice („Izbičevana leđa“ ili „Bičevani Peter ili Gordon“) i pripadajućega originalnog teksta.

I am also thankful to the National Gallery of Art, Washington D. C., USA for the availability of the book cover image (*The Scourged Back or the Whipped Peter or Gordon*) including the verso of the card.

SADRŽAJ

Zahvala	9
Predgovor.....	13
Uvod	17
Afrički kontinent i trgovina robljem.....	35
Ropstvo u Americi	47
Afroameričke žene i ropstvo.....	61
Abraham Lincoln	81
Razdoblje nakon ropstva.....	97
<i>Montgomery Bus Boycott</i> – Rosa Parks.....	119
Martin Luther King ml.....	131
Povijest rasizma i rasne diskriminacije u američkome društvu.....	153
„Obojenost“	171
Afroamerička kultura: glazba, književnost i film	189
<i>Black Lives Matter</i>	211
Bilješka o autorici	225
Literatura.....	227

Predgovor

Kada mi je 2003. godine moja mentorica za izradu i obranu doktorske disertacije, dr. sc. Katica Ivanišević, professor emeritus, predložila da za temu doktorske disertacije odaberem problematiku rasne, rodne i spolne diskriminacije u afroameričkoj zajednici u Americi, moram priznati da nisam uopće imala ideju što je to, tko je to i o kakvoj se problematici uopće radi. Nisam tada ni slutila da će ova tematika odrediti moj znanstveni pravac i interese.

I ovom prigodom ponovno želim zahvaliti dragoj mentorici, dr. sc. Katici Ivanišević, professor emeritus, koja me je iskustvom velikoga znanstvenika uputila u ovaj znanstveni diskurs.

Gledajući s odmakom od mnogo godina, a kaže se da se sve u životu događa s razlogom, vjerujem da i za ovaj moj znanstveni put postoji razlog. Tijekom djetinjstva, studentskih dana i poslijediplomskog obrazovanja često sam boravila u Sjedinjenim Američkim Državama, dijelom iz privatnih, a dijelom znanstvenoistraživačkih razloga. Već tada sam se za boravka u SAD-u susretala s primjerima rasne problematike usmjerene prema afroameričkoj zajednici u svakodnevnome životu, ali ih tada nisam razumjela. U razgovoru s mnogim Amerikancima, bijelcima i crncima, jasno mi je bilo da puno toga „ne štima“. Nisam znala osvijestiti i verbalizirati problem, a kamoli shvatiti ozbiljnost povijesnoga nasljeđa, socioloških, kulturoloških, političkih i inih traumatičnih iskustava kroz koje prolazi Afroamerički narod već punih šest stoljeća.

Ova knjiga stoga predstavlja skup znanja, iskustava, istraživanja i promišljanja brižljivo skupljenih posljednjih dvadesetak godina.

Istraživačka pretpostavka u knjizi *Ožiljci crne Amerike* bila je uvjerenje da afroamerička tradicija, identitet i kultura kao oblikovane moći na teritoriju Sjedinjenih Američkih Država nose specifična obilježja, pokretački poriv i stvaralačku snagu pripadnika afroameričke zajednice. Izvori snage i značenja afroameričke zajednice unutar američkog *mainstreama* prikazani su u manifestacijama njihova načina života u različitim vremenskim odrednicama i društveno-političkim okolnostima. Crnački narod započinje svoj trnoviti put još u doba ropstva, kada postaje svjestan da će se morati boriti protiv ustaljenih društveno nametnutih normi, vladajućih idejnih i estetskih vrijednosti koje su se temeljile na rasnim i klasnim razlikama te na diskriminirajućoj politici.

Tema ove knjige nije nimalo lagana i jednostavna, ni povijesno, ni politički, ni društveno-socijalno, emotivno ili kulturološki gledano. Kroz poglavlja knjige, počevši od razdoblja ropstva pa sve do danas, željela sam približiti hrvatskoj čitateljskoj publici jednu nadasve važnu i zanimljivu povijest, tradiciju i kulturu – onu afroameričku, koja se u šest stoljeća dugom razdoblju pokušavala asimilirati u američki društveno-politički, sociološki i kulturološki sustav. Iz golema korpusa podataka, dokumenata, svjedočanstava, dnevnčkih zapisa pojedinaca, stručne i publicističke literature te raznih drugih vrsta napisa predstavljeni su istiniti primjeri iz života Afroamerikanaca u različitim fazama i okolnostima njihova života.

Možda ćete i vi pronaći djelić zanimljivosti u nekom od ovih poglavlja i osjetiti intenzitet njihove patnje te ih povezati sa svojim dosadašnjim znanjem i spoznajama o životu Afroamerikana-

ca. A možda ćete razviti i jednu novu spoznaju i pogled na tradiciju i identitet naroda koji se nama čini tako daleko. Današnja globalna društveno-politička situacija ne dopušta nam zatvarati oči i okretati glavu kao da nas se to ne tiče. Energija koja tinja spoznajom o bolnoj istini dotiče svakoga od nas ponaosob.

Nadam se da će ova knjiga koja će biti dostupna i u tiskanom i u e-izdanju proširiti znanja o novim iskustvima afroameričke probuđene svijesti.

Tatjana Vukelić

Fotografija: Joshua Roberts. Preuzeto s: <https://www.theguardian.com/world/2020/jun/03/us-coronavirus-key-questions-protests>

UVOD

*Iskrpili smo Afriku do posljednje kapi krvi u posljednja četiri stoljeća. Oti-
mali smo i krali njihove sirovine, a onda smo lagali i govorili da Afrikanci nisu
ni za što. U ime vjere uništili smo njihovu kulturu i tradiciju. I nakon što smo
se obogatili na njihov račun, ne dozvoljavajući im obrazovanje, sada krademo
njihov identitet iskrivljenom medijskom propagandom pokušavajući spriječiti
njihovu odmazdu prema nama.*

Jacques Rene Chirac (1932.–2019.), bivši predsjednik Francuske (1995.–2007.)

Rasizam, kao fenomen koji je stvorio čovjek, može se defi-
nirati kao naučeno ponašanje i naučene emocije određene druš-
tvene skupine prema drugoj društvenoj skupini čije se fizičke
karakteristike razlikuju od drugih. Drugim riječima, osnovni mit
o rasnim različitostima zasniva se na činjenici da su ljudi bije-
le boje kože s kulturološkog aspekta superiorniji, inteligentniji
i kreposniji nego oni „obojeni“ zbog same i jedine činjenice da
su bijeli. Na psihološkoj razini, bijela boja kože izravno se pove-
zuje s ljepotom i kulturom, a crna s ružnoćom, mračnim umom i
ropstvom. Miliijuni Afrikanaca, okovanih lancima i dopremljenih
brodovima u Ameriku s ciljem iskorištavanja afričkoga naroda
kao radne snage označili su početak kada je crnački narod u bje-
lačkom svijetu prestao imati obilježja ljudskoga bića. Najprije je
afričkom čovjeku oduzet njegov crnački i afrički identitet tako
što je čovjek pretvoren u puku tjelesnu masu, a potom u stvar. Pri
tome su ga dehumanizirali, eksploatirali i zlostavljali. Jedino što
je ostalo afričkom čovjeku bila je njegova duša i identitet, koje je
isto tako bio lišen budući da su bijelci nametali svoje vrijednosti,

u kojima nije bilo mjesta za afričku kulturnu tradiciju i nasljeđe. Bijelci su utemeljili institucijska pravila prema kojima je crnački narod bio prisiljen živjeti i prema kojima i danas živi. To je bio prvi korak prema utemeljenju rasizma kao, nažalost, nerazdvojnog i duboko ukorijenjenog dijela američke, i ne samo američke, bjelačke civilizacije.

Rasizam, sistemski rasizam, klasizam, spolna i rodna diskriminacija obilježili su šest stoljeća dug put afroameričkog naroda kroz povijest. Na isti način na koji je crnački narod u cijelosti, zbog rasnog obilježja, klasificiran kao niža vrsta i klasa ljudi, u još gorjoj i težjoj situaciji našle su se i afroameričke žene, odbacene kao niža kasta zbog rodnog obilježja i nalaze se na samome dnu društvene ljestvice. Patrijarhalni imperijalistički sustav stvorio je stereotipne vizure o crkinjama kao nemoralnim, razvratnim i promiskuitetnim bićima dovodeći ih u stanje fizičke potlačenosti, mentalne i psihičke devijacije. Spolna diskriminacija i seksizam, uz rasizam, uzrokovali su još veću potlačenost afroameričkih žena koje su eksploatirali i zlostavljali i bijelci i crnci. Odgovorne za vlastitu sudbinu i budućnost svoje djece, morale su se suočiti sa svakodnevnim realitetom u odnosima s bijelcima, i iznad svega, njihovim partnerima crnačkim muškarcima.

Kao izvori potlačenosti afroameričkih ljudi, rasizam i seksizam međusobno su povezani konstrukti i proistječu iz istog spleta okolnosti. Taj zastrašujući fenomen provlači se kroz tri realiteta američkoga društva. Prvi i najveći realitet su bijelci, uglavnom muškarci, koji u američkome društvu imaju veliku moć i utjecaj, drugi realitet znatno je manji i slabiji te ima uzak doseg djelovanja, a odnosi se na crnački narod koji se bez obzira na rodni aspekt suočava s eksploatacijom i kompleksom manje vrijednosti u odnosu na druge društvene skupine u Americi. Unutar toga drugoga realiteta postoji treći, skriveni realitet koji se odnosi na

crnačke žene, a u kojem su one suočene s izolacijom i potlače-
nošću. Navedeni realiteti predstavljaju distinktivna obilježja na
kojima je zasnovan američki društveni sustav.

Afroamerikanci u Americi suočeni su s okrutnom stvarnošću
sistemskoga rasizma i diskriminacije koja ih je još od razdoblja
ropstva obilježila prema boji kože i fizionomiji stigmatizirajući
ih i stavljajući im na leđa teško i nepremostivo breme. Univerzal-
ni društveni kodovi i stereotipi koje je implementirala bjelačka
tradicija, kultura i politika isključuje crnačkog čovjeka iz suvre-
menih društvenih tijekova.

U parku Lafayette u Washingtonu, samo nekoliko koraka
udaljenome od Bijele kuće, bogati hotelijer vodio je još jedan
unosan biznis – prodavao je robove, muškarce i žene, po najvi-
šim cijenama. Držao ih je zatočene u ćelijama od opeke u blizini
svojega imanja odakle su se svake noći čuli jauci i plač. Danas
na tome mjestu nema nikakva obilježja, spomenika ili bilo ko-
jega drugog znaka kojim bi se, prema riječima Toni Morrison,
podsjetila javnost na strašnu brutalnost prema Afroamerikancima
tijekom cijelog 19. stoljeća.

Nakon teškoga i iscrpljujućega Američkog građanskoga rata
(1861.–1865.), institucija ropstva u Americi ukinuta je s ciljem
da rasno nasilje postane i ostane stvar prošlosti. Ovih dana na
javnim površinama nasuprot Bijele kuće mogu se susresti mno-
gobrojni službenici na svojim dnevnim odmorima i ručkovima u
pauzama od posla, kao i mnogobrojni turisti koji vrve oko neka-
dašnjega hotela poznatog pod nazivom „Decatur House“.

Nakon 25. svibnja 2020. godine park Lafayette pretvorio se
u „ratnu zonu“ i poprište borbe protiv još uvijek prisutnoga na-
sljeđa ropstva u Americi: sistemskoga rasizma. Ubojstvo Afro-
amerikanca Georgea Perryja Floyda ml. (1973.–2020.), koje se
dogodilo 25. svibnja 2020. godine u Minneapolisu, u saveznoj

državi Minnesoti, zbog navodnog pokušaja korištenja krivotvorene novčanice od 20 dolara, najavilo je goleme i sveobuhvatne promjene u američkome društveno-političkome sustavu. Bijelac, policijski službenik, Derek Chauvin, koljenom je pritisnuo Floyda na pločnik i gušio ga punih osam minuta. Iako je molio za pomoć, George Floyd je preminuo. Nakon više od dvije godine, 7. srpnja 2022., Derek Chauvin osuđen je na 21 godinu zatvora. Čitajući presudu, sudac Paul Magnuson na sudu u St. Paulu, u saveznoj državi Minnesoti, rekao je: „Doista ne znam zašto ste učinili to što ste učinili, ali pritiskati koljenom vrat čovjeku dok on ne izdahne jednostavno je krivo, jako krivo i zbog toga morate biti primjereno kažnjeni“. Nakon Floydove smrti ništa više u Americi nije i neće biti isto.

Nekoliko dana nakon nemilog incidenta, nešto prije 19 sati, 1. lipnja 2020. godine, jake lokalne i savezne policijske snage, naoružane do zuba, usmjerile su gumene metke i suzavac prema prosvjednicima koji su u parku prosvjedovali protiv brutalnog nasilja nad crncima, pod tada još nepoznatim i novim sloganom, *Black Lives Matter*.

Postulati države koja se često naziva „obećanom zemljom“ ozbiljno se mijenjaju, i to u vidu ozbiljnoga tektonskog poremećaja.

Od tada do danas rasprave o sistemskome rasizmu proširile su se po cijelome svijetu. Administracija bivšega američkog predsjednika Donalda Trumpa poriče diskriminaciju nad afroameričkim narodom koja već stoljećima polagano, ali sigurno razara američko društvo i prisutna je u političkim, gospodarskim i sociološkim strukturama društva na svim razinama. Trump nevoljko priznaje i vjeruje da postoje „nepravdnosti i nejednakosti u društvu“, no snažno odbacuje činjenicu o postojanju anticrnačke ideologije u američkom zakonodavnom sustavu. Bivši predsjednik vjeruje da su to samo izdvojeni slučajevi i primjeri koji se moraju suzbiti i iskorijeniti.

Ipak, postojećoj američkoj društveno-političkoj svijesti i diskursu odavno je odzvonilo. Nužne su korijenite i bolne promjene s ciljem jasnijeg i pravednijeg pogleda u budućnost.

Iako su demonstracije u parku Lafayette 1. lipnja 2020. godine zapravo izljev bijesa građanâ zbog brutalnosti policijskog postupanja i smrti Georga Floyda, koji se ugušio pod koljenom policajca, u samoj biti demonstracija leži mnogo dublji problem. Stoljeća rasne politike, kako eksplicitne tako i one skrivene, dotjerala su Afroamerikance doslovno do ruba, u fizičkom, emocionalnom i ekonomskom smislu. Iako američka vlada vjeruje da je ropstvo davno pospremila u povijesne ladice nakon Američkoga građanskog rata (1861.–1865.), zemlja i vlada nikada se nisu temeljito i do kraja potrudile zauvijek iskorijeniti traumatična iskustva crnačke zajednice, već su ih ostavili da i dalje tinjaju. Upravo se ti traumatični ostaci u afroameričkome narodu danas očituju u lošem obrazovnom sustavu, koji im ne omogućuje jednako obrazovanje kao i bijelcima, lošem ili preskupom zdravstvenom sustavu, koji im ne pruža skrb za zdravlje te gospodarskom sustavu i ekonomiji, koji im ne daju priliku za pristojnu zaradu i život dostojan svakog čovjeka, budući da su milijuni Afroamerikanaca nezaposleni.

Političari, aktivisti i svi ostali dionici američkoga društva morali bi ozbiljno promišljati i razgovarati o realnosti s kojom se suočava američko društvo, o realnosti kakva ona doista jest, a koja je vrlo kompleksna te izravno utječe na živote milijuna Afroamerikanaca svakoga dana i u svakome trenutku.

Ono što cijeli ovaj događaj i trenutak čini povijesnim jest činjenica da se Amerika polako „budi“ i počinje se, nakon šest stoljeća, suočavati s bolnim istinama. Demonstracije i prosvjedi koji u posljednjih nekoliko godina bukne diljem Amerike ne uključuju samo mladu crnačku populaciju nego sve ljude koji vjeruju da

institucionalizirani rasizam treba iskorijeniti, bez obzira na boju kože, rasu, rodnu, dobnu ili spolnu pripadnost.

Neredi i prosvjedi u Fergusonu, u saveznoj državi Missouri, 2014. godine, koji su uslijedili nakon kobnog ubojstva mladoga nenaoružanog Afroamerikanca Michaela Browna, koje je počinio policajac Darren Wilson samo zbog toga što je mladić hodao ulicom, a ne pločnikom kako je zahtijevao policajac, ukazali su na činjenicu da više od pola američke populacije smatra kako je rasna diskriminacija i nakon šest stoljeća „velik problem“. Istraživanje Sveučilišta Monmouth iz 2016. godine pokazuje da se taj broj poprilično smanjio. Statistički podaci pokazuju da je 2016. godine samo jedna trećina Amerikanaca smatrala i vjerovala da crnci više podliježu policijskoj brutalnosti. Danas ipak, u svjetlu posljednjih događaja, isto istraživanje pokazuje kako više od 75% Amerikanaca smatra da je rasna diskriminacija velik problem, a 57% njih vjeruje da Afroamerikanci više podliježu policijskom nasilju negoli bilo koja druga demografska skupina u Americi (Ransby, 2018).

Pojmom sistemskoga rasizma bavili su se u prošlosti isključivo sociolozi i aktivisti lijevoga političkoga spektra, no u posljednje vrijeme taj je pojam postao vrlo „popularan“ i često spominjan na dnevnoj bazi pa internetski pretraživači bilježe golem porast u pretraživanju toga pojma. Upravo je pojam sistemskoga rasizma doveo do nezapamćenih podjela u Americi. S jedne strane, većina populacije sklona je izričito odbacivati povijesne činjenice koje su dovele do sistemskoga rasizma. To se pogotovo odnosi na političke moćnike i sve one koji po bilo kojem pitanju imaju moć u američkome društvu, bilo političku ili onu financijske prirode.

Po definiciji, sistemski rasizam duboko je ukorijenjen u američko društvo i stoga nije jednostavno ni bezbolno ispraviti rasne diskrepancije i nepravde. Ipak, za mnoge pojedince koji su po-

svetili život borbi protiv rasne nejednakosti došao je trenutak suočavanja s bolnim istinama američkoga društva. James Baldwin, afroamerički pisac i aktivist, navodi u svome rukopisu *Remember this House*: „Ne može se sve s čime se suočite promijeniti, ali dok se ne suočite, ništa se i neće promijeniti“ (Kendi, 2017).

Sistemska rasizam seže daleko u povijest, u doba najbrutalnije institucije ropstva koju ljudski rod poznaje. Više od 12 milijuna Afrikanaca svih dobnih skupina zavezanih lancima u podnožjima brodova prevezeno je u Europu i Ameriku i prodano kao radna snaga i roblje trpeći nepojmljivo nasilje i dehumanizaciju. Mnogobrojne knjige, računi o kupnji i prodaji robova te zapisi iz toga razdoblja potvrđuju činjenicu o brutalnosti i nehumanosti ideologiji. Kako bi se opravdala ta „čudna institucija“, koristila se religijska retorika u tandemu s pseudoznanosti, čime su se pokušavali objasniti razlozi brutalna postupanja prema Afrikancima kao roblju. Nakon Američkoga građanskog rata legalno ropstvo zamijenjeno je onim organiziranim u vidu zastrašivanja, linčovanja, obespravljenosti, prisile na dužničko i služničko ropstvo ojačano i potpomognuto rasnom nejednakošću sve od razdoblja Rekonstrukcije, preko razdoblja segregacije *Jim Crow Law* i nadalje kroz razdoblje Pokreta za građanska prava, pa sve do sredine 20. stoljeća.

To je ružna povijest američkoga društva koju svi Amerikanci znaju ali samo manjina priznaje. Ipak, sistemski rasizam nalazi svoj put, na mnogo podmukliji način, do svih američkih institucija. Socijalni i zdravstveni sustav utemeljen je 1930-ih godina s ciljem pomoći i osiguravanjem pristojnoga života bijelim Afrikancima starije životne dobi, no odmah je na samome početku isključio pomoć afroameričkim radnicima, farmerima i poljoprivrednicima, ostavivši tako na cjedilu dvije trećine Afroamerikanaca. Isto tako, zakon o hipotekama i kreditima omogućio je

bijelcima kupnju kuća nakon Drugoga svjetskog rata, no za crnce to nije bila opcija.

Državna politika smatrala je da prisutnost afroameričkih obitelji u susjedstvu nije dobra za cjelokupnu zajednicu jer ruši ugled određenog područja, a time i cijene nekretnina. Zbog toga Afroamerikanci nisu mogli ni dobiti kredite kako bi kupili kuće. Siromašni crnci pribjegavali su kriminalu i završavali u zatvorima izdržavajući kazne koje su trajale desetljećima ili su bili prisiljeni živjeti na ulicama. I danas postoji jasna granica koja razdvaja politiku i stavove prema crnačkoj zajednici. Zbog nedostupnosti socijalnog osiguranja milijuni Afroamerikanaca ne mogu svojim obiteljima osigurati pristojan život, osiromašeni su i najranjivija su skupina američkoga društva. Takve društvene i političke nejednakosti dovele su do situacije u kojima su američki zatvori prenapučeni crnačkom populacijom, obitelji su razorene, a milijuni djece odrastaju bez jednog roditelja, najčešće oca.

Sustavna diskriminacija doslovno je postala pitanje života i smrti, a policijska postupanja i brutalnost prema Afroamerikancima koji su u ekspanzijskom porastu posljednjih godina u Americi samo su početak suočavanja s ozbiljnim problemom koji ugrožava društveno-političku opstojnost Amerike. Osvrtno li se na nedavnu situaciju s pandemijom virusa COVID-19, koja je zahvatila cijeli svijet, situacija u Americi specifična je upravo zbog nemogućnosti svih građana da dobiju istu medicinsku skrb. Gradska područja u kojima žive Afroamerikanci, a valja napomenuti da ih je diskriminatorna politika stjerala u određena gradska geta, često su neuredna, zagađena i nedostatna za normalan život. Česta su obolijevanja od astme ili dijabetesa, što povećava rizik zaraze virusom, a smrtnost je dva do tri puta veća negoli kod bijelaca. Pandemija virusa COVID-19 samo je jedan i najnoviji primjer systemske i društvene diskriminacije

američkoga društva, a takvih je primjera mnogo. Afroameričke žene primjerice umiru pri porodu tri do četiri puta češće od bjelkinja, dijelom zbog nedostatne zdravstvene zaštite; afroamerička djeca najčešće pohađaju državne slabo razvijene škole jer njihovi roditelji nemaju mogućnosti financirati kvalitetnije obrazovanje; afroamerički glasači četiri su puta manje zastupljeni u glasačkim kampanjama i u političkom životu Amerike negoli bijelci zbog toga što je zakonska regulativa sačinjena po mjeri bijelaca; milijuni su obespravljeni zbog kaznenih i kriminalnih djela; uragani i poplave najčešće teže pogađaju crnačka naselja, itd. I ovaj kratak popis je predugačak.

Jeh Johnson, odvjetnik koji je radio u doba Obamine administracije, rekao je: „Općenito i jasno govoreći, sistemski rasizam prisutan je u svakoj instituciji u Americi.” Stoga nije iznenađujuće da su Afroamerikanci pokrenuli velike prosvjede nakon ubojstva Georgea Floyd. Gotovo 17% Afroamerikanaca je nezaposleno, a stopa njihove nezaposlenosti u stalnom je rastu. Dispariteti u životima između bijelaca i crnaca u kontinuiranom su rastu. Istina o sistemskome rasizmu desetljećima je gurana pod tepih kako se ne bi ugrozio integritet bijelaca i povrijedio izborni politički sustav. Kada je 1968. godine Lyndon Baines Johnson, 36. predsjednik SAD-a, pokrenuo i naložio istraživanje o nemirima i prosvjedima u američkim gradovima, zaključci s kojima je povjerenstvo koje je provodilo istraživanje izašlo u javnost po kratkom su postupku ignorirani. Povjerenstvo je utvrdilo da su „bijelci krivi za stvaranje crnačkih geta, bjelačke institucije su podržavale geto, a društvo ih je preziralo“ (Pitts, 2012).

Tijekom prve predsjedničke kampanje Baracka Obame mnogi su Amerikanci osuđivali Obamina pastora Jeremiaha Wrighta, koji na propovijedi pod naslovom *Confusing God and Government* iz 2003. godine u Chicagu navodi: „Prokleta bila Amerika

zbog ubijanja nevinih ljudi, zbog odnosa prema našim sugrađanima kao da nisu ljudska bića“, optuživši Ameriku za izdaju „goleme većine njezinih građana afričkoga podrijetla” (Alridge, Bynum, Stewart, 2021). Predsjednik Obama osudio je njegov govor i istodobno podsjetio javnost da je Amerika učinila velik napredak kad je riječ o rasnoj nejednakosti, no istodobno je ustvrdio da još mnogo treba učiniti po tom pitanju.

Danas se čini da se u Americi događa neka drukčija retorika. Ali samo se čini. Amerika ne može i ne smije zatvarati oči pred stvarnošću. Ubojstva Afroamerikanaca pred očima američke i svjetske javnosti u posljednjih nekoliko mjeseci, stotine tisuća Afroamerikanaca pogođenih COVID-19 virusom, teška ekonomska i gospodarska kriza koja je pogodila Ameriku i cijeli svijet, a usred svega zagovaratelji predsjednika Trumpa i dalje potpaljuju rasne tenzije koje su postale sve razvidnije i bijelom američkom čovjeku.

U urbanim središtima, crni i bijeli prosvjednici, kao nikada do sada u američkoj povijesti, zajedno istupaju. U pretežito bjelačkim gradovima diljem Amerike deseci tisuća bijelaca izlaze na ulice dajući potporu svojim crnačkim sugrađanima. Čak su se i u malim ruralnim područjima, koja su donedavno bila izrazito čvrsta stava u podjeli na bjelačka i crnačka prava, bijelci pridružili i pružili potporu Afroamerikancima. Svjedočimo vrlo značajnim povijesnim trenucima u društvenom i kulturološkom preslagivanju u Americi, no valja reći da će biti potrebno još mnogo vremena da se prevladaju i nadržu predrasude koje su ukorijenjene više od šest stoljeća u američkom društveno-političkom sustavu.

Buđenje je bolno, no vremena više nema. Odavno je isteklo...

Borba afroameričkog naroda za konačno prevladavanje rasizma i opstanak u zemlji osmišljenoj i sazdanj za Amerikance europskoga podrijetla traje već stoljećima. Od prvih Afrikanaca

koji su silom dovezeni u Novi svijet da budu robovima bijelom stanovništvu, pa sve do današnjega afroameričkog stanovništva u SAD-u, predrasude, potlačivanje i nejednakost dio su njihovih života, i nešto s čime su se prisiljeni suočavati gotovo svakodnevno. Iako ropstvo i rasna segregacija zakonski odavno ne postoje, a Afroamerikancima su se otvorila mnoga vrata u vidu školovanja i zaposlenja, kao i držanja visokih funkcija u području politike, predrasude još uvijek postoje, a prilike i mogućnosti nisu za sve jednake, iako se tvrdi suprotno. Koliko god da se naglasak stavlja na suvremenu stvarnost, u kojoj više nema mjesta razlikama na temelju boje kože i rasnog identiteta, rasna diskriminacija još uvijek postoji i itekako je prisutna u mnogobrojnim područjima života – ponekad na vrlo suptilan i prikriven način.

Dok je većina bjelačkih imigranata u Ameriku stigla svojevoljno, među njima je bilo i onih koji su u 17. i 18. stoljeću na novootkriveni kontinent stigli kao sluge ili zatvorenici. Međutim, svi su oni uskoro, prema Deklaraciji o nezavisnosti, dobili pravo na slobodu, što nije bio slučaj s afričkim stanovništvom. Afrikanci su u zemlju stigli kao roblje te su im sustavno uskraćivana čak i osnovna ljudska prava, a bili su tretirani kao životinje. Upravo su te okolnosti dovele do stvaranja rasne ideologije prema kojoj su bijelci nadmoćnija i više vrijedna rasa od ostalih, iz čega su se rodile mnogobrojne predrasude i uvjerenja zbog kojih i danas postoji podjela na *crno* i *bijelo*. Broj ljudi koji su između 1450. i 1850. godine u Africi prodani u roblje procjenjuje se na 11 do 13 milijuna, od kojih je vjerojatno oko 10 milijuna preživjelo prekomorsko putovanje brodovima u Ameriku. Većina ih je bila predodređena za rad na plantažama Kariba i Brazila, dok je određeni postotak prevezen u britanske kolonije u Sjevernoj Americi (Myrdal, 2017).

Prvi su robovi u Sjevernu Ameriku stigli 1619. godine, a potkraj 17. stoljeća Britanci su se aktivno uključili u trgovinu robljem

te su već do sredine 18. stoljeća Afroamerikanci činili značajan dio populacije. Gotovo 40% svih imigranata koji su stigli u britanske kolonije u Americi u godinama prije Američke revolucije¹ bili su afrički robovi, a njihova je prisutnost u tako velikom broju imala golem utjecaj na stvaranje američke civilizacije i kulture (Franklin, Moss ml., 1980). U oružanim sukobima tijekom Američke revolucije sudjelovalo je oko pet tisuća Afroamerikanaca, no značajnije dobrobiti za njihov potlačeni položaj u američkom društvu i dalje nisu bile vidljive. I dok je na Sjeveru u sljedećih dvadeset godina nakon rata postupno usvojen plan za oslobađanje robova i ukidanje ropstva, na Jugu je čitavo gospodarstvo bilo i dalje temeljeno na eksploataciji robova. U vrijeme kada je Thomas Jefferson postao treći predsjednik Sjedinjenih Američkih Država, afroamerička populacija dosegla je više od jednog milijuna, no velika ih je većina još uvijek živjela na Jugu i imala status robova. Zbog sve veće potražnje za pamukom i njegovim povećanim uzgojem ropstvo je doživjelo „procvat“ i proširilo se cijelim Jugom, gdje se nalazilo najviše plantaža pamuka, na kojima su robovi bili osnovna radna snaga. Međutim, kako je na Sjeveru situacija bila povoljnija, mnogi su robovi pokušavali pobjeći, no često neuspješno. Za pokušaj bijega slijedila je odmazda. Veleposjednici su ih kažnjavali najgorom kaznom – prodavali su ih na druga mjesta i plantaže, daleko od njihovih obitelji. Ipak, neki su uspjeli u svojoj namjeri i prebjegli u sjeverne države ili

¹Američka revolucija (1775.–1783.); Američki rat za neovisnost ili Američki revolucionarni rat) razdoblje je u povijesti Sjeverne Amerike, u drugoj polovini 18. stoljeća, tijekom kojega je tadašnjih 13 britanskih kolonija steklo neovisnost od Britanskoga Carstva i postalo novi entitet pod nazivom Sjedinjene Američke Države. Taj je proces uključivao oružani sukob s tadašnjom kolonijalnom vlasti. Glavni je razlog sukoba bio završetak Sedmogodišnjega rata 1763. godine, kojim je okončana francuska vlast nad dijelovima Sjeverne Amerike, odnosno prijetnja koju su Francuzi i njihovi indijanski saveznici predstavljali britanskim kolonizatorima. Godinu dana nakon početka Američke revolucije, 4. srpnja 1776. godine, američki Kongres donio je znamenitu Deklaraciju o nezavisnosti, kojom, među ostalim, 13 britanskih kolonija proglašava svoju neovisnost od Britanskoga Carstva.

Kanadu, najčešće uz pomoć tajne organizacije slobodnih crnaca i onih koji su se borili za ukidanje ropstva.

Za vrijeme Američkoga građanskog rata (1861.–1865.)² tadašnji predsjednik Abraham Lincoln izdao je 1863. godine Proglas o ukidanju ropstva kojim su oslobođeni robovi u pobunjeničkim državama (Franklin; Moss, ml.; 1980). Američki građanski rat, koji je stvorio američku naciju, bio je tranzicijski sukob s mnogobrojnim značajkama modernoga ratovanja. Primjena Napoleonove strategije uz savršeno precizne puške velikog dometa rezultirali su velikim žrtvama na objema stranama – ubijeno je više od 600 000 ljudi. Prevagu nisu donijeli bolji konfederacijski generali (R. E. Lee, T. J. Jackson, J. E. Johnson) nego unionistička sirovinska, gospodarska, financijska i pomorska nadmoć, prednost u ljudstvu te razvijenije prometne mreže, a donekle i

² Američki građanski rat (1861.–1865.) bio je sukob između sjevernih država federalne Unije SAD-a s 11 odcijepljenih južnih članica, koje su činile Konfederaciju SAD-a. Izbijanje sukoba vrhunac je desetljećima dugih nesuglasica oko doktrine o pravima država, trgovine, ropstvu, ali i bitnih društveno-kulturoloških vrijednosnih različitosti. Izbor republikanskog kandidata A. Lincolna za predsjednika SAD-a bio je povod za secesiju dijela južnih država. Iako je Lincoln bio spreman na kompromisno rješenje koje je uključivalo i zadržavanje institucije ropstva u robovlasničkim državama, Južna Karolina napustila je Uniju već 20. prosinca 1860. godine, a slijedili su je Mississippi, Florida, Alabama, Georgia, Louisiana i Teksas, koji su 4. veljače 1861. godine u Montgomeryju, u saveznoj državi Alabami, proglasili Konfederaciju SAD-a. Ubrzo su Konfederaciji pristupile Virginia, Arkansas, Tennessee i Sjeverna Karolina. Rat je započeo napadom južnjačkog topništva na federalnu utvrdu Fort Sumter u Charlestonu u travnju 1861. godine. Neuspjehom sjevernjačkog udara na glavni grad Konfederacije Richmond postalo je jasno da su se pravila vojevanja promijenila. Južnjački general R. E. Lee, namjeravao je, prenošenjem sukoba na teritorij Sjevera, pokazati da je skupo i nemoguće prisiliti Konfederaciju na ostanak u Uniji. Sjever je želio pomorskom blokadom izolirati južne države, prepoloviti Konfederaciju i udariti na Richmond. Nakon sukoba oklopnjača *Monitora* i *Merrimacka* te gubitka New Orleansa u travnju 1862. godine, Jug je pomorski bio izoliran. Taktika Juga sve do bitke kraj Gettysburga 3. srpnja 1863. godine bila je ofanzivna jer se priželjkivala intervencija Francuske i Velike Britanije. Zauzimanjem Vicksburga 4. srpnja 1863. godine unionistički general U. S. Grant ovladao je dolinom Mississippija, a general W. T. Sherman, osvajanjem Atlante 2. rujna 1864. godine, prešao je Georgiju i izbio na Atlantik. Nakon više poraza Unije u Marylandu i Pennsylvaniji preokret u ratu donijela je desetomjesečna opsada Petersburga, njezin kraj i osvajanje Richmonda 3. travnja 1865. godine te konačna Leejeva predaja kraj Appomattoxa 9. travnja 1865. godine.

bolje sposobnosti Lincolna od predsjednika Konfederacije Jeffersona Davisa. Jug su razdirala velika prava država članica, gubitak volje za otporom i moralne dvojbe oko ropstva. Završetkom rata 1865. godine poražena je Konfederacija južnjačkih država, a ropstvo je službeno ukinuto usvajanjem Trinaestoga amandmana. Do toga su dugo očekivanog trenutka Afroamerikanci već postali dijelom američke kulture te mnogi nisu ni pomišljali da se vrate u rodnu Afriku. Umjesto toga odlučili su se posvetiti borbi za ravnopravnost, no ideja o jednakosti nije naišla na preveliko odobravanje bjelačkog stanovništva. Nakon završetka rata većina je novooslobođenih Afroamerikanaca ostala na Jugu, obrađujući unajmljenu zemlju ili radeći kao nadničari. Međutim, s promjenom ekonomskih okolnosti i opadanjem potražnje za poljoprivrednom radnom snagom te povećavanjem industrijalizacije zbog Prvoga svjetskog rata velik je broj Afroamerikanaca sreću odlučio potražiti na sjeveru, pa su uslijedile masovne migracije koje su potrajale sve do razdoblja nakon Drugoga svjetskog rata. Usporedno s njima na sjever su migrirali i crnci s Karipskih otoka, što je dovelo do stvaranja nove, urbane crnačke kulture. Još uvijek nepotpuno prihvaćeni i nerijetko smatrani nižim slojem društva, Afroamerikanci su se gorljivo i na različite načine borili za ravnopravnost, a strategije su varirale od pomirbenih do agresivnih. U godinama između 1890-ih pa sve do 1960-ih pojavila su se velika imena afroameričke povijesti koji su bili koji su bili istaknuti aktivisti u borbi protiv rasizma i segregacije, kao što su Booker T. Washington, W. E. B. DuBois, Martin Luther King ml. i Malcolm X. Pokret za građanska prava, čiji je najpoznatiji aktivist bio Martin Luther King ml., trajao je od 1954. do 1968., a cilj je u prvom redu bio izjednačavanje prava Afroamerikanaca s pravima ostalih stanovnika Sjedinjenih Američkih Država te ukidanje rasne segregacije, prvenstveno u državama na Jugu. Zakon o građanskim pravima usvojen je 1964. godine, a Zakon o

glasačkim pravima godinu poslije, no potpuna jednakost još uvijek nije bila postignuta, a čini se da, u mnogim aspektima života, nije ni danas (Johnson, 1998).

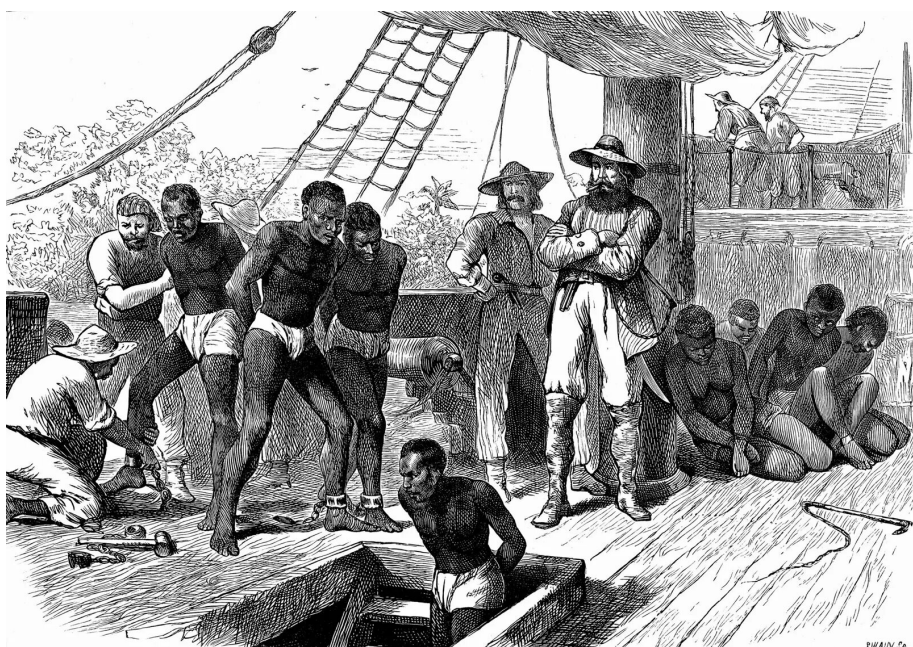
Afroamerička povijest duga je i mukotrpana, obilježena raznim okrutnostima, nasiljem i stalnom borbom za slobodu, no kroz nju se razvila i specifična kultura, protkana posebnim stilom, načinom govora, karakterističnim glazbenim žanrovima i ostalim značajkama. Kao spoj afričkih korijena i modernog izričaja, afroamerička kultura postala je dijelom američke *mainstream* kulture, no ipak je ostala posebna i donekle odijeljena od nje. Afrički motivi i nasljeđe nadahnuli su nastanak specifičnih glazbenih žanrova kao što su *gospel*, *blues* i *jazz*, a evidentni su i u književnim djelima, filmskoj industriji i ostalim umjetničkim izričajima, no afroamerički izričaj nesumnjivo je odvojen i drugačiji od afričkog te je, zbog povijesnih i kulturoloških utjecaja, postao „priča za sebe“. Osim toga, afroamerička kultura imala je i nastavlja imati velik utjecaj na samu bjelačku američku kulturu te su nerijetko njezini aspekti vidljivi u glazbi, umjetnosti ili modnom izričaju. Tome uvelike pridonosi i integracija afroameričke kulture i povijesti u razne medije, koja je u posljednjim godinama sve veća, a kroz koju i ostali – bilo svjesno ili nesvjesno – upijaju i prihvaćaju mnoge njezine dijelove.

Iako prečesto ugnjetavani i diskriminirani, Afroamerikanci su ostali odlučni u namjeri da prebrode sve nedaće i nepravde s kojima su se kroz povijest susretali. Novonastala kultura služila je te i dalje služi kao podsjetnik na jedinstvo i zajedništvo u borbi za ravnopravnost. Njihova nepresušna vjera u bolje sutra vidljiva je i u činjenici da su jedna od najreligioznijih američkih društvenih zajednica, iako kršćanstvo nije bilo vjera robova, već su oni tijekom 18. stoljeća bili masovno pokrštavani u vjeru svojih gospodara. Vođeni vjerom u budućnost u kojoj će imati jednake

moгуćnosti i prava kao i svi ostali, sami su zasluŹni za plodove svoga rada. Nakon Pokreta za građanska prava situacija se uvelike poboljšala te je afroameriĉko stanovništvo dobilo priliku za napredak u svim podruĉjima Źivota, ukljuĉujući obrazovanje i zaposlenje, Źto je već 1960-ih bilo vidljivo u broju zaposlenih na visokim pozicijama (zanimanja kao Źto su odvjetnici, lijeĉnici, upravitelji i sl.) te u brzorastućem broju Afroamerikanaca sa završenim fakultetskim obrazovanjem u sljedećim desetljećima. Ipak, iako su im danas mnoga vrata otvorena, joŹ uvijek postojeća diskriminacija ĉesto im ne dopuŹta uspinjanje na sam vrh, a uz to i dalje ima mnogo afroameriĉkog stanovništva koje je siromašno i Źivi u loŹim Źivotnim uvjetima, Źto nerijetko rezultira kriminalnim aktivnostima i kulminira zatvorskom kaznom. Osim Źto je broj zatvorenika u SAD-u iznenađujuće velik, poraŹavajuća je i ĉinjenica da je od svih etniĉkih manjina u zatvorima najzastupljenija upravo afroameriĉka. Takva statistika potiče stvaranje predrasuda prema kojima su svi crnci, pogotovo muŹkarci, stigmatizirani kao kriminalci.

Koliko god to danas više ne bi trebao biti sluĉaj, boja koŹe i dalje utjeĉe na sve aspekte Źivota crnaĉkog stanovništva. Rasizam više nije izravno i otvoreno prakticiran, nego je „drugaĉije zapakiran“, a posljedice su i dalje vidljive. Iako, primjerice, Afroamerikanci imaju jednaka prava na Źkolovanje i obrazovanje kao i bijelci, u Źkolama su afroameriĉki uĉenici nerijetko zapostavljeni, ignorirani ili pak doŹivljavani kao nezainteresirani te im se ne pridaje jednaka pozornost i podrŹka koja je upućena bijelim uĉenicima, Źto rezultira loŹijim ocjenama i gubljenjem interesa za uĉenje. Afroameriĉke Źene joŹ se od djetinjstva bore s predrasadama i odbacivanjem na temelju svojega izgleda, a tijekom Źivota prisiljene su nositi se sa seksizmom i rasizmom na svim poljima te diskriminacijom koja dolazi sa svih strana – od bijelaca, od muŹkaraca općenito te od afroameriĉkih muŹkara-

ca, ali i od drugih afroameričkih žena. Usprkos nastojanju da se poveća zastupljenost afroameričke kulture povijesti i tradicije u medijima te da ih se prikazuje u pozitivnom ozračju, slika koju vidimo je i dalje je prečesto „izbijeljena“ i ruši težnju za postizanjem društva u kojem su svi, bez obzira na nacionalnost i rasu, jednaki. Promicanje ideje da je boja kože u današnjoj stvarnosti nevažna te da su svima otvorene jednake prilike za napredak i ispunjen život potpuno je pogrešna, a pred cijelom svjetskom populacijom još je dug put do postizanja takvoga realiteta.

Fotografija preuzeta s: <https://www.britannica.com/topic/transatlantic-slave-trade>

AFRIČKI KONTINENT I TRGOVINA ROBLJEM

Ne postoji ništa bolnije u ljudskom životu od nepoštovanja, ništa podlije od ropstva; rođeni smo da uživamo u poštovanju i slobodi; dopustite nam zadržati te vrijednosti ili nas pustite da ponosno umremo.

Marko Tulije Ciceron (106. pr. Kr. – 43. pr. Kr.); najveći rimski
govornik, državnik, odvjetnik, politički teoretičar, filozof

U doba kada je trgovina robljem bila na svojem vrhuncu, nije bilo dijela afričke atlantske obale na kojem se ona nije odvijala. Afrikanci koji su kao robovi dovezeni u Sjevernu Ameriku potekli stoga su iz mnogo različitih mjesta, kultura i društava koji su postojali na potezu od pustinje Sahare na sjeveru do pustinje Kalahari na jugu kontinenta. Afrička plemena i zajednice živjela su i opstajala zahvaljujući poljoprivredi ili stočarstvu, iz čega se razvila i trgovina između onih koji su obrađivali zemlju i onih koji su se, živeći nomadskim životom, bavili stočarstvom (Miller, 2005). Takva se razmjena dobara odvijala ponajviše u sjevernom dijelu i bila je potaknuta čestim sušnim razdobljima koja su bila pogubna za poljoprivredu, ali i poticala nomade da se češće sele u potražnji za područjima koja bi im omogućavala ispašu stoke. U područjima oko ekvatora kiše su češće, pa je i poljoprivreda bila uspješnija, a kontakta sa stočarima gotovo da i nije bilo. Uz rub Sahare su pak niknuli gradovi koji su postali središta trgovine između poljoprivrednika i trgovaca koji su dolazili iz pustinjskih predjela, a donosili su i robu iz mediteranskih zemalja na sjeveru Afrike. Južnije, od rijeke Gambije do rijeke Zair (Kongo), stanovnici su se bavili i ribolovom te vađenjem

morske soli, a trgovali su voćem i ostalim dobrima koje su nalazili u tom području.

U takvim životnim okolnostima jedinstvo i sklad zajednice bili su vrlo važni ne samo za njezino funkcioniranje već i za opstanak. Članovi zajednice dijelili su zajednički jezik, ali i znanje o onome čime su se bavili, bila to poljoprivreda, stočarstvo ili neka treća djelatnost, što im je omogućavalo sklad i napredovanje. Jednako tako, povezivala ih je vjera, odnosno spiritualizam karakterističan za stanovništvo seoskih predjela koje se za urod i kišu molilo drevnim bogovima i prirodnim silama. Islamu su se, s druge strane, priklanjali pretežito trgovci iz sjevernijih dijelova te oni koje je zanimala politička prevlast. Iako po mnogim aspektima međusobno različite, te su zajednice u mnogočemu bile i povezane, dijelile isto ili slično kulturno nasljeđe, pa i jezik – mnogi tamošnji jezici zapravo potječu iz iste jezične porodice ili su čak dijalekti jednoga jezika – ali su i ovisile jedna o drugoj kada se radilo o razmjeni dobara, pri čemu je dolazilo do doticaja različitih kultura. Iz svih tih sličnosti i razlika, koje su afrički robovi sa sobom donijeli u Ameriku, izrodila se jedinstvena i specifična afroamerička kultura koja je u mnogočemu isprepletana s američkom, ali su njezine poveznice s afričkim nasljeđem ostale prepoznatljive do danas.

Konjanički ratnici stvarali su političke sustave i vojna carstva u 15. stoljeću. Moć koju su stekli trgovanjem zlatom koristili su kako bi zarobljavali one koji su živjeli od poljoprivrede u zabačenim krajevima. Neke od zarobljenika zadržavali su za sebe kao robove, dok su ostale prodavali pustinjским trgovcima u zamjenu za konje. Na taj su način povećavali svoje konjičke snage i stjecali sve veću prevlast. S rastom trgovinskih djelatnosti rasli su i razvijali se i gradovi, ali i sela u zapadnoj Africi koja su se nalazila uzduž najvažnijih trgovačkih ruta. Pripadnici plemena Yoruba i Bini koji su nastanjivali područje oko rijeke

Niger imali su u to doba već razvijene političke sustave te je daljnji razvoj i napredak na području trgovine privlačio i druge da se priklone djelatnostima koje su donosile najviše prihoda, a time i zajednicama koje su se njima bavile. Tako je došlo do svojevrsne kulturne homogenosti u dolini rijeke Niger te u zapadnijim regijama. Robovi su također prihvaćali kulturu, kao i jezik svojih gospodara. Situacija je bila ponešto drugačija na području središnje Afrike, u šumama i savanama, gdje su se stanovnici bavili poljoprivredom i ribolovom te su također do 15. stoljeća uspostavili i sjedinili svoje ekonomske sustave na taj način da su se mogli mjeriti s onima na zapadu. No, njihov uspjeh nije počivao na ratnim osvajanjima i robovlasništvu. Na krajnjem su jugu pak moć i bogatstvo posjedovali oni koji su imali najviše stoke, s obzirom na to da je stočarstvo bilo najveći izvor prihoda stanovnicima toga područja.

Većina je robova koji su preko Atlantskoga oceana pristigli u Ameriku potjecala upravo iz onih manjih zajednica koje su se zasnivale na poljoprivrednoj djelatnosti, a karakterizirala ih je odanost zajednici i održavanje jedinstva te poštovanje prema starijim članovima (Miller, 2005). U nekima je od njih postojala neka vrsta unutarnjega autoritarnog ustroja, dok su u drugim zajednicama kao autoritetom doživljavali neke daleke, nasilne vladare koje jedva da su i poznavali. Često su proizvodili viškove te ih prodavali susjedima ili strancima, no, za razliku od onih koji su koristili vojsku i nasilje kako bi postigli nadmoć, nisu težili postizanju političke i ekonomske moći, već održavanju zajednice i osobnom napretku. Tijekom sušnih razdoblja seljaci i ratari su, potjerani glađu, sklonište i hranu često tražili negdje drugdje, nerijetko sami ili u malim, obiteljskim skupinama, što ih je činilo lakom metom za otimanje i prodaju u roblje. Zbog potrebe za hranom događalo se i da su roditelji prodavali djecu u nadi da u rukama novih vlasnika barem neće biti gladni. Robovima

su često postajali i ratni zarobljenici, kriminalci i problematična mladež, kao i pobunjenici i politički protivnici. Glad i potreba za prihodom često su se rješavali prodajom ljudi, no ponekad su razlozi bili i postizanje autoriteta i nadmoći nad drugima. Oni koji su u tome bili najuspješniji postali su trgovci specijalizirani za pronalazak i otimanje ljudi koje su poslije prodavali kupcima na obali, za što su nakon nekog vremena morali početi ulaziti sve dublje u kontinentalne predjele. Kako je potražnja za robovima rasla, a prodaja se širila, dolazilo je do nasilja i suparništva među stanovništvom, a otimači i trgovci stvarali su vlastite političke sustave i države. I glad i opasnost od zarobljavanja tjerali su mnoge Afrikance na bijeg i migracije stanovništva te stvaranje novih zajednica s kojima su potom nastajali i novi identiteti. Trgovina robljem uvelike je izmijenila i opću demografiju kontinenta jer su većina robova prodanih preko oceana bili muškarci, zbog čega su većinu preostale populacije činile žene. Nije stoga neobično da su robovi koji su u tome statusu živjeli u Africi bili uglavnom žene i djeca – robovlasništvo u Africi postalo je naime znatno zastupljenije upravo tijekom prekoceanske trgovine robljem, a ona mu je uvelike bila i razlogom.

Od prekoceanske trgovine u mnogočemu su profitirale obje strane. U Afriku su tim putem pristizala mnoga dobra koja su prije bila nepoznata, kao što su razni metalni proizvodi i tkanine, vatreno oružje i alkoholna pića. Europljani su od Afrikanaca kupovali prije svega zlato, slonovaču i drvo, no najunosnija je bila i najduže se održala upravo trgovina robljem. Međutim, ono što je Europljane privuklo u Afriku nisu bili ni robovi ni ostala dobra koja su s vremenom počeli kupovati od afričkoga stanovništva, već zlato do kojega su dolazili zahvaljujući trgovcima u afričkim gradovima na obali Sredozemnog mora. U tome je prednjačila Italija, koja je bila vodeća sila i u europskoj trgovini robljem, u kojoj su Slaveni s obala Crnog mora prodavani kao robovi u

gradove na zapadnom Mediteranu. U potrazi za afričkim zlatom Portugalci su se u 15. stoljeću otisnuli na mnoga putovanja duž afričke obale i putem naišli na nenaseljene otoke zapadnog Atlantika, da bi do 1490-ih došli sve do najjužnijeg dijela poluotoka Cape u južnoj Africi, Rta dobre nade. Kada su odatle htjeli nastaviti prema Aziji putem Atlantskog oceana, naišli su na novo, neistraženo kopno Južne Amerike i ondje uspostavili portugalsku koloniju Brazil. U početku su Portugalci kupovali robove u Africi – najčešće iz sušnih područja oko današnjega Senegala i Gambije – te ih prodavali u Španjolskoj ili ih odvozili na zapadnoatlantske otoke koje su prisvojili. Devedesetih godina 16. stoljeća zanimanje za afričko područje dodatno se pojačalo, pogotovo kada je otkriven otok nazvan Sveti Toma (otok u sastavu Djevičanskih otoka koje pripada Sjedinjenim Državama) koji je postao glavni izvor šećerne trske. Na plantažama trske na otoku radili su robovi, a u potrazi za novom radnom snagom plantažeri s otoka došli su i do južnijih dijelova Afrike, do područja Angole. Razvio se i način transportiranja robova od obale do obližnjih otoka brodovima koji su sadržavali i dovoljne zalihe hrane i ostalih potrepština nužnih kako bi što veći broj ljudi preživio put i stigao na odredište. Usprkos tome, velik ih je broj na tim putovanjima umirao od neuhranjenosti i bolesti.

U drugoj polovici 16. stoljeća trgovina robljem proširila se i preko Atlantika, a broj robova prevezenih iz Afrike porastao je na više od deset tisuća na godinu te se u sljedećim godinama i povećavao, pogotovo kada su Portugalci počeli dovoziti robove i u španjolske kolonije, čime se robovlasnički sustav utemeljen na otoku Sveti Toma proširio i na plantaže u Americi, kao i način njihova transportiranja preko oceana (Miller, 2005). Portugalske kolonije u Africi i Južnoj Americi, a s njima i izvor robova, pokušali su u 17. stoljeću preoteti Nizozemci za potrebe svoje Nizozemske zapadnoindijske kompanije (*Dutch East India*

Company), no kada su Portugalci ponovno vratili svoja područja, usredotočili su se na Karipsko otočje koje je također predstavljalo potencijal za razvoj plantaža. Slijedili su ih Britanci i Francuzi, osvojivši Jamajku i Santo Domingo, gdje će u 18. stoljeću stvoriti goleme plantaže šećerne trske na kojima je radio velik broj afričkih robova. Španjolska se, s druge strane, u svojim kolonijama u srednjoj i na sjevernom dijelu Južne Amerike oslanjala gotovo isključivo na domorodačko stanovništvo kao radnu snagu te nije imala mnogo potrebe za robovima iz Afrike. Slično je bilo i s britanskim kolonijama na sjeveru, gdje su do druge polovice 17. stoljeća radnu snagu činili doseljenici i sluge koji su s njima došli iz Europe, a iz Afrike je do tada tek manji broj robova pristigao u kolonije Virginia i Karolina. No s ubrzanim razvojem plantaža šećerne trske rasla je i potražnja za robovima te su portugalski, britanski i francuski kolonizatori utemeljili kompanije, poput već spomenute nizozemske, koje su se bavile kupnjom i transportom robova iz Afrike u Ameriku.

Trgovina robljem svoj je vrhunac dosegla u 18. stoljeću, kada je najveći broj Afrikanaca prevezen u Novi svijet. Iako su spomenute kompanije poslovale pod zaštitom vlade kolonizatora, u trgovinu su se počeli uključivati i manji, neovisni trgovci koji su poslovali s manjim troškom i nudili niže cijene. Osim toga veleposjednici često nisu bili u mogućnosti otplatiti zajmove koje su dobivali za kupnju robova, što je uzrokovalo krah trgovinskih kompanija. Mnoge plantaže u kolonijama uspostavile su vlastitu opskrbu robljem, koja je dolazila izravno iz Afrike u Ameriku. U Sjevernoj Americi porastao je broj kupljenih robova od 1720-ih nadalje, i to su većinom bili oni koji su preusmjereni na sjever jer u danom trenutku na Karibima nije bilo potrebe za novim robovima ili oni koje su kupovali kolonijalni trgovci sa Rhode Islanda, dok je manji broj robova pristizao putem trgovine sa zapadnoindijskim otočjem. Trgovci iz kolonija – ne samo onih

britanskih već i ostalih – primjenjivali su slične načine trgovanja u Africi: preradom šećera dobivali su sirup koji su potom destilirali u rum s visokim udjelom alkohola te ga u Africi mijenjali za robove. Potražnja je bila tako velika da se i cijena povisila, zbog čega su Francuzi i Brazilci u 19. stoljeću robove počeli tražiti i u istočnoj Africi. Ipak, tada je trgovina robljem postupno počela opadati, da bi se 1860-ih – nakon gotovo pet stoljeća – potpuno prekinula. Broj robova kupljenih u Africi na počecima trgovine iznosio je tek oko nekoliko tisuća na godinu, a znatnije se povisio tek potkraj 16. stoljeća, kada je iznosio oko deset tisuća godišnje. U 17. stoljeću gotovo dva milijuna Afrikanaca prevezeno je preko Atlantika, a najveći broj – njih više od šest milijuna – u Ameriku je pristigao tijekom 18. stoljeća, što je bilo više od polovice ukupnog broja. Iako je 19. stoljeće donijelo propast trgovine robljem, u tom je razdoblju broj kupljenih robova ipak iznosio više od tri milijuna. Ukupan broj robova odvedenih iz Afrike za cijelog trajanja prekoatlantske trgovine procjenjuje se na više od jedanaest i pol milijuna, a broj onih koji su preživjeli prekooceansko putovanje i stigli na odredište iznosi vjerojatno oko deset milijuna. Tek je 5% njih – oko 600 000 – završilo u britanskim kolonijama, i to pretežito tijekom 18. stoljeća (Miller, 2005).

Uvjeti u kojima su Afrikanci brodovima prevoženi u Ameriku bili su izrazito dehumanizirajući. Robovi su tretirani kao teret, a trgovcima je jedini cilj bio da ih što veći broj preživi putovanje kako bi pokrili troškove. Takva je trgovina nosila određen rizik jer je prekooceansko putovanje često bilo opasno, a loši uvjeti pogodovali su tome da je velik broj robova umirao od gladi i bolesti. Ishod putovanja nerijetko je bio neizvjestan, a krajnji cilj što manje novca utrošiti u samo putovanje kako bi trgovci na kraju izvukli što veću novčanu dobit. Neki su od brodova bili specijalizirani za prijevoz velikog broja ljudi, s prostorima u potpalublju namijenjenima smještaju robova. Većina brodova

bili su međutim stari trgovački brodovi koji su putovanje oceanom činili još opasnijim nego inače. Broj robova koji su brodovi mogli prenijeti kretao se uglavnom između tristo i četiristo, iako je bilo i manjih i većih. Putovanje većim brodovima trajalo je duže, što je značilo da su i robovi i posada bili izloženi većem riziku od bolesti, ali i nestašice hrane i pića. Na bolje opremljenim brodovima nalazili su se i liječnici, kao i afrički iscjelitelji, koji su se razumjeli u tradicionalne metode liječenja i na taj način održavali zdravlje robova. Brodovi su sa svojih odredišta u Europi ili Americi kretali natovareni robom, hranom i lancima za vezivanje robova te se najčešće upućivali prema jednom od nekoliko aktualnih mjesta za ukrcavanje robova, a ponekad i plovili od mjesta do mjesta i na svakoj postaji ukrcavali nekoliko njih. Kad bi se usidrili nedaleko od obale, iskrcavali su robu koju su potom čamcima i kanuima prebacivali na obalu te pripremali brodove za prijevoz ljudskog tereta, što je podrazumijevalo kupnju i skladištenje hrane i vode potrebne za putovanje – a to je ponekad trajalo tjednima. U isto su vrijeme kapetan i časnici na obali sklapali dogovore o kupnji robova, a često su ih kupovali u malim skupinama; u tom slučaju do ukrcaja su ih smještali u barake na obali. Kada su dogovori bili postignuti, obavljao se ukrcaj te se kretalo na putovanje u kolonije. Od velike je važnosti bilo da putovanje traje što kraće jer je u suprotnom dolazilo do nestanka zaliha i širenja zaraznih bolesti kao što su tuberkuloza i boginje kako među robovima tako i među posadom. Tome je dodatno pogodovala činjenica da je velik broj Afrikanaca bio tijesno naguran u zbijenom potpalublju, zbog čega su se zaraze vrlo brzo širile. Smrtnost na putovanjima obično je iznosila oko 10 do 15%, i to u 18. stoljeću. U prvim stoljećima trgovine Portugalci su i na kratkim relacijama gubili velik broj robova zbog neorganiziranosti i slabe opskrbe hranom, vodom i lijekovima. Tek su u 17. stoljeću Nizozemci razvili organizirani sustav pri-

jevoza koji je omogućavao manju smrtnost, a koji su poslije od njih preuzeli i Britanci i Francuzi. To je uključivalo održavanje discipline robova koje su prevozili, česte kontrole i zastrašivanja. Muške robove često su izvodili na palubu radi vježbe jer je bilo važno da robovi po dolasku na odredište budu u što boljem fizičkom stanju, što im je povećavalo cijenu. Žene su držali odvojeno od muškaraca, ne ne zbog skrbi i brige za njih, već zbog seksualne eksploatacije posade broda. Disciplina je također bila važna zbog toga što se posada bojala moguće pobune, ali do takvih je pobuna rijetko dolazilo jer se u većini slučajeva radilo o skupinama ljudi iz različitih zajednica koje nisu govorile istim jezikom te je međusobno razumijevanje većeg broja ljudi bilo gotovo nemoguće. Usprkos tome preživljavanje prekooceanskog putovanja zahvaljujući neustrašivosti i izdržljivosti nekih pojedinaca nerijetko je stvaralo veze među njima koje su trajale do kraja života (Hopkins, 1969).

Po dolasku na odredište brodovi s robovima obično su stavljani u karantenu zbog opasnosti od zaraze, no uz pristup novim zalihama hrane i pića. To je razdoblje omogućavalo da se preživjeli robovi dovedu u koliko-toliko dobro stanje, iako su usprkos tome i dalje izgledali bolesno i neuhranjeno. Dok su u nekim mjestima robove prodavali izravno veleposjednicima, u gradovima poput Charlestonea u Južnoj Karolini, Havani na Kubi, Bridgetownu na Barbadosu, Kingstonu na Jamajci, Rio de Janeiru u Brazilu i nekolicini drugih gradova predavani su trgovcima koji su ih preprodavali. Prodaja se odvijala na različite načine, a robovi su se prodavali individualno ili u skupinama prema njihovoj vrijednosti – najprije su se nudili oni koji čija je cijena bila najviša, a nakon njih ostali, sve do onih koji su, prema procjeni trgovaca, imali najmanju vrijednost. Ponegdje su trgovci određivali cijenu, a neki su i prihvaćali cjenkanje. Takva prodaja nije bila ništa humanija od načina na koji su Afrikanci dopremani u

Novi svijet te je u mnogočemu podsjećala na prodaju životinja, poput kojih su robovi i bili izlagani kupcima na promatranje. Robovlasnici, ali i ostatak tadašnjega društva, Afrikance nisu vidjeli kao ljudska bića, niti su marili za njihovu tradiciju i prošlost, i od samog su početka stvorili stereotipe o ljudima s dalekoga, nepoznatog kontinenta te su ih doživljavali kao divlje i primitivne. Apsolutna dehumanizacija i ponižavajući odnos koji su trpjeli bili su tek prva od mnogih nepravdi i potlačivanja koji su ih pratili u stoljećima nakon što su stigli u Novi svijet, a s nekima od njih suočavaju se i danas (Hopkins, 1969).

Propast trgovine robljem u 19. stoljeću bio je postupan te se ona održala sve do 1860-ih godina, pretežito u području Angole. U prvoj je polovici 19. st. ipak i dalje bila uspješan izvor zarade i radne snage. S gubitkom kolonija u Sjevernoj Americi i sve većim pritiskom da se promišlja o žrtvama trgovine Britanija je od 1808. godine zabranila trgovanje robovima. Nakon izlaska Sjedinjenih Američkih Država iz sustava trgovine robljem godinu dana prije, sudionici su nadalje bili Portugalci, Brazilci, Francuzi te Španjolci, koji su kupovali robove za plantaže šećerne trske na Kubi. No, iako je trgovina robljem službeno bila zabranjena, trgovci iz Britanije i Amerike ipak su našli načina da u njoj nastave poslovati, prodajući robove u Brazil i Kubu. Britanska vlada pokušavala je natjerati zemlje i kolonije koje su i dalje uvozile robove da uvedu zabranu trgovine robljem nakon što su oni to učinili 1834. godine. Prvi su se povukli Francuzi, a za njima i Brazilci, sada već neovisni o Portugalu. Sjedinjene Američke Države nisu u tome bile dosljedne te je ropstvo ondje ukinuto tek 1865. godine, iako su se iz trgovine povukli pedeset i osam godina prije. Do iste su godine Španjolci na Kubi, uz potporu SAD-a, nastavljali uvoziti robove iz Afrike. U potrazi za radnom snagom na plantažama, za minimalne su se plaće nakon toga zapošljavali imigranti iz Europe te Azijci, dok su Portugalci robove

i dalje kupovali za potrebe svoje afričke kolonije, ali ih i slali na otok Sveti Toma, od kojega su sada ponovno profitirali zbog plantaža kaka. Prekooceanska prodaja tako je znatno opala, ali se još neko vrijeme održavala ilegalno, a robovi su se iskrcavali na zabačenim plažama i u malim lukama kako bi se izbjegla kontrola. S njezinim konačnim slabljenjem u drugoj polovici stoljeća te nakon brojnih ratova i suša, u zapadnoj Africi ostao je velik broj zarobljenika koje veleposjednici i trgovci više nisu mogli prodati kao robove. Neke su od njih zadržavali za rad na vlastitoj zemlji i posjedu, dok su druge prodavali na tržištima na sjeveru afričkoga kontinenta. Prekidom prekooceanske trgovine ropstvo u Africi nije nestalo, već se samo preusmjerilo na neka druga tržišta, no valja istaknuti da je prekooceanska trgovina robovima uvelike utjecala na daljnji razvoj takvih djelatnosti na afričkome kontinentu.

Fotografija: MPI. Preuzeto s: <https://www.trtworld.com/americas/the-lives-of-american-slaves-as-seen-through-historical-images-8805>

ROPSTVO U AMERICI

Oni to čine ovdje u Americi tako da uvijek pokušavaju preobraziti ropstvo u neki drugi oblik dajući mu uvijek neko drugo ime. Ljudi govore da je ropstvo masovno zatvaranje i tamničenje. Da je ropstvo pravda stavljena na prodaju. Da je ropstvo policijska brutalnost. Da je ropstvo nepravedno sudstvo, rasizam. Iskreno, nije me briga za rasizam – ono što me brine jest ropstvo. Da nema ropstva, rasisti ne bi imali moć koju trenutno imaju. Ne, ne bi je imali. Ne bi vam nikome ništa mogli učiniti, no ovako, ti ljudi (upirući prstom prema policiji) mogu doći ovdje i uperiti mi pušku u lice i strpati me u zatvor kad god im se hoće.

Max Parthas, afroamerički abolicionist i aktivist
(dio govora održanog u Washingtonu D. C. 19. 8. 2017.
na skupu *Millions For Prisoners Human Rights March*)

Ameriku i američki narod karakterizira iznimno velika izmiješanost kultura i rasa, čemu su pridonijele mnogobrojne migracije koje su se tijekom godina odvijale između Amerike i ostalih dijelova svijeta. Iako su brojni imigranti u Novi svijet došli i ranije, prvi veći korak prema heterogenom američkom društvu kakvo ono danas jest predstavlja upravo početak trgovine robljem i dolazak velikog broja afričkih robova koji su ubrzo činili golem udio u ukupnoj populaciji.

Međutim, suživot crne i bijele rase na američkom kontinentu nikada nije bio skladan, a još manje ravnopravan. Afrikanci su od samog početka smatrani nižom rasom koja nema jednaka prava kao i ostali pripadnici društva, čime je uspostavljena hijerarhija koja se održala tijekom stoljeća trajanja trgovine robljem, ali i još desetljećima nakon toga. Boja kože bila je primarni element

na temelju kojega su nastajale predrasude prema ljudima s afričkoga kontinenta, a zbog kojih su bijelci smatrali da imaju pravo tretirati ih kao svoje vlasništvo (Soderlund, 2005). Sličan je slučaj bio i s pripadnicima indijanskih domorodačkih plemena, s kojima se također nerijetko postupalo kao s podređenim slojem društva, i koje su bijelci često zarobljavali i pokušavali ih također pretvoriti u svoje robove. Međutim, u tome su bili znatno manje uspješni nego što je slučaj s Afrikancima. Razlike među Afrikancima i Europljanima su, osim u boji kože, bile vidljive i u kulturi, ponašanju, načinu odijevanja te religiji. Svi su ti aspekti dodatno pridonijeli tome da ih se obilježi kao poganski, necivilizirani narod te se tako opravda njihova eksploatacija.

Barbados, koji su Britanci naselili 1627. godine, bio je prva kolonija u kojoj je ropstvo bilo glavni izvor radne snage. U početku proizvodnja s otoka Barbadosa nije ostvarivala značajnu dobit na tržištu zbog nedostatka profitabilne poljoprivredne kulture. No nakon 1640. godine kultura šećerne trske i rafiniranja šećera pokazali su se financijski vrlo unosnima te je i potreba za radnom snagom porasla. Nizozemci, koji su se u to doba bavili trgovinom robljem, dovozili su robove na Barbados i prodavali ih veleposjednicima, a istodobno otkupljivali šećer i prodavali ga na svome tržištu u Amsterdamu, i to po visokim cijenama. Za uzgoj šećerne trske bio je potreban poprilično velik kapital jer je rad na plantažama bio težak i zahtijevao je velike količine radne snage, a za preradu šećera bili su potrebni skupi strojevi. Kako je uspjeh trgovine šećerom rastao, bogati britanski ulagači počeli su kupovati plantaže od tamošnjih farmera, a Barbados je postao orijentiran prvenstveno na zaradu, što je značilo i još žestocije izrabljivanje robova. Mukotrpan posao i loša prehrana nerijetko su rezultirali smrću robova, a robovlasnici su smatrali da je lakše i

isplativije zamijeniti ljude koji su umrli novim robovima, nego poboljšati uvjete u kojima su živjeli i radili.

Razvoj i ustroj otoka imali su velik utjecaj na ostale britanske kolonije, prvenstveno one u karipskom području. Zakonodavci u drugim britanskim kolonijama povodili su se za primjerom Barbadosa pri donošenju vlastitih zakona koji su se ticali robovlastništva, a koji su bili osmišljeni tako da su Afrikance opisivali kao opasne, divlje ljude koji jesu bili ljudska bića, ali su primarno okarakterizirani kao imovina te su tako lišeni gotovo svih prava koja su imali bijelci. Robovanje je bilo cjeloživotno i nasljedno, što je značilo da su i djeca robova također robovi u vlasništvu istoga gospodara – iako su tradicionalno djeca nasljeđivala status oca, u slučaju Afrikanaca odlučeno je da će naslijediti status majke, što je, između ostalog, i dodatno poticalo seksualnu eksploataciju afričkih žena od strane njihovih gospodara. Bijelci koji su bili sluge također su bili lišeni nekih prava, ali su i dalje imali pravo na, primjerice, suđenje s porotom te tuženje svoga gospodara zbog nezadovoljavajućih uvjeta rada, a ako je gospodar ubio nekoga od svojih sluga ili im nije pružio odgovarajuću medicinsku skrb, za to bi bio kažnjen. S druge strane, okrutno kažnjavanje robova zbog krađe ili pobune bila je sasvim uobičajena pojava, a ako se pritom dogodilo da je rob preminuo od teških ozljeda, to se nije smatralo kažnjivim djelom. Bijelci su mogli biti kažnjavani jedino ako su roba ubili bez ikakva razloga, što je bilo gotovo nemoguće dokazati, no i u tom slučaju kazna je bila tek omanja svota novca. Robovima je bilo zabranjeno i bilo kakvo putovanje bez pisanog odobrenja, nisu smjeli posjedovati oružje, a od gospodara se očekivalo da ih drže pod strogim nadzorom, sve kako bi se izbjegao gubitak kontrole nad njima i spriječila bilo kakva pobuna. Broj robova uvezanih na Barbados bio je golem, pa su u kratkom roku brojčano nadmašili bijelce te

je opasnost koju je predstavljala moguća pobuna crnaca na otoku bila tim veća.

U ostalim kolonijama, iako su neke od njih bile osnovane prije Barbadosa, prijelaz na gospodarstvo temeljeno na robovlasništvu dogodilo se nešto kasnije. U kolonijama Virginia i Maryland do otprilike 1640. godine nema nekih značajnijih dokaza o prisutnosti ropstva, iako su prvi robovi u Virginiju stigli već 1619. godine. Te su se dvije kolonije bavile prvenstveno uzgojem duhana. Gospodarska je situacija u tim kolonijama dugo bila povoljna, budući da je bilo mnogo obradive plodne zemlje koja je privlačila imigrante iz Europe. Imigranti su određen broj godina morali ondje raditi kao sluge te su nakon isteka toga roka dobivali komad zemlje u svoje vlasništvo. Zbog toga veće potrebe za uvozom nove radne snage još uvijek nije bilo. Iako su se afrički robovi kupovali i prije, trgovina robljem na tom se području intenzivirala nakon 1660. godine, nakon što se smanjio broj useljavanja iz Europe. Razlog tomu bio je manjak obradivih površina. Usporedno s time doneseni su i zakoni koji su legalizirali ropstvo te su, kao i na Barbadosu, Afrikance odredili kao potlačenu rasnu skupinu i time sveli mogućnost bijega ili oslobađanja na minimum. Tako se i Barbados priključio sustavu hijerarhije kojim su Afrikanci i svi njihovi potomci ostavljeni na samome dnu društvene ljestvice. Cjelokupno je američko društvo do samome 17. stoljeća usvojilo zakone koji su odredili položaj Afrikanaca te legalizirali ropstvo. Situacija s brojem robova nije međutim bila jednaka u svim kolonijama. U kolonijama Nove Engleske broj robova bio je relativno malen i nikada nije dosegao ekstreme kakvi su postojali na području Karipskog otočja. Unatoč tome ropstvo je bilo općeprihvaćeno te gotovo nitko nije propitivao moralnu ispravnost i opravdanost takva sustava (Johnson, 1998).

Afrikanci su u očima američkog društva bili podređena rasa čije izrabljivanje nije bilo samo dopušteno, već i poticano, i takva je percepcija vrlo rano postala sastavnim dijelom američkog mentaliteta. Stoga ne čudi činjenica da je i u posljednjim pridruženim kolonijama (Južna Karolina, Pennsylvanija i ostale kolonije središnjega dijela Sjeverne Amerike) ropstvo prihvaćeno bez dodatna propitivanja i promišljanja. U Južnoj Karolini uvoz afričkih robova počeo se rapidno povećavati nakon što se većina poljoprivrednika okrenula kultivaciji riže, koja se pokazala vrlo unosnom kulturom za uzgoj. Ubrzo je broj Afrikanaca premašio broj bijelaca u koloniji te su, posljedično, i zakoni ondje bili iznimno strogi, a kazne rigorozne, po uzoru na Barbados. Za bilo koji prijestup, ovisno o njegovoj težini, robovi su mogli biti bičevani, žigosani, kastrirani i ubijeni, a bili su zabranjeni i seksualni odnosi između bijelaca i crnaca. Oni rijetki koji su uspjeli kupiti svoju slobodu morali su napustiti koloniju. Mogućnost dobivanja slobode bila je vrlo mala, a nešto ju je lakše bilo doseći tek u onim kolonijama gdje je broj robova bio manji, a zakoni nešto blaži, kao primjerice u Novoj Engleskoj. Osim toga, „slobodni“ crnci imali su tek prividno nešto više prava od onih porobljenih, ali na njih se i dalje gledalo kao na potlačene. Iako su se američko gospodarstvo i ekonomija razvili i napredovali zahvaljujući robovskoj radnoj snazi, oni koji su za to najviše radili nisu zauzvrat dobili ništa osim apsolutnog terora, krajnje dehumanizacije i brutalnosti.

Dopremljeni robovi, nasilno otrgnuti iz svoje sredine i često time udaljeni od svojih obitelji, morali su se nekako nositi s novim okruženjem i novim svijetom u koji su pristigli. One koji su uspjeli preživjeti mučno prekooceansko putovanje najgore je tek čekalo, a osim što su bili naglo suočeni s režimom discipline i teškog rada u kojem su postali nečijim vlasništvom, bili su

okruženi i potpuno novom kulturom i jezikom koje su morali upoznati, naučiti i prihvatiti kako bi preživjeli. Za sve njih to je predstavljalo izravnu izdaju nasljeđa i kulture koju su sa sobom donijeli iz Afrike, ali učenje novog jezika, upoznavanje s novim režimom života i rada, odijevanja i drugačijim vjerovanjima bili su neophodni za preživljavanje. Afrički se identitet ipak održao unutar zajednica koje su dijelile životno okruženje na plantažama kroz komunikaciju na materinskom jeziku, tradicionalnu glazbu i ples, „vernakularnu tradiciju“³ te narodna vjerovanja i običaje (Baker, 1984). Takve je aktivnosti bilo teško kontrolirati i zabraniti, iako su se veleposjednici trudili da ih svedu na minimum kako bi održali sveobuhvatnu kontrolu nad životima robova. S druge strane, neki su Afrikanci imali vrijedna iskustva s radom u polju, pogotovo s usjevima koji su uvezeni iz Afrike, poput pamuka i riže, kao i s izrađivanjem oruđa i glinenog posuđa, ribolovom i stočarstvom. Takve su vještine veleposjednicima bile itekako dobrodošle jer su ih mogli dobro iskoristiti, dok se na ostale aspekte afričke kulture nisu uopće obazirali ili su ih zabranjivali. Osim što ih je spajala zajednička tradicija i situacija u kojoj su se našli, Afrikance je na zajedništvo potaknula i činjenica da su prodajom u ropstvo zauvijek razdvojeni od svojih bližnjih. Bili su svjesni da svoju domovinu više nikada neće vidjeti. Uništenje obiteljskih veza potaknulo ih je da veze stvaraju među sobom, unutar ropskih zajednica na plantažama, a iz tih novih obiteljskih veza nastala je nova generacija robova rođenih u Americi koji su bili prisiljeni asimilirati se u američko društvo i stvoriti novi identitet – Afroamerikanci.

³ Pojam *vernacular* dolazi od latinske riječi „vernaculus“: onaj koji je rođen ili potječe iz nečije kuće; „verna“ je rob rođen u kući robovlasnika. Također, odnosi se i na kreativnu interakciju između urođene i usvojene tradicije. Afroameričku vernakularnu tradiciju čine pjesme, molitve, propovijedi, balade, plesovi, glazbeni performansi (bez tekstova) te vizualna umjetnost u raznim oblicima. Često se definira kao narodna tradicija koja se suprotstavlja dominantnoj *mainstream* tradiciji i kulturi.

Na početku 19. stoljeća gotovo 20% stanovništva Amerike činili su Afrikanci i Afroamerikanci, što je iznosilo oko 1 milijun od ukupno 5,3 milijuna stanovnika (Jones, 2005). Većina njih nalazila se u južnim kolonijama, budući da je broj crnaca u sjevernim kolonijama već u prvoj polovici stoljeća osjetno pao. Uzrok tomu bile su promjene u američkom političkom sustavu gdje su se počele rađati ideje o oslobođenju robova. Začeci takvih revolucionarnih promjena počeli su se na sjeveru zemlje pojavljivati već potkraj 18. stoljeća. Zbog stava američke vlasti i najava ukidanja ropstva mnogi su robovlasnici odlučili prodati svoje robove u južne kolonije prije no što do toga dođe. Ropstvo je na jugu bilo znatno profitabilnije nego na sjeveru, ali su zato i stavovi bijelaca prema crncima bili puno gori. Iako su neki robovi bili oslobođeni nakon služenja u Američkom ratu za neovisnost, to im nije donijelo nikakvo poštovanje, uvažavanje ili bilo kakvu dobrobit. Naprotiv, Afroamerikance se i dalje smatralo nižom rasom koja postoji da bi bila bjelačka imovina. Taj se stav mogao primijetiti i u popularnoj kulturi, gdje se crnce prikazivalo kao karikature, a jedan vid zabave bila je i gluma, pri čemu su bijelci bojali lice crnom bojom i imitirali crnce onako kako su ih i doživljavali, ismijavajući njihov govor, pokrete i izgled. U takvu je ozračju jačao status bijelaca kao nadmoćnijih, što je utjecalo na oblikovanje negativnih stavova o Afroamerikancima u svim budućim generacijama. Osim toga vladajuća bjelačka klasa slala je još jednu jasnu neverbalnu poruku – onu da je svaka pomisao crnaca o borbi za oslobođenje ekvivalentna čistoj ludosti.

Teror nad Afroamerikancima bio je u jednakoj mjeri psihički koliko i fizički, kroz fizičko zlostavljanje i neprestano sijanje straha među robovima kako bi se u što većoj mjeri spriječile moguće pobune i odricanje poslušnosti. Mukotrpan rad nije zaobišao nikoga osim malene djece i staraca, a poslovi su se obav-

ljali od jutra do mraka, kako na plantažama, tako i u kućanstvu. Velika je većina robova ipak radila na plantažama, obrađujući zemlju, proizvodeći pamuk, duhan, šećer i drugo. Takav je rad bio neusporedivo zahtjevniji od obavljanja poslova u kući, koji su nerijetko pripadali isključivo Afroamerikancima svjetlije puti. Razlog tome bio je da su oni zbog svoje boje kože, koja je bila sličnija bijeloj, smatrani inteligentnijima i bistrijima od tamnopotijih crnaca. Upravo je to bio početak podjela unutar afroameričkoga društva na one svjetlije i tamnije kože, koje su postojane i vidljive još i danas. Takve podjele izazivale su zavist i neprijateljstvo među robovima, što je gospodarima olakšavalo kontrolu nad njima. Mnogi od tih „kućnih“ robova bili su mulati, osobe miješane krvi čiji je jedan roditelj bio crnac, a drugi bijelac, te su često bili potomci samih gospodara i time „zaslužili“ lakše zadaće, a neki su naučili i čitati i pisati, što je ostalima bilo zabranjeno. Seksualno iskorištavanje ropkinja bila je uobičajena praksa u robovlasničkom društvu jer su bijelci na crnce gledali kao na svoje vlasništvo i smatrali da imaju pravo s njima raditi što žele. Afričke i afroameričke žene dijelile su iste poslove kao i muški robovi, dok je za bijele žene težak fizički rad bio nepojmljiv. K tome, crnkinje su se doživljavale kao egzotične i divlje žene, što je bilo privlačno bijelim muškarcima. Zbog stigmatizacije crnkinja kao razvratnih žena, bijeli muškarac nikada nije mogao biti okrivljen, a još manje kazneno gonjen za silovanje crne žene. Kako su djeca nasljeđivala status majke, a silovane ropkinje nerijetko rađale potomke svojih gospodara, samim time veleposjednici su povećavali broj svojih robova te se seksualna eksploatacija žena unedogled nastavljala. Iako su žene u prošlosti nerijetko bile izopćene ili odbačene jer su bile žrtvama silovanja, u svjedočanstvima robova nema puno takvih slučajeva. Umjesto toga Afroamerikanci su se trudili da u svakom pojedin-

cu probude svijest i snagu te da ih potaknu da se izbore za sebe i svoj identitet. Stariji pripadnici zajednice vodili su i savjetovali mlade, potičući ih da ostanu ujedinjeni jer će jedino tako jednom moći dosegnuti slobodu.

Tijekom Američkog rata za neovisnost i u prvim desetljećima neovisnosti oko polovine američkih saveznih država ukinulo je ropstvo, odnosno to su učinile sve države iznad granice Mason-Dixon⁴. Prvi među njima bio je Vermont, koji je ropstvo ukinuo 1777. godine, a slijedila ga je Pennsylvania koja je 1780. godine donijela zakon prema kojem su svi crnci rođeni nakon te godine po punoljetnosti imali pravo na slobodu, a za tim su se zakonom povele i druge države, poput Connecticuta i Rhode Islanda (Shade, 2005). Massachusetts je ropstvo proglasio protuustavnim 1783. godine, a u New Yorku i New Jerseyju sloboda je postala moguća 1799. i 1804. godine. Iako je New Hampshire ropstvo službeno ukinuo tek 1857. godine, odmah po donošenju novoga Ustava većina je robovlasnika oslobodila svoje robove (Myrdal, 2017).

Ustav SAD-a je dokument kojega je Ustavotvorni kongres donio 16. rujna 1787. godine u Philadelphiji. Izradilo ga je tijelo od 55 delegata američkih država, koji se mogu smatrati osnivačima Sjedinjenih Američkih Država. Trinaestorica su od njih bili trgovci, dvojica znanstvenici, a trojica liječnici; sedmorica su se bavila kupoprodajom zemljišta, a jedanaestorica su bili veliki in-

⁴ Mason-Dixonova linija (granica), također nazvana linija Masona i Dixona ili Masonova i Dixonova linija, jest demarkacijska granica između savezne države Maryland i savezne države Pennsylvanije. U razdoblju prije Američkoga građanskog rata smatrala se, zajedno s rijekom Ohio, graničnom crtom između robovlasničkih država na jugu i slobodno obradivih nerobovlasničkih dijelova na sjeveru. Pojam Mason-Dixon crta (granica) prvi je put upotrijebljen u kongresnim debatama koje su dovele do „Sporzuma Missouri“ 1820. godine, prema kojemu je Missouri dobio status 24. savezne države 1821. godine. To je označilo početak dugotrajnog sukoba o pitanju ropstva, što je dovelo do Američkoga građanskog rata. Danas ta granica figurativno označava političku i društvenu podijeljenost između Sjevera i Juga.

vestitori u vrijednosne papire. Važno je istaknuti da je dvanaest delegata posjedovalo plantaže s robovima, a još dvojica su posjedovala robove na svojim privatnim imanjima. Ustav je ratificiran 1788. godine, a na snazi je od 1789. godine do danas (Allen, 2022).

Usprkos ukidanju ropstva na Sjeveru, većina svih Afroamerikanaca u Americi – njih 90% – živjela je i radila u državama južno od granice Mason-Dixon, gdje je potreba za robovskom radnom snagom bila velika te na ukidanje ropstva većina nije ni pomišljala (Shade, 2005). Ipak, nakon zabrane ropstva na Sjeveru i u južnim je državama postojala veća mogućnost da veleposjednici samostalno oslobode svoje robove, a jačala je i politika protivljenja trgovini robljem. Što se ropstva tiče, novi je Ustav bio veoma dvosmisleno i nejasno napisan, tako da se izravno suprotstavljanje i izričita zabrana ropstva iz njega nije mogla jasno iščitati. Posljedično tome i u zemljama koje su slovile kao „slobodne“, u 19. stoljeću i dalje je postojao poprilično velik broj robova, ali se i broj slobodnih crnaca rapidno povećavao, osim u državama na krajnjem Jugu.

Ovisno o regiji, podrijetlo i društveni status slobodnih Afroamerikanaca znatno su varirali. Iako su i u sjevernim državama i u onima na krajnjem jugu oni bili podjednako urbanizirani, na jugu je broj mulata bio puno veći te su stvorili novu društvenu klasu čiji su pripadnici često bili pismeni, educirani, ali i dobrostojeći. S druge strane, u južnim državama bližima liniji Mason-Dixon većina je slobodnih crnaca živjela u ruralnim područjima, ali su bili tamnije boje kože od onih na krajnjem jugu jer nije bilo toliko pripadnika miješanog podrijetla. Financijsko stanje i pravni status slobodnih Afroamerikanaca se pak pogoršao svugdje. U državama u kojima je ropstvo još uvijek bilo legalno zakoni su bili iznimno oštri, sa zabranama okupljanja i ograničavanjem

kretanja, a česti su bili i kolektivni napadi na crnce. Velika većina slobodnih crnaca nije imala pravo glasa te i dalje, unatoč ukidanju ropstva, nisu imali ni približno jednaka prava kao bijelci. Takva atmosfera nikako nije mogla dovesti do skladnog suživota dviju rasa, već je efekt bio suprotan: došlo je do društvenog odvajanja dviju rasa, a segregacija je bila prisutna u svim područjima života. Segregirane su bile škole, kazališta, javni prijevoz, restorani, pa čak i bolnice i groblja. Znalo se u kojim ulicama i kvartovima žive bijelci, dok su Afroamerikanci najčešće nastanjivali ona područja koja su se smatrala opasnim te su se povezivala s kriminalom i drogom. Mogućnost obrazovanja nije bila jednaka svugdje, a u nekim državama do sredine stoljeća nije ni postojala. Ondje gdje jest, škole su uglavnom bile odvojene od bjelačkih te su ih pohađala isključivo afroamerička djeca. Na jugu su takve škole osnovali imućni mulati. Rasne predrasude i prevladavajuća neobrazovanost uvelike su ograničili mogućnosti slobodnih Afroamerikanaca za ekonomski napredak. Većina onih koji su živjeli u urbanim područjima radila je u tvornicama ili kao stolari, krojači, brijači i sl., dok su se na Jugu uglavnom bavili poljoprivredom ili radili kao radnici na plantažama.

Većinu slobodnih Afroamerikanaca činile su žene, što je utjecalo na njihov položaj u obitelji i društvu. Posljedica toga bio je velik broj neudanih žena, ali i žena koje su bile glava svojih obitelji te su uz brigu o kućanstvu bile zaposlene i izvan doma, i to uglavnom kao sluškinje, kuharice, prodavačice ili, u ruralnim područjima, radnice na poljima. Brakovi su se uglavnom sklappali među pripadnicima istoga društvenog sloja te je boja kože predstavljala važan element: u miješanim brakovima muškarci su uglavnom bili tamnije puti od svojih partnerica, a tek je vrlo mali postotak bijelih muškaraca bio oženjen Afroamerikankama. Mulati, koji su stvorili vlastiti, elitni sloj društva, uglavnom su

sklapali brakove isključivo s drugim mulatima. Kako su afroameričke obitelji živjele odvojeno od bijelaca te su se stvorile odvojene zajednice, nastale su i odvojene crnačke crkve, uglavnom baptističke i metodističke, ali i prezbiterijanske te ostale. Osim toga postojale su i različite udruge i organizacije koje su pomagale podizanje kvalitete života Afroamerikanaca te su se bavile širokim rasponom društvenih problema i političkim pitanjima. Potkraj 18. stoljeća pojavile su se i ideje o povratku u Afriku, no većina je Afroamerikanaca ipak zagovarala asimilaciju te borbu za slobodu i potpuno ukidanje ropstva. Slobodni crnci uvelike su pomogli u pokretu za ukidanje ropstva, kroz objavljivanje pripovijesti odbjeglih ili oslobođenih robova, ali i stvaranje tajnih zajednica koje su pomagale robovima u pokušaju bijega pružajući im potrebne resurse poput hrane, odjeće i skloništa. Osim toga otvarali su i pitanja prava slobodnih Afroamerikanaca i ustrajno se borili za jednakost i ekonomski napredak te poticali zajedništvo i solidarnost unutar afroameričkog društva.

U godinama do početka Američkoga građanskog rata slobodni crnci suočavali su se s brojnim predrasudama i neprestanom diskriminacijom u svim područjima života. Financijska stabilnost i napredak većini nisu bili lako dostupni zbog općeprihvaćene rasne ideologije koja je poticala ideju o superiornosti bijelaca i drastično snižavala mogućnosti Afroamerikanaca za obrazovanje i zapošljavanje. Dok je na krajnjem jugu još uvijek vladalo robovlasničko gospodarstvo, ni oni koji su bili oslobođeni nisu imali jednaka prava kao bijelci, iako su bili američki građani. Rezultat toga bilo je u potpunosti segregirano društvo u kojem Afroamerikanci nisu mogli steći jednaku naobrazbu i vještine kao bjelačko stanovništvo, a kao konkurencija za nisko plaćene poslove pojavili su se i brojni europski useljenici. Posljedično, većina je crnaca, pored stalne diskriminacije, bila suočena sa

siromaštvom. Nakon stoljeća života u okovima ropstva bili su primorani naučiti živjeti i snalaziti se u društvu u kojem nisu mogli biti jednaki bijelcima ni u jednom aspektu života. Usprkos konstantnoj, desetljećima dugoj borbi za asimilaciju i napredak, ta je nejednakost u velikoj mjeri prisutna i danas.

Fotografija preuzeta s: <https://photos.com/featured/1-19th-century-cotton-picking-lightfoot.html>

AFROAMERIČKE ŽENE I ROPSTVO

Govorimo da je ropstvo nestalo u civilizaciji, no to nikako nije istina. Ropstvo i danas postoji i odnosi se na žene – a danas se naziva prostitucijom.

Victor Hugo (1802.–1885.), francuski pisac; citat iz romana „Jadnici“

Povijest bi trebala ljudima dati osjećaj identiteta, osjećaj o tome tko su bili, tko su sada i do kuda su stigli. Ona bi trebala biti odskočna daska za budućnost. Postoji nada da će povijest pomoći crnkinjama u razbijanju mitova o njima i staviti ih u one okvire i pozicije u kojima i trebaju biti, kao što je i Sojourner Truth 1858. godine pokušavala „dokazati“ da je žena. Usprkos svemu što je prošla i postigla, afroamerička žena još uvijek čeka potvrđan odgovor na jednostavno pitanje koje je Truth postavila prije više od 150 godina: „Nisam li ja žena? (Ar'n't I a woman?)“

Deborah Grey White, afroamerička spisateljica i profesorica povijesti na Rutgers School of Arts and Science na Sveučilištu u New Brunswicku, New Jersey

Retrospektivnim istraživanjem problematike afroameričkih žena zaključuje se da su spolna diskriminacija i seksizam bili jednako prijeteći oblici potlačenosti kao i rasizam. Institucionalizirani seksizam, tj. patrijarhalni odnosi, stvorili su temelje na kojima su se gradili američki društveni odnosi, a nadovezujući se na rasni imperijalizam. Seksizam, koji su bijeli kolonizatori donijeli sa sobom s europskoga kontinenta, bio je sastavni dio društvenih i političkih prilika u američkom društvu u 18. i 19. stoljeću. U početku se ropstvo isključivo temeljilo na trgovini robovima (većinom su to bili muškarci) iz Afrike koji su bijelcima služili kao radna snaga. Budući da je s vremenom došlo do manjka radne snage, kao i do nedovoljnog broja crnkinja u američkim kolonijama, kolonizatori i veleposjednici prisiljavali su bjelkinje

na seksualne odnose s robovima kako bi na taj način povećali broj potencijalnih radnika. U Marylandu, na američkome Jugu, 1664. godine donesen je po prvi puta zakon koji je zabranjivao seksualne odnose i brakove između bijelih žena i robova. Zakonom se utvrdilo da ukoliko se slobodna bjelkinja uda za roba, i ona postaje ropkinjom do smrti svoga supruga. I njezina djeca također postaju robovi.

Najpoznatiji slučaj iz toga razdoblja bio je slučaj bjelkinje Eleanor Butler, poznate kao „Irish Nell” koja se udala za crnačkog roba Charlesa Butlera 1681. godine, a radila je kao sluškinja na imanju Charlesa Calverta, trećeg lorda grada Baltimora. Lord Baltimore, zgrožen činjenicom da se bjelkinja udala za crnačkog roba, prodao je Eleanor i Charlesa južnjačkom veleposjedniku Williamu Boarmanu, veleposjedniku njezina supruga Charlesa. Na njegovome imanju proveli su ostatak života odgojivši osmero djece. Zbog cijelog slučaja s Irish Nell, lord Baltimore je odlučio promijeniti zakon prema kojemu su bili zabranjeni rasno miješani odnosi i brakovi. Dijete koje se rodilo iz odnosa bjelkinje i roba moralo je biti slobodno. S druge pak strane, novi je zakon potpuno promijenio položaj crnkinja u kolonijalnom američkom društvu. Bijeli su kolonizatori prepoznali priliku stjecanja ekonomske dobiti „uzgajanjem“ crnkinja budući da je dijete bilo koje crnkinje, bez obzira na rasnu pripadnost muškarca s kojim ga je začela, moglo zakonski postati robom. Tako su i majka crnkinja i njezino dijete zakonski postajali vlasništvo veleposjednika. U tom kontekstu tržište i potražnja za crnim ropkinjama naglo su porasli.

Amanda Berry Smith, crnkinja misionarka iz 19. stoljeća, proboravila je neko vrijeme u Africi zabilježivši o teškome položaju afričkih žena sljedeće:

Jadne afričke žene, poput onih u Indiji, teško žive. U pravilu moraju raditi teške poslove. Prisiljene su cijepati i nositi drva, pre-

nositi vodu na svojim glavama i saditi rižu. Muškarci i dječaci sijeku i pale grmlje pri čemu im žene pomažu; no žene same sade rižu.

Često ćete vidjeti snažnog muškarca koji hoda ispred svoje žene noseći u ruci samo nož za sječenje, a njegova žena hodajući iza njega nosi na leđima veliko dijete i teret na glavi.

Bez obzira na to koliko je umorna, njezin joj gospodar neće donijeti vrč vode, skuhati s njom večeru ili potući rižu, ne, ona sve to mora učiniti sama. (hooks, 1982)

Poslušnost afričkih žena privukla je bijele kolonizatore koji su odmah shvatili da bi upravo te žene bile pogodne kao radna snaga jer su bile naviknute na težak rad u poljima i domaćinstvima. Ubrzo su se našle na brodovima kolonizatora koji su ih vodili u Novi svijet. Budući da kolonizatori i veleposjednici nisu smatrali afričke žene velikom opasnošću, često su ih ukrcavali na brodove, a da ih pritom nisu vezivali lancima ili ih stavljali u okove. Za razliku od njih, muškarci robovi, kojih su se bijelci bojali, redovito su bili okovani kako bi se spriječila eventualna pobuna na brodovima. Bijelci su prema ropkinjama bez ikakva straha pokazivali svoju moć. Mogli su ih izrabljivati na sve moguće načine bez bojazni od odmazde. Ropkinje koje su se pokušavale slobodno kretati brodom najčešće su završavale kao žrtve fizičkog zlostavljanja i mučenja. Bijelci su ih tjerali da se razodjenu i bičevali ih po cijelom tijelu. Fizičko i seksualno zlostavljanje ropkinja bile su uobičajene metode kojima su bijelci dokazivali tim ženama da su apsolutno bezvrijedne.

Traumatična iskustva afričkih žena i muškaraca na brodovima bijelaca kolonizatora bila su samo početak procesa indoktrinacije koji je slobodne Afrikance pretvorio u robove. U okviru toga procesa jedan od zadataka kolonizatora bio je i transformacija osobnosti afričkih ljudi kako bi ih za potrebe tržišta pretvorili su „poslušne“ robove. Uništavanje ljudskog digniteta, „brisanje“ imena i statusnih simbola, nepriznavanje jezika i zatiranje bilo

kojega drugog znaka afričke kulture i nasljeđa bio je najvažniji zadatak trgovaca robovima. Dehumaniziranjem afričkih žena i muškaraca bijelci su stvarali „strojeve“ koji su morali potiskivati svijest da su slobodni ljudi. Kolonizatori i trgovci robovima zabilježili su u svojim pomorskim knjigama i dnevnicima da su bili sadistički okrutni prema Afrikancima kako bi ih „sломili“ i „ukrotili“.

Razlog većoj brutalnosti bijelaca prema afričkim ženama nego prema muškarcima bio je ne samo zbog mogućnosti seksualnog zlostavljanja žena već i zbog činjenice da su žene bile namijenjene obavljanju poslova služinčadi u bjelačkim obiteljima. Budući da su kolonizatori smatrali crkinje pogodnim kuharicama, služavkama i domaćicama, bilo ih je potrebno u potpunosti „ukrotiti“ kako bi pasivno izvršavale obveze prema svojem gospodaru, njegovoj supruzi i njihovoj djeci. Nema sumnje da su traumatična iskustva robova na brodovima kolonizatora i trgovaca robljem imala veliki psihološki utjecaj na svijest i psihološki razvoj afričkih muškaraca i žena. Preživljavali su samo oni najuporniji i najsnažniji, čija je volja za životom bila toliko jaka da je ni „bijeli mučitelji“ nisu uspjeli uništiti.

Vjeruje se da je ropstvo imalo negativniji psihološki utjecaj na afričke muškarce nego na žene. Povjesničari i sociolozi potkrepljuju tu tezu dehumanizirajućim utjecajem ropstva na muškarce koji su u takvim okolnostima bili lišeni svojih muških osobnosti, što je dovelo do raspada crnačke obiteljske strukture. Nadalje, misli se da su bijelci, ne dozvoljavajući crnim muškarcima da zauzmu svoj patrijarhalni status u obitelji i društvu, feminizirali afričkog muškarca pripisujući mu osobine žene. S druge strane, u kolonijalnom razdoblju, a i danas, atributima muškosti smatraju se snaga, zrelost, odlučnost, hrabrost i fizička sposobnost. Upravo te osobine muškosti jamčile su trgovcima robljem i kolonizatorima uspješnu prodaju svojih robova i bogatstvo. Ne postoje dokazi koji

bi upućivali na to da su muškarci bili prisiljavani na obavljanje poslova koji su bili tradicionalno pripisivani ženama. Ipak, postojao je ambivalentan stav kolonizatora prema muškarcima robovima. Dok su s jedne strane kolonizatori iskorištavali mušku snagu robova, s druge su strane uvodili institucionalizirane mjere kojima su prisiljavali robove na poslušnost i potlačenost.

Što se afričkih žena tiče, bilo je drugačije. Seksističke pretpostavke da su iskustva muškaraca važnija od iskustava žena stavila su žene u potlačeniji položaj od onoga koji su trpjeli muškarci. Kritičari i povjesničari nisu htjeli raspravljati o potlačenosti žena za vrijeme ropstva, odbijajući na taj način istražiti utjecaj spolne i rasne diskriminacije na njihov položaj u društvu. Nažalost, slab interes i briga za žene doveli su do namjernog umanjivanja problematike s kojom su se one susretale. Područje u kojem su se najjasnije očitovale razlike između položaja afričkih muškaraca i žena bila je eksploatiranost njihova rada. Muškarci su prvenstveno bili eksploatirani kao fizički radnici na poljima, a žene su, osim što su morale raditi na poljima, radile i kao služavke, dok su istodobno bile i objekt seksualnog zlostavljanja svojih gospodara. Na nekim su plantažama žene radile i više sati nego muškarci. Neki su vlasnici plantaža smatrali da su žene bolje radile na poljima nego muškarci, što je pogodovalo muškarcima, pa su s položaja teških fizičkih radnika bili promaknuti u nadzornike. Tako su žene morale nositi dvostruki teret na leđima, onaj koji se tradicionalno pripisivao „ženskoj ulozi“, ali i onaj koji je pripadao muškarcima. Dok su žene ravnopravno radile na poljima s muškarcima, od muškaraca se nije očekivalo da rade u domaćinstvima (iznimka su bili *butleri*, čiji je status ionako bio viši od statusa obične služavke). Maskulinizacija afričkih žena po dovođenju u Ameriku i njihova eksploatiranost u svakom pogledu stavila je te žene na dno ljestvice kolonijalnoga društva.

Rasna diskriminiranost i eksploatacija afričkih žena na poljima i u domaćinstvima svojih bjelačkih gospodara zasjenjivala je problem seksualne eksploatacije žena. Seksistički pristup gospodara prema ženama na neki je način štitio afričke muškarce, koji su bili pošteđeni poniženja homoseksualnih silovanja i drugih načina seksualnog iskorištavanja. Dok je s jedne strane postojao sustav koji je štitio spolnu slobodu afričkih muškaraca i njihovu patrijarhalnu ulogu, s druge je strane tadašnje američko društvo legaliziralo i podržavalo spolnu i seksualnu eksploataciju afričkih žena. Žene su bile svjesne svoje seksualne ranjivosti i potlačenosti neprestano se bojeći da će ih bilo koji muškarac, bijelac ili crnac, izabrati kao žrtvu. Žrtve su obično bile mlade djevojke u dobi između trinaeste i šesnaeste godine, kada mnoge od njih još nisu dobro poznavale svoje tijelo, a osim toga, o spolnom odnosu nisu mnogo znale. O svojim iskustvima ropinkje Linda Brent napisala je u svojoj autobiografiji:

*Kada je djevojka imala četrnaest ili petnaest godina, njezin gospodar ili njegovi sinovi ili možda svi zajedno pokušavali su je podmititi lijepim poklonima. Ako na taj način nisu uspjeli u svo-
me naumu, djevojku su bičevali i izgladnjivali dok nije udovoljila njihovim željama.*

Morala sam živjeti s njim pod istim krovom i svakoga dana gledati četrdesetogodišnjega muškarca koji je svakodnevno kršio najsvetije zakone prirode. Rekao mi je da sam ja njegovo vlasništvo i da moram ispunjavati sve njegove želje... (hooks, 1982)

Potkupljujući žene poklonima kako bi zauzvrat dobili seksualne usluge, gospodari i veleposjednici „skidali“ su sa sebe odgovornost, smatrajući takav način iskorištavanja žena opravdanim. Seksualno iskorištavanje afričkih žena smatrali su svojim pravom i privilegijom. One žene koje su se pokorile gospodaru i ispunjavale njegove želje bile su nagrađivane zbog svoje poslušnosti i prihvaćanja društvenoga sustava. One druge, koje su se opirale sek-

sualnom iskorištavanju, izravno su ugrožavale sustav i zbog toga su bile brutalno kažnjavane. Crnkinja aktivistkinja Angela Davis smatra da seksualno zlostavljanje Afroamerikanki nije postojalo zbog zadovoljavanja seksualne požude muškaraca, već da je to bila institucionalizirana metoda terorizma koja je te žene demoralizirala i dehumanizirala. O tome Angela Davis kaže:

Prisiljavajući ženu na seksualno zadovoljavanje njegovih potreba, gospodar je izlagao ženu najelementarnijem obliku terorizma koji je stvoren baš za žene: a to je silovanje. Uvriježeni način života na plantažama stvarao je od nezaštićene afričke žene potencijalnu žrtvu s kojom se moglo pogodno manipulirati, tjerajući je da svojim tijelom plaća hranu, izbjegava kažnjavanje te stječe sigurnost za svoju djecu... (Davis, 1974)

Anonimni bjelački abolicionisti objavili su 1839. godine knjigu pod naslovom *American Slavery: As It Is*, vjerujući da na taj način mogu javno progovoriti o strahotama ropstva. Knjiga donosi svjedočenja bijelaca koji su imali uvid u traumatična iskustva kroz koja su prolazili afrički muškarci i poglavito žene. Nekoliko desetljeća kasnije dvije sestre abolicionistkinje, Angelina i Sarah Grimke, tu su knjigu preradile i ponovno objavile. Budući da je njihov brat imao djecu iz odnosa s Afroamerikankom, sestre su bile vrlo zabrinute za položaj Afroamerikanki i njihovu seksualnu eksploatiranost. Većina drugih feministkinja i abolicionistkinja bila je zainteresirana za pitanja seksualne eksploatiranosti Afroamerikanki iz razloga što su se protivile seksualnom odnosu bijelaca i crnkinja. Njih nije zabrinjavao težak položaj tih žena, već su htjele spasiti muškarce koji su svojim nemoralnim ponašanjem griješili protiv Boga. Osim što su se osjećale ponižene ponašanjem svojih muževa i sinova, vjerovale su da su njihovi bračni zavjeti bili oskrvnuti.

Brutalnost bijelih muškaraca prema crnkinjama govori o bjelačkom negativnom stavu prema Afroamerikankama i njihovim

tijelima. Takvo ponašanje muškaraca bilo je izravna posljedica stavova koji su vladali u kolonijalnom viktorijskom američkom društvu. Prema fundamentalističkom kršćanskom učenju, ženu se predstavljalo kao donositeljicu zla na svijet. Ona je, prema takvu učenju, uzrok seksualne požude kod muškaraca, koji su smatrani žrtvama njezine požude. Svaka žena, bjelkinja ili crnkinja, koja je seksualno zgriješila bila je oštro kažnjavana ili čak pogubljena.

Suđenje „Salemskim vješticama“ jedan je od primjera patrijarhalnog progona žena. U veljači 1692. godine kolonijalno selo Salem u Massachusettsu našlo se u središtu zloglasnog slučaja masovne hysterije. Osam mladih žena optužilo je svoje susjede za bavljenje magijom. Usljedila su ispitivanja, a kada su suđenja zaključena u svibnju 1693. godine, četrnaest žena, petorica muškaraca i dva psa pogubljeni su zbog njihovih pretpostavljenih nadnaravnih zločina. Jednim od glavnih pokretača suđenja smatra se svećenik Samuel Parris koji je bio poznat po čvrstim puritanskim stavovima, a za kojim se povodio siromašni dio stanovništva. Kada su Samuelova kći Elizabeth i nećakinja Elizabeth Parris doživjele neugodno grčenje, tijekom kojega su vrištale, bacale stvari i čudno se ponašale, seoski liječnik za njihovo je ponašanje optužio natprirodne sile, odnosno da su ih začarale vještice. Lokalni moćnici optužili su tri žene: beskućnicu Sarah Good, ropkinju Titubu i stariju udovicu Sarah Osborne. Suđenje tim ženama potaknulo je golemu hysteriju među stanovnicima, čime je započeo lov na vještice. Suđenja vješticama u Salemu zauzima jedinstveno mjesto u ljudskoj kolektivnoj povijesti. Postoji nekoliko teorija o cijelom slučaju, a najzastupljenije su dvije ekonomske teorije. Prva teorija kaže da su suđenja posljedica „maloga ledenog doba“, koje je trajalo od 1550. do 1800. godine, a druga smatra da je to posljedica socioekonomskih odnosa u Salemu. Naime, selo Salem bilo je podijeljeno na agrarno siromašno područje i ono koje su naseljavali bogati trgovci. Ekonomska razlika podijelila je selo u dvije sukobljene skupi-

ne: agrarni, stariji puritanski stil života sukobio se sa slobodnijim kapitalističkim stilom koji je sve više jačao. Zbog ljubomore i frustracija među žiteljima stanovnici siromašnijeg dijela podignuli su tužbe za vještičarenje protiv žitelja naprednijeg dijela. Valja istaknuti još jednu zanimljivost u cijelom događaju. Fiziološke teorije koje bi mogle objasniti masovnu histeriju i optužbe uključuju i trovanje gljivicama i nedijagnosticirani encefalitis. Postoje naime sumnje da su djevojke patile od konvulzivnog ergotizma, stanja uzrokovanog ergotom, tipom gljivica, pronađenom u raži i drugim žitaricama, koji proizvodi halucinogene učinke. Budući da se u to doba navedena objašnjenja nisu mogla medicinski potkrijepiti, liječnik je zaključio da su žene bile žrtve uroka (Myrdal, 2017).

Ekonomski napredak bijelaca u Americi u 19. stoljeću doveo je do odmaka od religijskih učenja koja su vladala u životu prvih kolonizatora. Udaljavanjem od fundamentalističke kršćanske doktrine došlo je i do promjena u percepciji žena. Bijele žene više nisu bile smatrane seksualnim napasnicama, već su postale „uvaženim polovicama ljudskoga društva“ čija je zadaća bila njegovanje osjećaja muškaraca i briga za njihov boljitak. Nova vizura bijele žene i ženstva bila je potpuno suprotna onoj staroj. Žena se predstavljala kao božica, čija se nevinost, čistoća i krepost isticala i idealizirala. Ta idealizacija bijelih žena, koju su provodili muškarci, pretpostavljala je negaciju seksualnih osjećaja kod žena ako su željele biti vrijedne ljubavi i poštovanja. Svako iskazivanje seksualnosti ženu je svrstavalo u red nemoralnih bića.

Žene su s veseljem prihvaćale novu doktrinu koja je glorificirala aseksualnost. Na taj je način došao kraj razdoblju u kojem su žene prolazile teškoće mnogobrojnih trudnoća i problema u podizanju mnogobrojne djece. Ponekad su išle u potpunu krajnost u toj aseksualnosti ne želeći pokazati svoje nago tijelo ni liječniku. Jedan je Francuz za svojega boravka u Americi primijetio kako „...američke žene dijele svoje tijelo na dva dijela; od vrha glave

pa do struka za njih je trbuh, a od struka do stopala za njih su gležnjevi". (Kubitschek, 1991). O istom pitanju Page Smith kaže:

One su bile previše sramežljive da bi dozvolile liječniku da dira njihovo tijelo, a u nekim situacijama nisu mogle opisati liječniku svoje tegobe. Jedna majka koja je imala bolove u grudima opisala je svoje tegobe kao bolove u trbuhu jer je bila previše sramežljiva da otvoreno razgovara s liječnikom o svojim problemima.

Prisiljavanje žena da odbacuju i negiraju svoja fizička svojstva bio je izraz prezira koji su muškarci osjećali prema njima jer su ih smatrali seksualnim objektima. Promjena u doktrini i idealizacija bijelih žena nisu doveli do promjena u općem konceptu prema ženama. Iako su muškarci počeli pokazivati više pažnje prema ženama nego što je to bio slučaj ikada prije u povijesti, one su i dalje za njih bile samo supruge i majke.

Preobličena vizura bijelih žena, koja ih je od grešnica i seksualnih objekata pretvorila u kreposne dame, rezultirala je istodobno masovnim seksualnim iskorištavanjem porobljenih crkinja. Američki muškarci istodobno su idealizirali bijele žene, a seksualno napadali i brutalno iskorištavali crne žene. Rasizam je bio isključivi uzrok mnogih sadističkih izživljavanja koja su provodili bijeli muškarci nad crnim ženama. Duboka mržnja prema ženama, koja je bila utkana u psihu bijelih muškaraca, kolonizatora i gospodara, proizlazila je iz patrijarhalne ideologije i antiženskih religijskih učenja. Tako su crkinje bile označene kao bestidnice koje su utjelovljivale zlo i seksualnu požudu odvođeći muškarce s pravog puta duhovne čistoće prema grijehu i razvratu. Neki su bijelci predlagali da se afričke žene vrate u domovinu kako ne bi dovodile muškarce u nemoralne izazove.

Govoreći o masovnom seksualnom iskorištavanju afričkih žena, istaknuti crnački govornik Frederick Douglass, obratio se skupu u Rochesteru, savezna država New York, 1850. godine obrazlažući njihov položaj:

Spreman sam dokazati da je više od milijun žena koje žive u južnim područjima Amerike, zakonom, a ne svojom voljom i krivnjom, izloženo prostituciji. Prema takvim zakonima, ako žena braneći svoju nevinost podigne ruku na brutalnog napadača, može biti osuđena na smrt... Također se zna da se ropkinje prodaju na tržištu po cijenama koje izvikuju čudovišta džepova punih zlata požudno zureći u svoje potencijalne žrtve.

Valja napomenuti da je crnačkim abolicionistima bilo teško raspravljati o silovanju afričkih žena jer su se bojali da ne izazovu bijes javnosti, pa su se stoga koncentrirali na temu prostitucije. Uporabom riječi „prostitucija“, kojom su opisivali masovnu seksualnu eksploataciju crnih žena, abolicionisti su ne samo skretali pozornost s nasilnih seksualnih napada bijelaca na crkinje već su stvorili mit o crnim ženama kao biološki razvratnima koje snose svu odgovornost za seksualna iskorištavanja koja su nad njima provodili bijelci.

Afroamerički sociolog sociolog Robert Staples smatra da je silovanje crkinja dovelo do toga da su se muškarci osjećali potpuno nesposobni da zaštite svoje žene. Tu svoju tvrdnju Staples potkrepljuje činjenicom da su se muškarci osjećali odgovornima za sve teškoće kroz koje su prolazile crkinje zbog njihove nemogućnosti da odigraju ulogu zaštitnika. Ta Staplesova tvrdnja nema odgovarajuće povijesne dokaze. Ispitivanjem mnogih tradicionalnih afričkih plemena i njihovih stavova prema ženama Staples otkriva da afrički muškarci nisu sebe smatrali zaštitnicima svih žena. Oni su vjerovali da moraju preuzeti odgovornost samo za žene iz njihova plemena. Socijalizacija afričkih muškaraca, kojom su oni postali „vlasnici“ svih crkinja, dogodila se mnogo godina nakon razdoblja ropstva. Ipak, seksualno zlostavljanje crkinja utjecalo je na psihološki razvoj muškaraca robova. Potpuno je apsurdna činjenica da se muškarci nisu osjećali demoralizirani ili dehumanizirani jer su „njihove“ žene

bile silovane, već su se osjećali ugroženima zbog spoznaje da su bijelci, koji su brutalno napadali i zlostavljali žene i djevojke, na taj način ponižavali muškarce robove. Većina muškaraca robova mirno je promatrala svoje gospodare dok su zlostavljali žene ne pokušavajući ih zaštititi (Staples, 2006).

Povjesničar Eugene Genovese govori o seksualnom zlostavljanju porobljenih žena u svojoj knjizi *Roll, Jordan, Roll*:

Silovanje je, prema definiciji, značilo silovanje bijelih žena zbog toga što silovanje crnih žena prema zakonu nije bio nikakav zločin. Čak i kada je crni muškarac seksualno napao crnu ženu, mogao ga je kazniti samo njegov gospodar; nije postojao način da završi na sudu i da mu se izrekne presuda.

Prema tome, činjenica da su crni muškarci silovali crne žene pokazuje da su crni muškarci umjesto da budu zaštitnici radije oponašali ponašanje bijelaca.

Porobljene crnkinje nisu mogle očekivati da će ih bilo koja skupina muškaraca zaštititi od seksualnog zlostavljanja. Očajne i nemoćne, žene ropkinje često su se obraćale ženama svojih gospodara nadajući se da će im barem one pružiti zaštitu. Nažalost, ni kod njih nisu naišle na razumijevanje. Većina bjelkinja također je progonila i mučila crnkinje. Neke su čak podržavale njihovo seksualno zlostavljanje jer su na taj način sebe štitile od seksualnih napastovanja svojih muževa i neželjenih trudnoća. Neprijateljski odnos prema ženama podupirala su i religijska učenja koja su žene smatrala nasljedno razvratnima i grešnicama. Žene gospodara vjerovale su naime da su crnkinje bile krivci, a njihovi muževi nevine žrtve.

Seksualno zlostavljanje i silovanje nisu bile jedine metode teroriziranja i dehumaniziranja crnkinja. Sadističko bičevanje nagih crnkinja bila je jedna od metoda kojom su gospodari u potpunosti rušili dignitet žene. U viktorijsko doba, u kojem su

bjelkinje pokrivala svaki komadić tijela, crnkinje su, naprotiv, bile svakodnevno ogoljivane i bičevane u javnosti. Robovlasnici su bili svjesni da su na taj način još u većoj mjeri doprinosili degradaciji i poniženju žena ropkinja. Povjesničar Genovese o tome kaže:

Ako je žena učinila nešto što gospodar nije želio, rastrgao bi joj odjeću i išibao je. Ako se na primjer kruh nije dovoljno dignuo, gospodarica se požalila mužu, koji bi poslao ropkinju u zatvor na bičevanje. Strašno je razmišljati o ženama, ljudskim bićima, koje su prolazile kroz takve strahote.

Strašna je pomisao da je jedna potlačena skupina žena bila brutalno zlostavljana, dok je druga, privilegirana skupina pasivno promatrala njihove patnje. Štoviše, bjelkinje su vrlo često aktivno sudjelovale u fizičkom zlostavljanju zajedno sa svojim muževima, potpuno ignorirajući impuls jedinstva i rodne pripadnosti skupini pod istim nazivom „žena”.

Rađanje je bilo još jedna društveno legitimna metoda seksualne eksploatacije crnkinja. Iako u bjelačkim rasistički orijentiranim krugovima postoji tendencija odbacivanja te tvrdnje kao potpuno neosnovane, ipak postoje dokazi da je prisiljavanje crnkinja na rađanje bila uobičajena i proširena metoda kojom su bijelci eksploatirali svoje ropkinje. U tradicionalnim afričkim zajednicama dvije godine nakon poroda žena nije ulazila u seksualne odnose kako bi se oporavila od poroda i othranila dijete. Bijelci su prisiljavali svoje ropkinje na uzastopne trudnoće kako bi se povećao broj njihovih robova. Frederick Olmstead, južnjački kritičar i kroničar ropstva, iznio je svoje gledište o prisiljavanju ropkinja na učestalo rađanje:

U državama Maryland, Virginia, Sjeverna Karolina, Kentucky i Tennessee s velikom se pozornošću pratilo rađanje i „uzgoj“ crnaca kao da se radi o konjima ili magarcima. Mi na jugu uzgajamo crnce i konje za upotrebu i za tržište. Gospodari naređuju

svojim djevojkama i ženama (bilo da su udate ili neudate) da rađaju djecu; poznajem mnoge djevojke koje su prodane jer nisu htjele imati djecu. Žena koja rađa vrijedila je šesterostruko ili četverostruko više od one koja nije htjela rađati. (hooks, 1982)

U oglasima za prodaju ropkinja spominju se izrazi poput „ropkinja za rađanje“, „ropkinja u rasplodnom periodu“, „prestara za rađanje“ i sl. Onim ropkinjama koje su odbijale seksualne odnose jer nisu htjele rađati gospodar je sam nalazio partnere, i to uglavnom bijelce jer su mulati robovi bili cjenjeniji na tržištu i moglo ih se prodati po boljoj cijeni. U jednome pismu iz 1835. godine jedan je svećenik u Virginiji zapisao:

Mulati robovi cjenjeniji su nego crnci. Budući da gospodari i veleposjednici nemaju ništa protiv da bilo koji bijelac stupi u seksualne odnose s bilo kojom ženom, muškarci su se poticali da sakupljaju oko sebe harem žena za što su bili i nagrađivani. (hooks, 1982)

Neki su robovlasnici osmislili sustav nagrađivanja onih žena koje su pristajale na prisilno rađanje, no takve su nagrade rijetko odgovarale uslugama koje su se od žena tražile. Na nekim plantažama žena je mogla za svako rođeno dijete dobiti novu haljinu, cipele ili svinju. Po rođenju četvrtog ili petog djeteta neki su veleposjednici nagrađivali žene simboličnim iznosom od jednog do pet dolara. Vrlo maleni broj veleposjednika obećavao je slobodu ženama koje su stvorile veliku obitelj. U svakom slučaju, prisilno rađanje bilo je samo jedan u nizu znakova potlačenosti afroameričkih žena. Pothranjene i fizički iscrpljene od naporna fizičkog rada žene su vrlo često imale spontane pobačaje. Frances Kemble, žena jednog veleposjednika, zabilježila je u svojoj knjizi iz 1975. godine teške uvjete u kojima su živjele ropkinje na njihovoj plantaži:

Fanny je imala šestero djece; sva su djeca umrla osim jednog. Molila je da joj se olakša posao na polju.

Nanny je imala troje djece od kojih je dvoje umrlo. Molila je da se promijeni pravilo o odlasku na polje tri tjedna nakon poroda.

Sophy, Lewisova žena, imala je desetero djece; petero je umrlo. Jedina usluga koju je tražila bio je komadić mesa, koji sam joj dala.

Charlotte je imala dva pobačaja i ponovno je bila trudna. Jedva je hodala zbog reume. Pokazala mi je jako otečena koljena, zbog čega me je srce zaboljelo. Obećala sam joj sašiti pamučne hlače.

Kemble se divila strpljenju porobljenih afroameričkih žena, no nije bila svjesna dubine njihova očaja koji je često bio prikriiven njihovom šutnjom i prihvaćanjem postojeće situacije.

Masovna seksualna eksploatacija afroameričkih žena bila je izravna posljedica antiženske politike kolonijalne patrijarhalne Amerike. Budući da ni zakon ni javno mnijenje nisu pružali zaštitu crnkinjama, one su bile laka meta javnosti. Dok je rasizam bilo zlo koje je afroameričke muškarce i žene učinio robovima i građanima drugoga reda, seksizam je odredio sudbinu crnkinja koja je za razliku od muškaraca bila i surovija i brutalnija. Seksizam nije bio ograničen samo na bijelce. Poticanje veleposjednika na brakove i seksualne odnose između crnaca i crnkinja stvorio je ropsku potkulturu. Unutar te ropske potkulture pojavila se slična seksualna politika. Isprva su veleposjednici određivali svojim ropkinjama s kime će ulaziti u brakove. Nije bilo neobično da je veleposjednik obećavao svojem najboljem robu pravo da izabere sebi ženu bez obzira na to je li to ženi odgovaralo ili nije. Ta se metoda pokazala neučinkovitom jer je izazivala pobunu među robovima. Veleposjednici su zaključili da je mudrije ostaviti muškarce i žene da sami sebi odabiru partnera. Budući da su afroamerički muškarci i žene počeli prihvaćati vrijednosti američkoga društva, tražili su od veleposjednika da pri sklapanju

braka imaju sve religijske i društvene ceremonije kao što su to imali njihovi gospodari i gospodarice. Tražili su javno priznavanje njihova braka. Iako nikad ni jedan brak između robova nije bio zakonski priznat, htjeli su provoditi iste svadbene ceremonije kao i njihovi gospodari. Na nekim plantažama neki su robovi provodili tradicionalne afričke ceremonije, kao na primjer prošnju mlade uz maleni miraz. Mnogi su veleposjednici prihvatili takve svadbene rituale, a neki su dozvoljavali čak i svećenikovu prisutnost, iako bračna zajednica robova nije bila pravno valjana. Takvi svadbeni rituali između robova bili su vrlo važni u njihovu životu jer je sreća koju su u tome trenutku proživljavali ublažavala težak svakodnevni život.

Spolna diferencijacija u crnačkoj ropskoj potkulturi odražavala se i na bjelački patrijarhalni sustav. Unutar crnačke ropske potkulture postojala je podjela poslova prema kojoj su žene bile zadužene za kuhanje, čišćenje, brigu o bolesnima, pranje odjeće i brigu o djeci. Takve kućanske poslove muškarci su smatrali isključivo ženskim poslovima. U svojoj studiji o bjelkinjama na jugu, *The Southern Lady*, povjesničarka i sveučilišna profesorica Terry Anne Scott opisuje događaj kada muškarac odbija izvršiti zadatak za koji je smatrao da je ispod njegova muškog dostojanstva. U situaciji kada su majka i djeca bili bolesni, muškarac odbija pomesti kravu, smatrajući to ženskim poslom. Iako muškarci robovi nisu bili u poziciji da u potpunosti preuzmu patrijarhalnu vodeću ulogu i pravo na vlast nad ženama, žene su se s druge strane pomirile s postojećom spolnom diferencijacijom, koja je muškarcima osiguravala viši i bolji položaj u društvu. Prihvatanje muške superiornosti posebno su naglašavali i svećenici u svojim propovijedima robovima. Gospodari i njihove supruge raspoznavali su ropkinje i oslovljavali ih prema muževu imenu (Johnova Sue) pokazujući na taj način da su muškarci robovi imali viši društveni status od žena robova.

Spolna diskriminacija stavila je muškarce u bolji položaj od žena, no kada govorimo o rasnoj diskriminaciji, žene i muškarci imali su jednak položaj. Ako se razmotri podjela spolnih uloga među crncima, razvidno je da je žena imala važniju ulogu u crnačkome domaćinstvu nego muškarac i da je na taj način kategorija „muškosti“ bila ugrožena. Naglašavanje „muškosti“ pojavilo se kao posljedica loših utjecaja rasne diskriminacije na crnce općenito, a koju su provodili sociolozi i povjesničari. Oni su smatrali da je uloga žene u crnačkom domaćinstvu bila važnija od muškarčeve uloge, pa je kao posljedica toga došlo do restrukturiranja u crnačkim domaćinstvima i obiteljima. Držali su da su krivci za to bile dominantne žene. Bjelački rasisti izvrtali su stvarnost kada su govorili o demaskulinizaciji crnih muškaraca. U stvarnosti, nije bilo ništa neobično da ropkinja preuzme dominantnu ulogu u crnačkom domaćinstvu u 19. stoljeću. Žene su na taj način samo oponašale ponašanje bjelkinja gospodarica. Za razliku od teoretiziranja znanstvenika o vodećoj ulozi crkinja, znanstvenici nisu na isti način raspravljali o vodećoj ulozi bjelkinja u domaćinstvima i neučinkovitoj „muškosti“ u bjelačkim obiteljima, već upravo suprotno. 19. stoljeće uglavnom se smatra razdobljem američke povijesti u kojem je patrijarhat bio uporištem američkih obitelji. Ipak, takav snažan patrijarhat nije spriječio bjelkinje u 19. stoljeću da zauzmu vodeću ulogu u domaćinstvu. Nancy Cott, autorica knjige *Bonds of Womanhood* opisuje diskrepanciju između patrijarhalnog ideala, koji je trebao osiguravati muškarcu vodeće mjesto u obitelji u 19. stoljeću, i prave stvarnosti:

Zakonski i ekonomski suprug/otac je nadzirao obitelj, no u stvarnosti, zadatak vođenja domaćinstva, koji je nametnut ženi, omogućavao joj je zapravo da nadzire obitelj i utječe na nju. Majčinstvo je bilo stavljeno u središte pozornosti i omogućavalo je ženi da ojača svoj utjecaj u obitelji. ...djeca su uglavnom ži-

vjela u prisutnosti svojih majki, a ne očeva, iako je konačna vlast (zakonska i konvencionalna) bila patrijarhalna.

Prema tome, ako dominantna uloga bjelkinje u domaćinstvu nije dovela do demaskulinizacije i podcjenjivanja bijelaca, dominantna uloga crkinja u domaćinstvu nije predstavljala nikakvu važnost u crnačkim zajednicama jer su muškarci ionako već bili u povlaštenijoj poziciji. Glavna razlika između obiteljske uloge bijelca i crnca bila je u tome što crncima unutar svoje potkulture nije bilo dopušteno da preuzmu ulogu skrbnika nad svojim obiteljima. Vjeruje se da je takva pozicija crnaca u domaćinstvima dovela do procesa njihove demaskulinizacije. Ipak, valja naglasiti da je stvarnost u Americi u 19. stoljeću bila drukčija. Crnci su bili vrlo sposobni radnici i skrbnici radeći dvanaest do šesnaest sati dnevno, ali nisu imali mogućnost ubrati plodove svoga rada jer su ih ubirali bijelci veleposjednici. Seksualna politika u Americi u 19. stoljeću i položaj crnaca u društvu nisu doveli do njihove demaskulinizacije, već su izazivali kod njih bijes, prezir i nezadovoljstvo jer im ropski sustav nije dopuštao da preuzmu ulogu u društvu i u obitelji koja ima pripada.

Afroameričke žene i muškarci prihvaćali su patrijarhalna određenja muško-ženskih uloga u društvu. Vjerovali su, poput njihovih gospodara, da se uloga žene odnosila isključivo na vođenje domaćinstva, odgajanje djece i poslušnost prema njihovim muževima. Vizuru idealizirane žene 19. stoljeća opisala je Terry Anne Scott na sljedeći način:

To prekrasno biće bila je ponižena žena koja je živjela da bi voljela, poštovala, ponizno slušala, povremeno zabavljala svoga supruga, odgajala djecu i vodila domaćinstvo. Fizički slabija od muškarca i predodređena za obavljanje manje važnih zadaća, ona je u potpunosti ovisila o zaštiti svoga supruga... Ona je bila skromna i sramežljiva, lijepa i graciozna, šireći oko sebe osjećaje ugode... Dio njezina šarma skrivao se u njezinoj nevinosti.

Shvaćala je ljudsku prirodu i bila je biće prepuno suosjećanja, taktičnosti i utjehe.

„Kult istinskog ženstva“ koji je nastao u 19. stoljeću imao je snažan demoralizirajući učinak na potlačene afroameričke žene. One nisu bile ponosne na svoju sposobnost da ravnopravno s muškarcima rade na polju, a najviše od svega željele su imati isti status i položaj u društvu kao i žene bijele boje kože. Muškarci crne boje kože i njihovi gospodari znali su da je najbolji način manipulacije afroameričkim ženama bila obećana haljina, vrpca za kosu ili bilo koji drugi ženski odjevni predmet koji je naglašavao njihovu ženstvenost. One su znale da se vrijednosti koje su pripisivane bjelkinjama na njih ne odnose. Iako su se afroameričke žene često hvalile svojom radnom sposobnošću i izdržljivošću, žudjele su da budu prihvaćene kao bjelkinje u patrijarhalnome društvu.

Činjenica da su potlačene afroameričke žene bile prisiljavane obavljati “muške” poslove i da su ovisile o muškarcima nije dovelo do razvitka feminističke svijesti. Afroameričke žene nisu zagovarale društvenu jednakost između spolova. Naprotiv, one su gorko prezirale društvo koje ih nije smatralo ženama. Kada su konačno postale slobodne, afroameričke žene odlučile su prestati raditi teške fizičke poslove na poljima. Ogorčeni i razočarani zbog gubitka ženske radne snage, veleposjednici su afroameričkim muškarcima dodatno naplaćivali hranu i smještaj ako njihove žene nisu radile na polju. Potpuno prihvaćajući patrijarhalnu dominaciju, potlačene afroameričke žene prihvatile su seksistički društveni poredak i postale su sudionice u zločinu protiv žena i žrtve tih zločina.

Fotografija preuzeta s: <http://www.sonofthesouth.net/slavery/abraham-lincoln/portrait-lincoln-sitting.htm>

ABRAHAM LINCOLN

Ako vam se ne sviđaju crnci, ostavite ih na miru, to je sve što tražim. Ako im je Bog malo podario, ostavite ih da uživaju u tom „malo“.

Abraham Lincoln (1809.–1865.), 16. predsjednik SAD-a,
u mandatu od 1861. do 1865. godine.

Kao jedna od najvažnijih ličnosti u američkoj povijesti, ali i od posebnog značaja za američku povijest i napredak afroameričke zajednice ističe se Abraham Lincoln, američki predsjednik u razdoblju od 1861. do 1865. godine. Na vlasti u doba Američkoga građanskog rata, Lincoln je uspio ne samo održati Uniju, koja je iz rata izašla kao pobjednik, te nakon toga učvrstiti vladu i unaprijediti ekonomiju Sjedinjenih Američkih Država, već je odigrao i veoma važnu ulogu u oslobađanju Afroamerikanaca od ropstva. Zbog svojih je postignuća zapamćen kao osloboditelj i heroj američkog naroda, a do danas se smatra jednim od najvećih i najutjecajnijih američkih predsjednika.

Rođen 12. veljače 1809. godine nedaleko od mjesta Hodgenville u saveznoj državi Kentucky, Lincoln je odrastao u obitelji koja se bavila farmerskim poslovima. Njegov je otac, Thomas Lincoln, bio vlasnik nekoliko farmi te je bio prilično ugledan i dobrostojeći građanin. Kada im je posjed 1816. godine oduzet, obitelj se preselila u saveznu državu Indiana. Osim Abrahama, Thomas i njegova supruga Nancy imali su i kćer Sarah te sina Thomasa koji je preminuo kao novorođenče. Lincolnova je majka preminula 1818. godine, nakon čega se njegov otac ponovno oženio, i to za udovicu Sarah Bush Johnston. Lincoln se s pomajkom veoma povezao te je upravo ona bila zaslužna za poticanje

njegove ljubavi prema knjigama i čitanju. Iako su mu roditelji bili gotovo neobrazovani, a on sam nije pohađao više od godine dana formalnog obrazovanja, Lincoln je u mladosti temeljito proučio onih nekoliko knjiga do kojih je mogao doći. Njegova ambicija nikada nije bila da ode očevim stopama i postane farmer te se od dvadeset i prve godine, nakon što se obitelj preselila u saveznu državu Illinois, okušao u mnogobrojnim poslovima i zanimanjima. Kao radnik na teglenicama putovao je rijekom Mississippi do New Orleansa, nakon čega se vratio u Illinois i nastanio u New Salemu. Ondje je radio kao skladištar, poštar i geodet. Potom se prijavio kao dragovoljac u rat između Sjedinjenih Američkih Država i domorodačkih plemena Indijanaca pod vodstvom Crnog Jastreba, poglavice plemena Sauk. Želio se baviti zakonodavstvom te je nakon početnog neuspjeha izabran u državnu skupštinu, a potom i više puta ponovno biran. Matematiku i gramatiku već je bio svladao samostalno, a zatim je započeo proučavati knjige o pravu i zakonodavstvu. Nakon što je 1836. položio pravosudni ispit, počeo se baviti odvjetništvom (Wright, 2001).

New Salem nije pružao mnogo mogućnosti za mladoga odvjetnika poput Lincolna pa se sljedeće godine, 1837., preselio u Springfield. Springfield je iste godine postao novi glavni grad savezne države Illinois, čemu je uvelike pridonio sam Lincoln kao predstavnik državnih zakonodavaca okruga Sangamon. U početku je Lincolnov poslovni partner bio John T. Stuart, zatim Stephen T. Logan te, od 1844. godine, William H. Herndon. Herndon i Lincoln bili su u mnogočemu različiti, no u poslu su se slagali jako dobro, a novac su uvijek dijelili između sebe. Dokaz njihova uspješnog poslovanja bila je i zarada. Već u prvih nekoliko godina nakon preseljenja Lincoln je imao veći godišnji prihod nego što su u ono vrijeme imali guverneri država i okružni suci, no radio je naporno kako bi povećao svoj prihod. Smatrao je da

nije dovoljno poslovati samo u glavnome gradu, već je proširio svoj djelokrug rada i na druge okruge. Tako je svakog proljeća i jeseni putovao od jednog sjedišta okruga do drugog, prelazeći stotine milja rijetko naseljene prerije konjem ili kočijom, iako se uglavnom radilo o zanemarivim slučajevima i neznatnim novčanim naknadama. Dolaskom željeznice putovanja su postala lakša, a sudski postupci isplativiji. Kao lobist Centralne željeznice Illinoisa (*The Illinois Central Railroad*) Lincoln je pomogao u dobivanju zakupa od države te je zadržan kao njezin stalni odvjetnik. Upravo je ondje zaradio najveću naknadu u svojoj odvjetničkoj karijeri (tadašnjih pet tisuća dolara), nakon što je zastupajući Centralnu željeznicu Illinois u parnici protiv okruga McLean koji je želio oporezivati njihov posjed. Osim pravnih sporova i zastupanja Centralne željeznice, bavio se i slučajevima drugih željezničkih kompanija, banki, trgovačkih i proizvodnih poduzeća te osiguravajućih društava, ali i kaznenim suđenjima i raznim tužbama. Neporeciva pravednost, iskrenost i lukavost kojima je pristupao svojim slučajevima učinili su ga jednim od najpoznatijih i najuspješnijih odvjetnika u Illinoisu do vremena kada se počeo isticati na razini nacionalne politike.

Oženio se 1842. godine za Mary Todd s kojom je imao četiri sina od kojih je samo jedan doživio odraslu dob – najstariji Robert. Podizanje djece Lincoln je uglavnom prepustio supruzi jer je sam često bio odsutan. Usprkos tome, i usprkos smrti sina Edwarda u dobi od tri godine, među supružnicima je u ranijim godinama braka vladala uzajamna ljubav i podrška, o čemu svjedoče i pisma koja su izmjenjivali. Međutim, nakon što je Lincoln izabran za predsjednika, Mary se našla u ponešto kontradiktornoj situaciji: ona je sama potjecala s Juga te su mnogi članovi njezine obitelji podržavali Konfederaciju i borili se na njezinoj strani u Američkom građanskom ratu. Nakon Lincolnove smrti 1865. godine s najmlađim sinom Thomasom otišla je u Europu i neko

vrijeme živjela u Njemačkoj i Engleskoj, da bi se potom 1871. godine vratila u Chicago. Robert Todd Lincoln, jedini preostali živući sin, pošao je očevim stopama i bavio se pravom. Školovao se na Harvardu i započeo studirati na tamošnjem pravnom fakultetu, no nakon nekoliko mjeseci napustio je školovanje postavši kapetanom u američkoj vojsci. Nakon očeve smrti dovršio je školovanje u Chicagu i postao uspješnim odvjetnikom. Od 1881. do 1885. obnašao je dužnost sekretara za vojsku, a od 1889. godine bio je ambasador za Britaniju, nakon čega se nastavio baviti zakonodavstvom u svojoj odvjetničkoj praksi (Wright, 2001).

Na samome početku Lincolnove političke karijere, predsjednik Sjedinjenih Američkih Država bio je Andrew Jackson. Dio Jacksonove politike s kojim se Lincoln nije slagao bilo je mišljenje da vlada i gospodarstvo moraju biti odvojeni jer je smatrao da je zadaća vlade da za ljude čini ono što oni ne mogu sami. Takav su stav zagovarali i Henry Clay i Daniel Webster, istaknuti političari onoga doba s čijom se strankom Lincoln otpočetak povezivao, smatrajući da bi vlada trebala nastojati poticati poslovanje i razvijati svoje resurse pomoću nacionalne banke, zaštitnih tarifa te razvoja i olakšavanja transporta. Lincoln je vjerovao da je upravo to potrebno saveznoj državi Illinois, ali i čitavom Zapadu. Između 1834. i 1840. godine četiri je puta izabran u zakonodavno tijelo države Illinois kao član Clayeve i Websterove stranke *Whig*⁵, te se u tome vremenu posvetio izgradnji mreže željeznica, autocesta i kanala, projektu oko kojeg su se stranka *Whig* i de-

⁵ Stranka „Whig” bila je glavna politička stranka u razdoblju od 1834. do 1854. godine. Utemeljili su je politički oponenti predsjednika SAD-a Andrewa Jacksona i njegovih demokrata. Stranku je predvodio Henry Clay, a naziv „Whigs” potječe od engleske antimonarhističke stranke s ciljem prikazivanja predsjednika Jacksona kao „kralja Andrewa”. Protivili su se Jacksonovim demokratima koje su doživljavali kao aristokraciju. Zalagali su se za moralna načela, abolicionizam i brutalan odnos prema domorodačkom američkom stanovništvu. Nisu se javno deklarirali kao protivnici ropstva, no velik broj abolicionista članova stranke usmjeravali su stranku prema antiropskom političkom određenju.

mokrati složili i usuglasili. Međutim, tijekom financijske krize 1837. godine većina je tih planova propala.

Lincoln je svoj stav protiv ropstva otpočetka glasno zagovarao, no nije se smatrao abolicionistom niti se tako izjašnjavao. Američko zakonodavno tijelo je 1837. godine predstavilo rezolucije kojima se osuđuje abolicionizam i staje u obranu ropstva u državama Juga. Poticaj za donošenje tih rezolucija bilo je ubojstvo novinara i abolicionista Elijah Lovejoya koji je zagovarao ukidanje ropstva i objavljivao članke o antiropskoj politici. Osnovao je novinarski ured u St. Louisu, u saveznoj državi Missouri, i neumorno objavljivao napise o potrebi ukidanja ropstva u časopisu *St. Louis Observer*. Razjareni zagovornici ropstva nekoliko su mu puta potpuno uništili ured i na kraju ga 1837. godine ubili. Lincoln je odbio glasati za rezolucije koje brane ropstvo, zagovarajući stav da je ono temeljeno na nepravdi i lošoj politici. Međutim, čvrsto je vjerovao da bi ukidanje ropstva dovelo do još većih društveno-političkih problema u državi. Tijekom svojega mandata u američkom Kongresu predložio je zakon za postupnu emancipaciju robova u okrugu Columbia, no taj prijedlog zakona nikada nije bio ozbiljno razmatran. Obje političke strane, i abolicionisti i robovlasnici, odbijale su razmatranje i prihvaćanje toga zakona.

Prilikom za promicanje stavova svoje stranke i napredak u pokušaju da se s predsjedničkog trona maknu demokrati⁶ Lin-

⁶ Kao početak Demokratske stranke smatra se 1792. godina kada je osnovana koalicija oko Thomasa Jeffersona i jedna je od najstarijih političkih stranaka na svijetu. U početku su vođe stranaka bili protiv ukidanja ropstva, no nakon industrijalizacije i društvenih promjena demokrati se približavaju radničkoj klasi i bore se za prava Afroamerikanaca. U tome su veliku ulogu imali američki predsjednici J. F. Kennedy i Lyndon B. Johnson. Zbog gospodarskog pada i kriza demokratski predsjednici nisu pobijedili ni na jednim izborima od 1980. do 1993. godine kada je najviše glasova osvojio Bill Clinton i postao 42. američkim predsjednikom. Pretposljednji američki demokratski predsjednik bio je Barack Obama koji je predsjedničku dužnost obavio kroz dva mandata od 2009. do 2016. godine. Nakon njega izabran je Republikanac Donald Trump. Trenutno je u SAD-u ponovno demokratski predsjednik na vlasti, Joe Biden, 46. američki predsjednik. U razdoblju Obamina predsjedničkog mandata, Biden je bio potpredsjednik od 2009. do 2017. godine. Od sveukupno 46 predsjednika u povijesti SAD-a samo ih je 16 bilo iz redova Demokratske stranke.

coln je pronašao u Američko-meksičkom ratu. James K. Polk (1795.–1849.), 11. američki predsjednik u razdoblju od 1845. do 1849. godine, tražio je od Kongresa 1846. godine da objavi rat Meksiku, a kao razlog naveo je „prolijevanje američke krvi na američkom tlu“. Primarni cilj demokrata bio je širenje američkoga teritorija, što se na kraju i dogodilo, a južnjački su demokrati rat podupirali jer su u potencijalnim novim teritorijima vidjeli mogućnost stvaranja novih robovlasničkih država i, posljedično, postizanje nadmoći nad Sjeverom. Abolicionisti su se, naravno, iz istih razloga ratu protivili. Lincoln je smatrao da su Polkovi navodi o prolijevanju američke krvi neistiniti te je, zajedno s pripadnicima svoje stranke, rat oštro osuđivao. Glasači njegova kongresnog okruga nisu međutim bili zadovoljni Lincolnovim kritiziranjem Američko-meksičkog rata, što mu je narušilo politički ugled (Donald, 2001).

Nakon nekoliko godina slabe političke aktivnosti vratio se političkom djelovanju 1854. godine kada je njegov politički protivnik Stephen A. Douglas donio prijedlog zakona da se ropstvo uvede na čitavo područje dobiveno kupnjom države Louisiane, te da stanovnici Kansasa i Nebraske sami mogu odlučiti žele li to dopustiti na svome teritoriju. Države sjeverozapada tome su se oštro protivile, što je izazvalo nagli rast popularnosti Republikanske stranke⁷ i pad stranke *Whig*. Kao i mnogi drugi pripadnici stranke *Whig*, i Lincoln je 1856. godine postao Republikanac. Iako su neki republikanci željeli na svoju stranu privući Douglasa

⁷ Republikanska stranka jedna je od najvećih stranaka u SAD-a i smatra se iznimno konzervativnom. Osnovana je 1854. godine, a glavni joj je cilj bio ukidanje ropstva. Prvi republikanski predsjednik bio je Abraham Lincoln, koji je došao na vlast 1860. godine. Nakon Američkoga građanskog rata republikanci su dominirali političkom scenom predesetak godina. Poticali su industrijalizaciju i kapitalizam i smatrali da se država ne treba upletati u gospodarstvo. Iznimno su konzervativni kad je riječ o društveno-socijalnim temama, a s druge strane zauzimaju se za zakone kojima se dopušta nošenje oružja. Na predsjedničkim i drugim stranačkim izborima najviše glasova dobivaju na jugu države, odnosno od bijelaca, protestanata i bogatijih slojeva društva. Simbol stranke je slon, a službena boja crvena.

sa, a s njim i njegove pristaše, Lincoln je bio odlučan u namjeri da upravo on postane vođom Republikanaca u svojoj saveznoj državi. Lincoln i Douglas su se 1858. godine borili za mjesto u Senatu, a debate koje su vodili diljem Amerike objavljene su 1860. godine u obliku knjige koju je Lincoln sam sastavio i promovirao kao dio svoje predsjedničke kampanje. Obojica su bili vrsni govornici te se u svojim stajalištima zapravo i nisu previše razlikovali – ni jedan ni drugi nisu bili abolicionisti, ali nisu ni podržavali robovlasničko društvo. Međutim, Lincoln je smatrao da Kongres mora biti taj koji će zabraniti ropstvo na novim teritorijima, za razliku od Douglasa koji je tvrdio da ti teritoriji nisu pogodni za robovlasnički ustroj te da nije potrebna intervencija zakonodavstva. Nadalje, Lincoln je javno iznio stav da Douglas promovira strah od spajanja bijele i crne rase te da će tako otjerati ljude iz Republikanske stranke, dok je Douglas Lincolna nazvao abolicionistom zbog njegove izjave da se Deklaracija o nezavisnosti odnosi i na crnce i na bijelce.

„Kada u tijeku povijesti postane nužno da jedan narod raskine političke veze koje su ga spajale s drugim i zauzme među silama ovog svijeta posebno i ravnopravno mjesto koje mu daju zakoni prirode i Bog te prirode, dužno poštovanje mišljenja čovječanstva zahtijeva od njega da objavi sve ono što ga je navelo na to odvajanje” (Franklin, Moss, 1988). Tim riječima započinje tekst američke Deklaracije o nezavisnosti, kojom je Drugi kontinentalni kongres sastavljen od 13 američkih kolonija, 4. srpnja 1776. godine potvrdio Leejevu Rezoluciju o neovisnosti donesenu dva dana ranije. Nisu sve kolonije u početku bile spremne glasovati u korist raskida veza s britanskom krunom. Ipak, Kongres je imenovao peteročlani odbor sa zadatkom da izradi nacrt Deklaracije. „Odbor petorice“ činili su John Adams, Benjamin Franklin, Roger Sherman, Robert R. Livingston i Thomas Jefferson, koji je kao izaslanik Virginije, zbog svojih spisateljskih vještina, iza-

bran za glavnog autora Deklaracije, a poslije je postao i 3. predsjednik SAD-a. Deklaracija ima pet dijelova – uvod, preambulu i glavni sadržaj, koji čine dva odjeljka, te zaključak. Dok glavni sadržaj Deklaracije navodi da su „svi (su) ljudi stvoreni jednaki- ma i obdareni od svojeg Tvorca određenim neotuđivim pravima, među kojima su život, sloboda i potraga za srećom...” (Franklin, Moss, 1988). John Hancock, predsjednik Kontinentalnoga kongresa, na rukom pisani tekst Deklaracije potpisao se velikim slovima kako bi ih „kralj George mogao čitati i bez naočala!“ Ime John Hancock danas se u američkoj kulturi smatra sinonimom za potpis. Deklaracija nije potpisana toga dana, već 2. kolovoza 1776., a potpisalo ju je 56 izaslanika. Abraham Lincoln smatrao je Deklaraciju o nezavisnosti temeljem svoje političke filozofije. Velika Britanija priznala je nezavisnost svojih bivših kolonija 3. rujna 1783. godine.

U jednom od svojih najpoznatijih govora Lincoln je izjavio da „kuća podijeljena unutar sebe ne može stajati“ (*A house divided against itself, cannot stand*) te da zemlja ne može opstati tako da polovina država bude robovlasnička, a druga polovina slobodna, već da će s vremenom čitava zemlja morati postati ili jedno ili drugo. Čvrsto je vjerovao da je u pitanje dovedena građanska sloboda svih stanovnika, i crnaca i bijelaca. Nove teritorije vidio je kao priliku da oni siromašniji poprave svoj status i izgrade bolji život, no to bi bilo moguće jedino ako zadrže svoju slobodu. Smatrao je da problem ropstva treba samo obuzdati, a nerijetko je u svojim govorima publiku uvjeravao da ne vjeruje u jednakost rasa. Dvostruka mjerila koristio je kao političko sredstvo za dobivanje glasova, tvrdeći da ne podupire davanje glasačkog prava crnačkom stanovništvu, međurasne brakove i njihovo obnašanje političke dužnosti. Potencijalni glasači tako su dobivali dojam da Lincoln smatra kako postoji neporeciva razlika između dvije rase

te da one nikada neće biti socijalno i politički jednake. Iako je na kraju izgubio na izborima, kampanja mu je donijela priznanje na nacionalnoj razini te se počeo spominjati kao mogući kandidat na sljedećim predsjedničkim izborima.

Lincoln je nominiran za predsjednika SAD-a 18. svibnja 1860. godine te se u potpunosti posvetio svojoj kampanji. Primarni mu je cilj bio zaštititi se od podjela unutar stranke. Demokratska je stranka, s druge strane, bila podijeljena, što mu je donijelo određenu prednost. Iako, očekivano, nije dobio glasove na krajnjem Jugu, ipak je osvojio većinu u biračkom zboru (*electoral college*). Tako je od ukupno četiri kandidata Lincoln 6. studenoga 1860. godine pobijedio na izborima, a za 16. po redu američkog predsjednika inauguriran je 4. ožujka 1861. Međutim, razjedinjenje zemlje započelo je i prije njegove inauguracije, kada je Južna Karolina prva proglasila svoj izlazak iz Unije, 20. prosinca 1860. godine. Kako bi se spriječilo da druge savezne države slijede njezin primjer i, posljedično, prouzrokuju početak građanskoga rata, u Kongresu su doneseni brojni prijedlozi amandmana. Jedan je od njih bio i Crittendenov prijedlog (*Crittenden Compromise*), s ustavnim amandmanima koji bi zauvijek garantirali ropstvo na teritorijima gdje je ono već postojalo te podijelili teritorije na slobodne i robovlasničke. Premda je bio spreman prihvatiti amandman o održavanju ropstva, Lincoln se usprotivio podjeli, smatrajući da bi ona samo potaknula potražnju za novim robovlasničkim teritorijima južno od američke granice, a pripadnicima je Republikanske stranke u Kongresu savjetovao da glasaju protiv tog prijedloga koji na kraju nije zaživio. Nakon Južne Karoline odcijepili su se Mississippi, Florida, Alabama, Georgia, Louisiana i Teksas te su 4. veljače 1861. godine u Montgomeryju u Alabami proglasili Konfederaciju Sjedinjenih Država Amerike (*The Confederate States of America*), kojoj su ubrzo

pristupili i Virginia, Arkansas, Tennessee i Sjeverna Karolina. Američki građanski rat bio je na pomolu (Donald, 2001).

U svojem inauguracijskom govoru Lincoln je izrazio vjeru u neuništivost Unije, ali i uvjerio narod da će svoju moć koristiti kako bi zaštitio i zadržao teritorij koji pripada državi bez nepotrebnog korištenja sile. Južnjacima je poručio da ne mora biti konflikta i rata ako ga oni sami ne potaknu. Njegova ratna politika bila je uvelike slična politici kakvu je dotad zagovarao i provodio. Odlučan u namjeri da očuva Uniju, bio je spreman ući u rat za koji je mislio da će biti kratkotrajan.

U prvim godinama rata izmijenio je nekoliko ljudi na zapovjednim položajima, nezadovoljan njihovim načinom obnašanja dužnosti, zbog čega je većinu odluka morao donositi sam. Konačno je 1864. godine stvorio učinkovito vrhovno zapovjedništvo vojske u kojem je, uz njega, svaki član imao svoju ulogu i odgovornost. Iako nije imao ni iskustva ni formalne obuke u ratovanju, Lincoln je uspio sjediniti upravljanje državom i vojskom na način koji se s vremenom pokazao veoma učinkovitim. No osim uspješnog upravljanja vojskom, za konačnu pobjedu u ratu koja bi značila ponovno sjedinjenje Sjevera i Juga bilo je potrebno jedinstvo i unutar same Unije. Nasreću, Lincoln je bio vrstan političar koji je znao spretno komunicirati ne samo s istomišljenicima već i s onima koji su zagovarali potpuno drugačije stavove. Osim toga uspješno je surađivao i sa suparničkom strankom, strankom demokrata, koja se tijekom rata između sebe podijelila na one koji su rat podržavali i one koji su mu se protivili (od kojih su neki surađivali s neprijateljem). Bio je poprilično liberalan u odnosu prema političkim protivnicima i oporbenom tisku, usprkos optužbama kritičara koji su ga nazivali diktatorom. Znao se nositi i s problemima koje su donosile podjele unutar same Republikanske stranke, gdje su se mišljenja članova razilazila

uglavnom u pitanju vođenja rata i njegove svrhe. S druge strane, oko svojih su se ekonomskih ciljeva uglavnom vrlo dobro slagali te su u zakon ušli mnogi programi koje je Lincoln zagovarao još od početka svoje političke karijere, poput nacionalnoga bankovnog sustava i gradnje željezničke pruge do obale Tihog oceana. Dakle, od samog početka predsjedničkog mandata Lincoln je ne samo vodio Američki građanski rat nego se istodobno i uspješno brinuo za ekonomsko unaprjeđenje zemlje.

Premda je s jedne strane pokazao spremnost na to da ropstvo ostane dijelom američkoga gospodarstva u svrhu sprječavanja rata, i premda je tijekom svoje kampanje izražavao stav koji nije posve podupirao stvaranje društva u kojem bi dvije rase bile potpuno ravnopravne, Lincolnovo zalaganje za osobnu slobodu svih američkih građana ne može se osporiti. Istodobno, oštro je osuđivao nehumanost i nepravdu institucije ropstva i nije skrivao koliko su ga potresali prizori okovanih robova s kojima se susretao na svojim ranijim putovanjima. Ipak, kao predsjednik isprva nije bio sklon usvajanju politike abolicionizma. Osim što su ga brinuli problemi koji bi nastali nakon oslobađanja gotovo četiri milijuna Afroamerikanaca i njihova uključivanja u socijalni i politički život, smatrao je i da bi zalaganje abolicionističkog stava moglo potaknuti pogranične države Unije, koje su bile robovlasničke, da se odcijepi i pridruže Konfederaciji. Zbog toga je Lincoln tijekom rata bio na oprezu kako u izražavanju svojih stavova tako i u donošenju odluka. Kada su generali John C. Frémont i David Hunter unutar svojih vojnih postrojbi željeli dati slobodu robovima čiji su robovlasnici iskazali nelojalnost Uniji, Lincoln je te proglase opozvao. Godine 1861. i 1862. doneseni su zakoni koji su dozvoljavali zapljenu konfederacijske imovine u slučajevima kada je sudskim postupkom određeno da je ona korištena za poticanje pobune – imovina je uključivala i robove, a primarni je cilj tih zakona bio na taj ih način osloboditi. Iako

je to smatrao rizičnim potezom, Lincoln je te zakone potpisao, no nije ih nikada u potpunosti proveo. Na prozivke javnosti u vezi s tom odlukom odgovorio je diplomatski, izjavljujući da je njegov najvažniji cilj očuvanje Unije, a ne borba protiv ropstva niti njegovo održavanje te da bi za postizanje tog cilja učinio bilo što – značilo to oslobađanje svih robova, samo nekih, ili pak nijednoga, dok god je Unija spašena.

Protivljenje ropstvu je međutim sve više raslo, a Lincoln je izgradio vlastiti plan ukidanja ropstva. Prema njegovu prijedlogu, taj je proces trebao biti postupan i odvijati se tako da robovi budu oslobođeni djelovanjem države, da robovlasnici budu obeštećeni, a savezne vlade podijele troškove te da oslobođenici na kraju budu kolonizirani u inozemstvu. Usprkos spremnosti Kongresa da izglasa sredstva potrebna za provođenje toga plana, nijedna od pograničnih država nije ga željela pokrenuti. Osim toga ideja o slanju oslobođenih robova u inozemstvo nije nikako bila dobro prihvaćena među afroameričkom zajednicom.

Lincoln se odlučio na malo drugačiji korak te je 1. siječnja 1863. godine izdao Proglas o ukidanju ropstva, odredbu koja se odnosila samo na teritorije Konfederacije te nije uključivala robovlasničke države koje su bile dio Unije, kao ni teritorije Konfederacije koje je Unija u ratu osvojila. Proglasom o ukidanju ropstva tijekom rata oslobođeno je manje od 200 000 robova, što s obzirom na ukupan broj robova u Americi i nije bio velik napredak. Ipak, Proglas je bio od iznimne povijesne važnosti jer je tim dokumentom Lincolnova vlada pokazala da su građanska sloboda i ujedinjenje zemlje glavni ciljevi Američkoga građanskog rata. Taj dokument međutim nije jamčio vječnu slobodu jer je služio tek kao ratna mjera, što je značilo da bi oslobođeni nakon rata ponovno mogli biti porobljeni. To bi se možda i dogodilo da Ustavu nije dodan Trinaesti amandman, amandman slobode i

jednakosti kojim je ropstvo zauvijek ukinuto. Lincoln je odigrao veliku ulogu u uvođenju Trinaestog amandmana, potaknuvši prije svega Republikansku stranku da u svoju politiku uvede načelo da je ropstvo bilo uzrok pobune te da ga je potrebno Ustavom za-
braniti. Kada je izabran u drugi mandat, a republikanska većina u Kongresu dodatno se povećala, uspio je sakupiti potrebne dvije trećine glasova te je Trinaesti amandman ponuđen savezним državama na odobrenje i prihvaćanje. Njegovo konačno prihvaćanje 31. siječnja 1865. godine, nakon što ga je 27 od tadašnjih 36 država ratificiralo 6. prosinca prethodne godine, Lincoln, nažalost, nije doživio. Pola stoljeća nakon usvajanja Trinaestog amandmana, počevši od 1915. godine, u Americi se mjesec veljača slavi i posvećuje Afroamerikancima (*Black History Month*) i njihovoj ulozi u američkoj povijesti i kulturi. Od 1976. godine svi američki predsjednici službeno priznaju veljaču kao mjesec afroameričke povijesti, kulture i tradicije. I neke druge države diljem svijeta, kao na primjer Kanada i Velika Britanija također se vode američkim primjerom (Donald, 2001).

Kao i tijekom prvih izbora, Lincoln je sam planirao vlastitu izbornu kampanju i kada se natjecao za drugi mandat te je izabran velikom većinom glasova. Demokratska stranka pozvala je 1864. godine na primirje, a mnogi su republikanci i demokrati insistirali da bi Lincoln trebao poslušati mirovne ponude Konfederacije, na što je on u javnom obraćanju odgovorio da će razmotriti svaku mirovnu ponudu koja uključuje jedinstvo čitave Unije, mir i ukidanje ropstva. Pojedinci su se pobunili, tvrdeći da Lincolnova izjava implicira da rat neće prestati čak i ako se postigne ponovno ujedinjenje, sve dok ropstvo ne bude ukinuto. Bio je čvrstog stava i uvjerenja da će vlada prekinuti rat ako ga prekinu oni koji su ga prvi i započeli. S povjerenicima Konfederacije osobno se sastao u veljači 1865. godine na mirovnim pregovorima, gdje je

obećao da će biti popustljiv ako se Jug preda, ali je kao uvjet za bilo kakav mirovni dogovor postavio ponovno ujedinjenje Sjevera i Juga. Dogovor nije postignut te je rat završen konačnim porazom Konfederacije 9. travnja 1865. godine, nakon čega je ropstvo ukinuto, a četiri milijuna robova oslobođeno, čime su Sjedinjene Američke Države ušle u razdoblje Rekonstrukcije. Iako je smatrao da bi što prije trebalo popraviti odnose odcijepljenih država s Unijom, Lincoln zapravo nije imao jasan plan za obnovu ratom razorenog Juga. U onim državama koje je Unija tijekom rata osvojila već je bila postavljena nova vlada koju je sam Lincoln poticao. U gubitničkim je državama Konfederacije bio voljan privremeno ostaviti na snazi stare, pobunjeničke vlade zato što se protivio tome da na vlasti budu „stranci“, odnosno sjevernjaci koji su nakon rata prešli na Jug. Nadao se da će tijekom konstruiranja novih upravnih tijela stanovnici Juga sami naći način na koji će najbolje suživjeti s novooslobođenim Afroamerikancima te prijeći preko nekadašnjih podjela. Predložio je da se nekim Afroamerikancima odmah da glasačko pravo, osobito onima koji su se borili u ratu, te je smatrao da im je potreban program edukacije koji bi im pomogao u prilagodbi na novi status.

Možda bi Lincoln uspio smisliti i provesti plan za ponovno podizanje devastiranog Juga čija je infrastruktura u ratu gotovo potpuno uništena da ga nije sustigla preuranjena smrt. Samo nekoliko dana nakon završetka Američkoga građanskog rata, 14. travnja 1865. godine, na Lincolnu je u kazalištu Ford u Washingtonu pucao John Wilkes Booth, poznati glumac i zagovornik ropstva. Nakon što je prisustvovao njegovu govoru 11. travnja 1865. godine u kojem je Lincoln izrazio podršku davanja glasačkog prava Afroamerikancima, Booth je isplanirao atentat na njega i generala Ulyssesa Granta, koji je također trebao biti s njim u kazalištu. Lincoln je smrtno ranjen te je preminuo sljedećega jutra, 17. travnja 1865. godine.

Ugled koji je za života izgradio nastavio ga je pratiti i nakon smrti. Lincoln je prerastao u legendu i narodnog heroja, zapamćenog po svojoj pronicljivosti, hrabrosti i poštenju, ali prije svega i zalaganju za poštovanje ljudskog dostojanstva, bez obzira na rasu. Njegova iznimna uloga u procesu ukidanja ropstva učinila ga je pionikom borbe za slobodu svih ljudi, a da nije imao nikakvih predrasuda, potvrđuje i način na koji je u posljednjim godinama života dočekivao i primao mnogobrojne Afroamerikance kao posjetitelje, ali i prijatelje – onako kako to nijedan predsjednik prije njega nije učinio. S razlogom je, stoga, do danas ostao jednim od najutjecajnijih i najuglednijih američkih predsjednika.

Fotografija: Russell Lee. Preuzeto s: <https://www.britannica.com/topic/racial-segregation>

Fotografija: Jack Delano. Preuzeto s: <https://www.visitthecapitol.gov/exhibitions/artifact/bus-station-durham-north-carolina-photograph-jack-delano-may-1940>

Fotografija: Gordon Parks. Preuzeto s: <https://www.thedailybeast.com/capturing-the-civil-rights-era-through-the-lens-of-gordon-parks>

Fotografija: Warren K. Leffler. Preuzeto s: <https://unsplash.com/photos/U2F-bYmuEqU>

RAZDOBLJE NAKON ROPSTVA

Svi smo mi Amerika – afroamerička povijest nije odvojena priča, ona je dio velike američke priče, ona nije na margini, već je u središtu američke priče. Naš uspjeh ne dolazi samo od naših očitih povijesnih postignuća već i od načina na koji smo tragediju pretvorili u trijumf, od naše sposobnosti i želje za promjenom, i opet, i opet i opet, kako bismo dosegli najviše ideale. Ja sam također Amerika.

Barack Obama, američki predsjednik od 2009. do 2017. godine; citat iz govora koji je održao na otvorenju Smithsonian Nacionalnog muzeja afroameričke povijesti i kulture u Nacionalnom parku National Mall u Washingtonu 24. rujna 2016. godine.

U desetljećima nakon ukidanja ropstva oslobođeni robovi i njihovi potomci – zvani još i „slobodnom generacijom“ (*Freedom Generation*) – svim su se silama trudili postići ravnopravnost u Sjedinjenim Američkim Državama, tako da je izbijanje konflikta bilo neizbježno. Borba da u novostečenoj slobodi budu jednaki ostalim stanovnicima SAD-a, često mukotrpana i s minimalnim ili pak nikakvim rezultatima, uvelike je obilježila iskustvo Afroamerikanaca u prvoj polovici 19. stoljeća – stoljeća slobode. U razdoblju Rekonstrukcije, koje je trajalo od 1865. do 1877. godine, glavna pitanja kojima se bavila nacionalna politika bila su obnova Unije te pitanje slobodnih crnaca i njihova položaja u društvu (Robinson, 2005). Tada su doneseni Zakoni o obnovi, kojima su uspostavljeni postupci ponovnoga pripajanja država Konfederacije Uniji te četiri ustavna amandmana kojima je cilj bio trajno ukidanje ropstva, a koji su na snazi i danas. Trinaestim amandmanom ropstvo je proglašeno ilegalnim, Četrnaestim amandmanom, prihvaćenim 9. srpnja 1868. godine,

određeno je da su bivši robovi državljani Sjedinjenih Američkih Država i imaju sva građanska prava i jednaki su pred zakonom, a Petnaesti je amandman ratificiran 3. veljače 1870. godine. Tim je amandmanom zajamčeno glasačko pravo svim Afroamerikancima. Južnjaci su na sve načine pokušavali zaustaviti provedbu takve politike, zbog čega je intervenirala vojska u državama na Jugu kako bi se tako pokušalo rekonstruirati tamošnje državno uređenje i ekonomija uništena ratom.

Novooslobođene generacije Afroamerikanaca ipak su usred sve te kaotične borbe za vlast i rekonstrukcije država uspjele zadržati svoj identitet i nasljeđe te stvoriti vlastitu kulturu koja je počivala na obiteljskim vrijednostima i religiji. No, iako su uvelike obnovili obiteljske veze uništene ropstvom, smanjili ogromnu razliku u pismenosti između bijelaca i crnaca koja je također bila posljedica ropstva, stekli velike količine poljoprivrednog zemljišta te utemeljili mnoge religijske, obrazovne i društvene ustanove, to ih nije sačuvalo od ponižavajućeg sustava rasne segregacije koji je svoj puni zamah dobio 1880-ih godina. Zakoni *Jim Crow Law* određivali su potpunu separaciju crnačkog i bjelačkog stanovništva na svim područjima života. Vrhovni je sud 1896. godine presudio da su ti zakoni u skladu s Ustavom dok god države omogućuju odvojene, ali jednake usluge u ustanovama koje su rasno segregirane, što se ubrzo pokazalo tek pukim obećanjima (Robinson, 2005). Ideja o prijelazu Sjedinjenih Američkih Država na rasnu demokraciju nakon Američkoga građanskog rata propala je, a rezultat je bilo masovno iseljavanje Afroamerikanaca iz bivših robovlasničkih država u druge, urbanije regije.

Nakon ukidanja ropstva položaj oslobođenih robova u američkome društvu postao je goruće društveno-političko pitanje. Afrička metodistička episkopalna crkva poticala je Afroamerikance da kroz religiju, obrazovanje, rad i stjecanje imovine izgrade samopouzdanje i samodostatnost potrebne za kvalitetan

život na slobodi. Ono što je uvelike obilježilo iskustvo Afroamerikanca nakon rata bilo je dugotrajno nadmetanje bijelaca i crnaca na Jugu oko kontrole poslijeratnih rasnih odnosa. Iako se Lincoln inicijalno zalagao za repatrijaciju, odustao je od nje te se 1865. godine uspio složiti s Kongresom oko osnivanja Ureda za izbjeglice, oslobođenike i napuštene zemlje (*Bureau of Refugees, Freedmen, and Abandoned Lands*), savezne agencije za opću skrb koja je trebala nadgledati društveno-socijalnu rekonstrukciju u bivšim robovlasničkim zemljama. Zadatak Ureda bio je i osmisliti metodu kojom će pravedno raspodijeliti deset milijuna hektara napuštenih poljoprivrednih zemljišta na Jugu, oduzetih zbog neplaćanja ratnih poreza, između crnaca i bijelaca koji su ispunjavali uvjete za primanje savezne potpore nakon rata (Robinson, 2005). Međutim, nakon Lincolnove smrti, sedamnaesti američki predsjednik Andrew Johnson onemogućio je provedbu plana Ureda dodijelivši više tisuća pomilovanja bivšim robovlasnicima koji su trebali izgubiti zemljišta zbog neplaćanja poreza. Ustavom određene ovlasti predsjednika kojima može dodijeliti pomilovanje ne mogu biti poništene te Kongres nije mogao učiniti ništa da spasi plan Ureda kojim bi jedna trećina bivših robovskih obitelji dobila poljoprivredna zemljišta. Iako su do 1910. godine oslobođeni robovi stekli gotovo dvostruko više zemlje nego što su trebali dobiti spomenutim planom, poslijeratni uvjeti nisu im davali veliku mogućnost izbora te su mnogi morali potražiti najamnički rad na zemlji bivših robovlasnika. Gubitak obećane im zemlje nije prošao bez prosvjeda, pogotovo zato što službenici Ureda nisu željeli upletati predsjednika, pa su pokušavali uvjeriti razočarane i frustrirane Afroamerikance da su oni bili ti koji su pogrešno interpretirali namjere Kongresa. Čak ni rijetki pojedinci koji su imali sreće da privremeno nastanjuju manja zemljišta nisu prošli bolje jer su i ta zemljišta trebala biti vraćena nekadašnjim vlasnicima. U Južnoj Karolini i Georgiji,

Afroamerikanci koji su imali zemlju pružali su izrazito jak otpor te je bila nužna intervencija vojske kako bi pomogla vraćanje zemlje bivšim veleposjednicima. Iz čitave se situacije moglo jasno iščitati ne samo da bijelci nisu spremni odužiti se Afroamerikancima za stoljeća ropstva već i da većina i ne osjeća nikakvu krivnju ni odgovornost za svoje postupke iz prošlosti.

U takvim okolnostima ništa nije moglo spriječiti neminovni konflikt između predsjednika i Kongresa oko kontrole nad dvama aktualnim političkim pitanjima: prvo, pod kojim će uvjetima odcijepljene države ponovno biti pripojene federalnoj Uniji, i drugo, koji će građanski status dobiti četiri milijuna bivših robova. Zbog činjenice da je 200 000 oslobođenih robova regrutirano tijekom rata, Afroamerikanci – koji su sada činili osminu američke populacije – s pravom su tražili da im se dodijeli puno državljanstvo. Obje su nacionalne stranke, republikanci i demokrati, bile svjesne da je razrješavanje glavnih pitanja rekonstrukcije državnog ustroja od vitalne važnosti za uspostavljanje ravnoteže političke moći. Svi naponi da se oslobođenim robovima dodijeli punopravni status američkih građana neizbježno su pali u drugi plan. Johnsonove loše političke odluke samo su dodatno otegnule tešku situaciju u zemlji te se gorući problemi zapravo nisu micali s mrtve točke. Osim toga u interesu mu je bilo da se na vlast vrate južnjački konzervativci, te je učinio sve što je bilo u njegovoj moći da im to i olakša. Iskoristivši predratno, rasno ograničeno glasačko pravo, privremeni guverneri južnjačkih država uspostavili su bjelačku dominaciju, a zatim su se okrenuli rasnoj diskriminaciji. Donijeli su zakone poznate pod imenom „crnački propisi“ (*Black codes*), kojima su oslobođenike lišili građanskih prava poput glasačkog prava, mogućnosti obavljanja porotničke dužnosti, rada u javnim ustanovama, prava na nošenje oružja te posjedovanja zemlje (Robinson, 2005). Mnoge države tražile su od Afroamerikanaca da potpišu godišnji radni sporazum. Ako su

odbili, mogli su biti uhićeni, kažnjeni te prisiljeni na neplaćeni rad. Drugim riječima, obnovili su prijašnji poredak koliko god je to bilo moguće. „Crnački propisi“ smanjili su popularnost predsjednika Andrewa Johnsona i republikanaca.

I prije i nakon rata, demokrati su žestoko osporavali sve odluke republikanske većine u Kongresu, bez obzira na to što su donijete važne odluke za ustroj države. Tako je na primjer uspostavljen državni bankovni sustav, nacionalna valuta, sustav oporozivanja, zaštitne mjere carinjenja za vlasnike domaćih industrija i sl. Unutar Republikanske stranke oformila se nacionalistička skupina radikalnih pristaša kojima je cilj bio preoblikovanje političkog ustroja Juga na način da se zauvijek spriječi povratak bjelačkoga demokratskog političkog vodstva na vlast. Predložena je, između ostalog, i obnova Ureda za oslobođenike (*Bureau of Refugees, Freedmen, and Abandoned Lands*), zatim donošenje federalnoga građanskog zakona, usvajanje amandmana kojima bi bivši robovi postali punopravni građani, dodjeljivanje glasačkog prava oslobođenicima i oduzimanje toga prava bivšim članovima Konfederacije te stavljanje odcijepljenih država pod nadzor Kongresa kao dio procesa društveno-političkog ujedinjenja dotad polarizirane države. Iako se Johnson protivio svakoj od mjera, radikalni pristaše republikanaca uspjeli su progurati svoj program koristeći dvotrećinsku većinu da bi nadglasali predsjednikovo opetovano stavljanje veta na njihove odluke.

Donošenje Zakona o obnovi usmjerilo je pozornost na borbu za provedbu plana za olakšavanje društveno-političkog ujedinjenja i prilagodbe nakon razdoblja ropstva. Ono što je planom zamišljeno bilo je stvaranje republikanskih saveza radničke klase u bivšim odcijepljenim državama čiji bi članovi bili miješane rase, a radikalni pristaše republikanaca smatrali su da će dobiti većinu u Kongresu za provedbu navedenog plana ako crnačkom stanov-

ništvu Juga – koje je činilo 40% ukupne populacije – pridodaju barem 25% bijelaca koje bi mogli navesti da prijeđu na njihovu stranu. Takva većina dominirala bi državnim i lokalnim upravama Juga, što je u nekim državama Juga i uspjelo.

Međutim, južnjački konzervativci nisu bili spremni olako predati vlast, već su se koristili pomno osmišljenim strategijama kako bi podijelili glasače po rasnoj liniji, a zatim i rasplamsali tenzije između siromašnijih crnaca i bijelaca, ne libeći se primijeniti nasilje. Diljem Juga nastale su mnoge skupine ljudi čije su metode zastrašivanja i političkog nasilja nad svim političkim protivnicima dovele do ubojstva tisuća republikanaca i Afroamerikanaca. Jedna od najaktivnijih skupina bila je *Ku Klux Klan* (od grčke riječi *kuklos*, što znači krug) koja je započela svoj rad kao društveni klub u noći između 24. i 25. prosinca 1865. godine, a osnovali su je veterani Konfederacije, šestorica mladih južnjačkih časnika, u gradiću Pulaski, u saveznoj državi Tennessee. Udruženje je u početku bilo ustrojeno kao studentsko bratstvo da bi se ubrzo razvili i ojačali u moćnu organizaciju. Tumačenje trostrukog K (*KKK*) označava termin *Kadoš* (osvetnik u masonskoj mitologiji) pomnožen svetim brojem tri (Myrdal, 2017). Ta se organizacija ubrzo profilirala kao bjelački otpor radikalnoj rekonstrukciji, a njezini su članovi zahtijevali ponovnu uspostavu bjelačke nadmoći kroz zastrašivanje, nasilje i brutalnost nad oslobođenim Afroamerikancima. Discipliniranje i „dovođenje u red“ crnaca postao je jedan od prioriteta organizacije, a najviše su se protivili obrazovanju Afroamerikanaca, što su smatrali opasnošću za Južnjake. U ljeto 1867. godine *Ku Klux Klan* je na konvenciji u Nashvillu, u državi Tennessee, ojačao svoje redove i ustrojio se kao „Nevidljivo carstvo Juga“ (*Invisible Empire of the South*). Predsjednik skupine bio je konfederacijski konjički general Nathan Bedford Forrest. Članovi *Ku Klux Klana* oblačili

su se u bijele odore s bijelim kapuljačama na kojima je bio samo otvor za oči kako bi zastrašivali praznovjerne Afroamerikance, a i štitili svoj identitet od saveznih vlasti. U svojim najčešće noćnim pohodima palili su kuće crnaca, ubijali ih, vješali, bičevali i zlostavljali na najbrutalnije načine. Svoj vrhunac *Klan* doživljava između 1868. i 1870. godine te je bio odgovoran za ponovno uspostavljanje bjelačke dominacije u Sjevernoj Karolini, Tennesseeu i Georgiji. Nathan Bedford Forrest naredio je 1869. godine raspuštanje skupine zbog ekstremnog nasilja. Ipak, lokalno su i dalje djelovali, sve dok Kongres nije 1871. godine donio Zakon o Klanu (*The Klan Act*) – zabrani njihova djelovanja. Kongres je odobrio velika financijska i vojna sredstva kako bi se članovi *Klana* uhitili. Većina je oslobođena zbog nedostatka dokaza. Njihove su se aktivnosti smanjile i uslijed činjenice da su postigli svoj glavni cilj, ponovnu uspostavu bjelačke dominacije diljem Juga, te je potreba za anticrnačkim djelovanjem time nestala. Zaslugom propovjednika Williama J. Simmonsa, kojega je inspirirala knjiga Thomasa Dixona *The Clansman* iz 1905. godine i film D. W. Griffitha *The Birth of a Nation* iz 1915. godine, osnovan je drugi *KKK* na planini Stone Mountain, u saveznoj državi Georgiji. Taj je drugi *KKK* bio drukčiji od prvog iako su temeljni postulati ostali isti – borba za nadmoćnost bijele rase. Organizacija također zagovara odbacivanje imigracije koja nije protestantska i koja ne potječe iz Sjeverne Europe te očuvanje onih vrijednosti za koje smatra da ih utjelovljuju oci osnivači nacije. U to vrijeme postaju potpuno legalni i otvoreni za sve bijele Amerikance, protestante i konzervativce, a svoje djelovanje koje je do tada bilo usmjereno isključivo na crnačku zajednicu proširuju istupima prema komunizmu, sindikalizmu, socijalizmu, feminizmu, ateizmu i sl. Dvadesetih godina prošlog stoljeća broj članova *KKK* procijenjen je na više od četiri milijuna. Službeno sjedište bilo je u Washingtonu. Mnogobrojni senatori, čak jedanaest guvernera,

mnogi suci Vrhovnoga suda kao i 33. američki predsjednik Harry S. Truman (predsjednički mandat od 1945.–1953.) bili su članovi ili pristaše *KKK*. Organizacija je službeno ukinuta i prestala je s djelovanjem 1944. godine zbog financijskih dugova te je otišla u stečaj. Moderna verzija *KKK* ponovno doživljava procvat 2016.–2017. godine. Četrdesetak različitih skupina aktivno je u 22 savezne države i procjenjuje se da ima između 6000 i 8000 aktivnih članova. Međutim znatno je veći broj onih koji se zbog stigmatizacije zajednice u kojoj žive nisu javno izjasnili kao članovi, već u tajnosti podržavaju i podupiru organizaciju (Allen, 2022).

Uslijed smanjenog broja republikanskih glasača, ojačali su prorasistički orijentirani demokrati. Zbog ustavnih odredbi koje predsjedniku daju potpunu vlast nad oružanim snagama, radikalni republikanci nisu bili u mogućnosti koristiti vojsku kako bi pomogli svojim sljedbenicima u provođenju zacrtanih planova jer se Johnson žestoko protivio njihovu programu. Situacija nije krenula nabolje ni kada je 1869. godine Ulysses S. Grant izabran za 18. predsjednika SAD-a. Grant je također odbijao intervenirati u građanskim sukobima, čak i kada je u pitanju bilo političko nasilje.

Aktivistički nastrojeni republikanci pokrenuli su rasprave u Kongresu i tražili donošenje zakona i ustavnih amandmana kojima bi se oslobođenicima osigurala punopravnost, no tu su nastale nove polemike. Žene su se oštro usprotivile rodno određenom amandmanu kojim bi glasačko pravo dobili samo muški Afroamerikanci. Kako je Četrnaestim amandmanom američko državljanstvo dodijeljeno svim „osobama“ rođenima u Sjedinjenim Američkim Državama, činilo se logičnim da Petnaesti amandman bude formuliran tako da jamči biračko pravo svim punoljetnim „državljanima“, bez upućivanja na rod i spol, što je razljutilo zagovornike glasačkog prava žena. Frederick Douglass, jedan od

najpoznatijih afroameričkih aktivista, abolicionist, reformator i književnik koji je nakon bijega iz ropstva u Marylandu postao nacionalni vođa abolicionističkog pokreta u Massachusettsu i New Yorku, zagovarao je stajalište da bi afroameričke žene trebale prihvatiti odluku o dodjeli biračkog prava samo muškarcima kao najbolji mogući ishod. Njegov je stav oštro osudila Sojourner Truth, također oslobođena ropkinja i abolicionistica, tvrdeći kako bi i žene trebale imati pravo glasa da bi bila postignuta potpuna ravnopravnost, koja je nakon ukidanja ropstva bila potrebna više nego ikad prije. Sojourner Truth rođena je kao Isabella Baumfree 1797. godine u robovskoj obitelji. Kad je imala samo 9 godina, prodana je na jednoj aukciji robovlasniku Johnu Neelyju za 100 dolara zajedno sa stadom ovaca. Neely je djevojčicu tukao i zlostavljao, a do svoje 13. godine dvaput je preprodana drugim robovlasnicima da bi na kraju završila na robovlasničkom imanju West Park, u New Yorku, u vlasništvu Johna Dumonta i njegove supruge Elizabeth. Nakon što ju je prisilno oženio za odabranog roba, obećao joj je slobodu 4. srpnja 1826. godine „ukoliko bude dobra i vjerna“. Kada se približio obećani datum i trenutak slobode, Dumont se predomislio i odbio joj dati slobodu. Truth nije pobjegla nego je samo odlučila otići. „Nisam pobjegla jer sam vjerovala da je to podlo, samo sam otišla vjerujući da je to u redu“, izjavila je (hooks, 1999). Uzela je samo najmlađe dijete jer je ostalo petero djece bilo u vlasništvu Dumonta. Otišla je u New Paltz, u New Yorku, gdje su je kao slobodnu ženu prihvatili Isaac i Maria Van Wagenen. Kada se Dumont vratio po svoje „vlasništvo“, Van Wagenenovi su ponudili Dumontu 20 dolara za Isabelline usluge kako bi je zaštitili i omogućili joj da ostane kod njih. Kada je 1827. godine stupio na snagu Zakon o ukidanju ropstva, Dumont je ilegalno prodao Isabellina petogodišnjeg sina. Uz pomoć Van Wagenenovih, Isabella je podigla tužbu protiv Dumonta, a nekoliko mjeseci poslije dobila je skrbništvo nad

svojim djetetom. Isabella je bila prva crnkinja u povijesti SAD-a koja je tužila bijelca i dobila spor. Kao istaknuta abolicionistkinja, Sojourner Truth održala je povijesni govor 1851. godine u Ohiju na Konvenciji o pravima žena (*Women's Rights Convention*) pod nazivom *Ar'n't I a Woman?* koji je u kasnijim godinama preoblikovan u *Ain't I a Woman?*

Kongres je na kraju ipak donio konačnu verziju Petnaestog amandmana koja je omogućavala biračko pravo samo i jedino muškarcima. Ipak, Afroamerikanci su morali prihvatiti donesene zakone te su neki od njih iskoristili dobiveno biračko pravo na način da su muškarci, iako vrlo malen broj njih, izabrani na određene funkcije u američkim političkim krugovima.

Iako je politička aktivnost imala važnu ulogu u poslijeratnom životu oslobođenih crnaca, ono što je uvelike oblikovalo njihov život bilo je izgrađivanje afroameričke zajednice kojom bi se sačuvala tradicija, povijesno nasljeđe i kultura. Osiguravanje osnovnih uvjeta za život bio je svakodnevni napor, s obzirom na to da nakon ukidanja ropstva oslobođeni robovi nisu imali ni zemlju, ni novac, niti su se mogli osloniti na ikoga osim sebe i svojih bližnjih. Neporeciva činjenica da je ropstvo ostavilo trajne traumatične psihosocijalne posljedice na oslobođene ljude potaknula je pitanje jesu li sposobni iznova izgraditi život za sebe i svoju zajednicu. Na početku toga puta bilo je nužno ponovno sjediniti rascijepljene i raseljene obitelji, što je nerijetko iziskivalo dugotrajne potrage i putovanja u druge krajeve zemlje. Čvrste obiteljske veze postale su temelj za stvaranje novoga života, a njihovu važnost potvrđuje i činjenica da je više od 90% crnaca u ruralnim područjima te 80% onih u urbanim područjima živjelo u rodbinskim zajednicama (Robinson, 2005). S druge strane, to je predstavljalo još veće izazove za pojedince kada je riječ o uzdržavanju obitelji. Većina južnjačkih bijelaca smatrala je da

Afroamerikanci nisu sposobni nositi se s novonastalim izazovima koje im je donijela sloboda te su predviđali da će se njihova populacija s vremenom smanjiti, no dogodilo se upravo suprotno – njihov se broj postojano povećavao u desetljećima nakon ukidanja ropstva, a ekonomska i društvena neovisnost koju su postigli svakako predstavlja neosporni povijesni uspjeh. Težnja ka proizvodnji i uzgoju istih poljoprivrednih kultura koje su kao robovi uzgajali prije Američkoga građanskog rata predstavljala je temelj za ekonomski razvoj afroameričkih zajednica, jer dok god je Jug bio orijentiran primarno na poljoprivredu, Afroamerikanci su mogli naći zaposlenje u nekom od postojećih sektora. Iako su ti poslovi bili veoma slabo plaćeni, omogućili su im da se koliko-toliko uzdržavaju i krenu dalje na putu prema potpunoj neovisnosti.

Za uspjeh u izgradnji i napretku afroameričke zajednice u razdoblju nakon emancipacije uvelike su zaslužne crkve afroameričke zajednice koje su bile temeljni čimbenik čitavog procesa njihove asimilacije u američko društvo. Zahvaljujući njima uspostavljen je niz obrazovnih i socijalnih ustanova koje su olakšale prilagodbu životu na slobodi. Nadalje, kako većina južnjačkih država nije pružala javne socijalne usluge, crnačke zajednice bile su prisiljene okrenuti se same sebi i izgraditi vlastitu institucionalnu infrastrukturu koja bi pružala osnovne usluge potrebitima. No, ni crkvene zajednice nisu ostale lišene podjela i diskriminacije, a veliku ulogu u tome imale su boja kože i društvena klasa. Baptistička je crkva tako privlačila siromašniju radničku klasu tamnije boje kože, dok su sljedbenici Afričke metodističke episkopalne crkve bili uglavnom pripadnici imućnije manjine svjetlije puti. Te su crkve ujedno bile i dvije najveće religijske zajednice. Prezbiterijanska i Episkopalna crkva privlačile su znatno manji broj obrazovanih pojedinaca koji su također bili svjetlije boje kože. Sukladno mogućnostima koje su se razlikovale od

onih u urbanom do onih u ruralnim područjima, oko pojedinih religijskih skupina niknule su zajednice koje su se same održavale i vodile brigu o bolesnima, starijima i umrlima bez ikakve pomoći vlade.

Sve do kasnog 19. stoljeća crkvene zajednice vodile su i brigu o primarnoj edukaciji svojih pripadnika jer južnjačke države nisu bile spremne odvojiti sredstva za obrazovanje Afroamerikanaca. Stoljeća provedena u ropstvu onemogućila su Afroamerikancima da dobiju priliku za obrazovanje, pa je u tom smislu nepismenost predstavljala velik problem u novonastalom, slobodnom društvu. Iz pokušaja da se oslobođenim robovima pruži obrazovanje tijekom rata, u poslijeratnim godinama iznikla je mreža privatno financiranih osnovnih škola diljem Juga koje su se ubrzo razvile u državne škole, fakultete i sveučilišta, potaknute golemim interesom i željom za edukacijom. Gotovo svaki od danas aktivnih afroameričkih fakulteta i sveučilišta datira iz razdoblja između 1865. i 1915. godine, pola stoljeća nakon ukidanja ropstva. Naglašavanje važnosti obrazovanja i osnivanje obrazovnih ustanova dovelo je do brzog opismenjavanja, a time i smanjenja obrazovnog jaza između bijelaca i crnaca. Booker T. Washington jedan je od najboljih primjera pozitivnog utjecaja obrazovanja na napredak crnačke zajednice. Rođen u ropstvu u Virginiji, Washington se obrazovao na Institutu u Hamptonu gdje je nakon završenog obrazovanja dobio posao predavača. Kada je započelo osnivanje sličnog instituta u Tuskegeeju, u Alabami, Washington je izabran za voditelja. Ne samo da je uspio u naumu da Tuskegee učini poznatom i uspješnom obrazovnom ustanovom već je postao i najmoćnijim Afroamerikancem svoga doba te jednom od glavnih ličnosti afroameričke povijesti, kulture i tradicije. Želju za napretkom koja je motivirala Washingtona dijelili su i mnogi pripadnici „slobodne generacije“, a to je upravo ono što ih je guralo naprijed na putu da poboljšaju uvjete života na slobodi.

Iako je južnjačka ekonomija počivala na poljoprivredi, stjecanje poljoprivrednog zemljišta bio je dug i težak proces, tako da je do 1910. godine od 900 000 afroameričkih obitelji koje su se bavile poljoprivredom tek 20% imalo punopravno vlasništvo nad zemljom, dok ih je velik broj i dalje bio zakupcima i dioničarima (Robinson, 2005). Afroamerikanci u urbanim područjima su se pak okrenuli drugim zanimanjima, poput brijača, mesara i kovača, a neki su osnovali i vlastite obrte. Velik broj Afroamerikanaca migrirao je u urbana područja, isprva na Jugu, a potom i prema zemljama srednjeg Atlantika i državama srednjeg zapada, u potrazi za boljim zaposlenjem i životnim prilikama. Između 1910. i 1920. godina približno je 525 000 Afroamerikanaca migriralo u sjeverne države (Jaynes, 2005). Mada je na prijelazu stoljeća većina oslobođenih robova ostala u bivšim robovlasničkim državama, poslijeratne migracije u urbana područja uvelike su izmijenile živote Afroamerikanaca u 20. stoljeću. U preoblikovanju institucionalne infrastrukture veliku su ulogu imale afroameričke žene, osnivajući organizacije koje su potom uspostavile brojne obrazovne i druge ustanove, a mnoge su od njih potekle s Juga. Takve su se ženske organizacije pritom oslanjale gotovo isključivo na donacije i volonterski rad. Predanost i trud da pomognu razvitku crnačke zajednice dovela je do osnivanja Nacionalnog udruženja obojenih žena (*National Association of Colored Women*) 1896. godine, a jedna je od osnivačica bila i Olivia Davidson Washington, supruga Bookera T. Washingtona.

Segregacija crnaca i bijelaca na snagu je stupila 1880-ih godina kada su južnjačke države donijele zakone koji su propisivali razdvajanje dvaju rasa. Začetak zakona *Jim Crow Law* dogodio se 1881. godine u Tennesseeju s donošenjem uredbi koje su omogućavale željeznicama da odvoje smještaj za crne i bijele putnike u prvom razredu. Ubrzo nakon toga propast još jednog pokušaja da se stvori međurasni politički savez pridonio je jačanju rasizma

kroz političko nasilje i diskriminatorne zakone. Do 1910. godine zakoni *Jim Crow Law* proširili su se Jugom zahtijevajući apsolutnu i potpunu segregaciju crnačkog i bjelačkog stanovništva na svim poljima života. Političko nasilje nije posustajalo, pogotovo na ruralnim područjima diljem Juga na koja je migrirao velik broj Afroamerikanaca. Afroamerički muškarci, stigmatizirani kao „stranci“, nerijetko su bili optuživani za seksualno nasilje nad bijelim ženama i javno linčovani. Broj linčovanja unutar tri deset godina iznosio je prosječno čak sto na godinu. Protiv političkog nasilja i diskriminativnih zakona istupili su brojni istaknuti Afroamerikanci, među njima i Booker T. Washington, koji je zagovarao miroljubiv otpor. Ponudivši svojevrstni kompromis južnjačkim vladajućim strukturama Washington je pristao na segregaciju u zamjenu za zaustavljanje linčovanja te je promicao stav da crnci i bijelci mogu biti potpuno odvojeni po društveno-socijalnim pitanjima sve dok su sjedinjeni u svemu što je od izrazite važnosti za napredak cjelokupnoga američkog društva. I dok su bijelci takvo mišljenje objeručke prihvatili, glasno neodobravanje došlo je od afroameričkih intelektualaca, među kojima se najviše isticao sociolog W. E. B. DuBois. Washingtonov surparnik i suosnivač NAACP-a, DuBois je oštro kritizirao Washingtonova nastojanja da se Afroamerikanci prilagode segregaciji te je zagovarao odvažni aktivizam u ime Pokreta za građanska prava. Washingtonove stavove kritizirala je i Ida B. Wells, novinarka i oslobođena ropkinja, koja se također obrazovala na Hamptonu, izjavivši da je činjenica da američki narod odobrava obespravljeno crnaca proizašla upravo iz sveopćeg prihvatanja Washingtonovih teorija. Nejasno je bilo je li Washington shvaćao na koji su način bjelački moćnici iskoristili njegov kompromis ili je stvar bila u tome da je zbog svoje povezanosti s moćnom elitom jako pogriješio u procjeni stvarne jačine i rasprostranjenosti rasizma. I nakon njegove smrti 1915. godine, rasprava između

Washingtona i njegovih kritičara o tome bi li crnci trebali prihvatiti postojeće stanje ili nastaviti borbu protiv segregacije ostala je neriješena, kao i niz drugih spornih pitanja koja su nastavila pratiti Afroamerikance kroz 20. stoljeće.

„Slobodna generacija“ ostavila je budućim naraštajima u nasljeđe brojna postignuća, a najveća želja njezinih pripadnika bila je da ta postignuća konačno budu viđena i priznata. Giles B. Jackson, odvjetnik iz Virginije, nastojao je i uspio u naumu da to ostvari, a kao priliku vidio je izložbu povodom tristote godišnjice osnivanja kolonije u Jamestownu, koja se obilježavala 1907. godine kao svojevrsna proslava američke nacionalne povijesti. Jackson je smatrao da iz te izložbe američkih postignuća u tristo godina od osnutka prve kolonije ne bi smjeli izostati doprinosi Afroamerikanaca i dokazi koliko su napredovali od ukinuća ropstva. Iako organizatori nisu bili oduševljeni idejom, Jackson je bio ustrajan te je nabavio i izložio primjerke „svega što su crnci napravili“ kako bi svijet mogao dobiti pravu sliku afroameričke zajednice u Americi. Zatražio je i financijsku podršku svih prethodno robovlasničkih država, kao i Kongresa. Uz Kongres od svih je država jedino Sjeverna Karolina izdvojila pet tisuća dolara za potporu projektu. Na toj crnačkoj izložbi bio je prikazan širok raspon djela, od područja umjetnosti i književnosti do industrije i ručnih radova, koje su izlagale razne religijske i društvene zajednice iz svih krajeva Amerike. Sve je to predstavljalo ponos i osjećaj uspjeha koji je prožimao čitavu afroameričku populaciju koja se, unatoč mnogim preprekama i neuspjesima, izborila da nakon stoljeća provedenih u ropstvu izgradi samoodrživu zajednicu. Osim toga izlaganje šire javnosti postignućima crnačkog društva neminovno je osporilo stavove o njemu kao zajednici koja u teškim uvjetima nakon postignute slobode neće uspjeti napredovati niti se održati.

Kraj ropstva nakon Američkoga građanskog rata bio je golemo postignuće, no to nije značilo da su Afroamerikanci preko noći postali ravnopravni bjelačkom američkom stanovništvu. Iako su uvođenjem Četrnaestog amandmana dobili pravo na jednaku zaštitu zakona, a Petnaesti je amandman omogućio muškarcima pravo glasa, potkraj 19. stoljeća uvedeni su zakoni *Jim Crow Law* kojima su Afroamerikanci bili potpuno odvojeni od bijelaca u svim područjima života. Napredak koji su postigli u razdoblju nakon rata bio je time minimalan i usporen, a oni doživljavani kao marginalna skupina. Zakonima *Jim Crow Law* Afroamerikancima se onemogućilo korištenje istih javnih ustanova kao bijelcima, nisu smjeli pohađati iste škole i živjeti u istim naseljima, bili su odvojeni i u javnom prijevozu, a brak osoba različite boje kože bio je zabranjen. Ti su zakoni prihvaćeni uglavnom u državama Juga, no diskriminacija je itekako postojala i na Sjeveru. Politika zakona *Jim Crow Law* dodatno je učvršćena odlukom američkoga Vrhovnog suda u slučaju *Plessy vs. Ferguson* 1896. godine. Slučaj je završio na sudu zbog incidenta koji se dogodio četiri godine prije, kada je Afroamerikanac Homer Plessy odbio premjestiti se iz vagona za bijelce u vagon za crnce te je zbog toga uhićen. Zakon iz 1890. godine nalagao je da svi vlakovi u saveznoj državi Louisiani moraju imati odvojene vagone za crnce i bijelce, a afroamerička zajednica iz New Orleansa odlučila je na taj način pružiti otpor novonastaloj situaciji u segregaciji rasa. Plessy je osuđen za kršenje zakona, no tužio je suca, Johna H. Fergusona, tvrdeći da taj zakon krši Ustavnu odredbu donesenu Četrnaestim amandmanom. Vrhovni sud donio je 1896. godine presudu u korist Fergusona, obrazloživši da se Četrnaesti amandman odnosi samo na politička i građanska prava, a ne na prava pojedinca unutar društva. Ta je presuda potvrdila da rasna segregacija ne krši Ustav, vodeći se doktrinom „odvojeni, ali jednaki“ (*separated, but equal*). Zahvaljujući tomu

zakoni *Jim Crow Law*, usprkos njihovoj diskriminatornoj politici, smatrani su ustavnima te su službeno ostali na snazi do 1968. godine. Napori Pokreta za građanska prava u godinama koje su slijedile doveli su do postupnog ukidanja dijelova zakona *Jim Crow Law*, ali valja istaknuti da se dijelovi toga zakona i danas primjenjuju na afroameričku zajednicu.

Politika „odvojeni, ali jednaki“ bila je daleko od istine. Ritjetko je koja od javnih ustanova i usluga namijenjenih „oboje-nima“ (*colored*), kako se Afroamerikance nazivalo, bila na istoj razini kao one koje su koristili bijelci. Osim što su time bili na samoj margini društva, crnci su tako bili osuđeni i na lošiju kvalitetu života i nitko se od njih ni u jednom trenutku pod takvim okolnostima nije mogao smatrati „jednakim“ bjelačkom stanovništvu. Svaki je pokušaj dokazivanja da se segregacijom krše osnovna ljudska prava godinama bio poništavan. Usprkos tome Afroamerikanci nisu odustajali, već su se sve glasnije i žešće počeli zalagati za sebe i boriti se protiv rasne diskriminacije i segregacije s kojima su bili primorani živjeti. Pokret za građanska prava izrodio se upravo iz pokušaja pružanja otpora kao što je bio onaj Homera Plessyja, a predstavlja politički pokret koji se događao u 50-im i 60-im godinama 20. stoljeća s ciljem ukidanja segregacije i obespravljenosti Afroamerikanaca.

Kao početak pokreta uzima se 1954. godina, kada je done-sena važna presuda američkoga Vrhovnog suda u slučaju *Brown vs. Board of Education* (Brown protiv Školskog vijeća). Učenici jedne srednje škole u Virginiji 1951. godine prosvjedom su izrazili nezadovoljstvo kvalitetom obrazovanja u segregiranom škol-skom sustavu. NAACP se potom pridružio njihovu prosvjedu s nizom slučajeva tužbi protiv obrazovnog sustava u kojem su po-stojale odvojene škole za crnce i bijelce. *Brown vs. Board of Edu-cation* bila je grupna tužba nekoliko afroameričkih obitelji koje svoju djecu nisu smjele upisati u obližnje bjelačke škole, već su

ih morali slati u udaljene crnačke škole. Američki Vrhovni sud je 1954. godine donio presudu da segregirane škole nisu jednake i da zakoni koji nameću odvajanje učenika različitih rasa krše odredbe Četrnaestog amandmana. Iako još uvijek nije postojala eksplicitna mjera kojom bi se zaustavila segregacija u školama, bio je to početak kraja zakona *Jim Crow Law*.

Pokret međutim bilježi svoje početke mnogo prije nego što je dobio puni zamah u 1950-im godinama. Baš kao i Homer Plessy, mnogi su drugi crni muškarci i žene diljem Juga još u doba Drugoga svjetskog rata kršili nepravedan zakon tako što su sjedili u restoranima, vlakovima, autobusima i kinodvoranama, čekajući da budu prisilno udaljeni. Ti su tihi, individualni prosvjedi rezultirali onime što danas znamo kao Pokret za građanska prava, a koji je oko velikih vođa poput Martina Luthera Kinga ml. i Malcolma X-a okupio čitavu afroameričku zajednicu i „probudio“ čak i one koje segregacija nije izravno pogađala, uzrokujući velike promjene na američkom Jugu, ali i u čitavoj zemlji.

Pokret je djelovao uglavnom kroz nenasilan otpor i protestno nepoštivanje segregacijskih zakona. Jedan od najznačajnijih takvih primjera pružanja otpora i jedan od temeljnih događaja Pokreta bio je *Montgomery bus boycott*, koji se dogodio u Alabami 1955. godine kada je Rosa Parks odbila sjedište u autobusu prepustiti bijelcu (Moses, 2005). Nakon jednogodišnjih prosvjeda afroameričke zajednice i bojkotiranja javnog prijevoza, presudom američkog Vrhovnog suda odlučeno je da su segregirani autobusi protuustavni. Važnost toga događaja nije samo u toj presudi već i u značenju koji je imao za Pokret za građanska prava – potaknuo je ljude da sudjeluju i aktivno se bore protiv segregacije. Taj prosvjed Rose Parks iznjedrio je Martina Luthera Kinga ml. kao najistaknutijeg borca za građanska i ljudska prava u povijesti Amerike.

Osim brojnih bojkota i prosvjeda, još jedan način miroljubivog pružanja otpora bio je *sit-in*, koji je podrazumijevao zauzimanje mjesta namijenjenima bijelcima uglavnom u javnim ustanovama i uslužnim djelatnostima poput trgovina i restorana, gdje ih nitko nije htio poslužiti. Takvi su prosvjedi znali trajati satima, a sudionici su nerijetko uhićivani. Jedan on najranijih dogodio se 1955. godine u Baltimoreu, gdje je grupa afroameričkih studenata zauzela mjesta na šanku u zalogajnici. Nakon što ih pola sata nitko nije poslužio, sami su otišli, no nakon nekoliko takvih prosvjeda – od kojih su vlasnici trgovina i restorana gubili profit jer nitko drugi nije mogao sjesti – predsjednik trgovačkog lanca u kojem se nalazio restoran objavio je da će u svim svojim objektima posluživati sve kupce, bez obzira na boju kože. Nakon sličnog prosvjeda u Oklahoma Cityju 1958. godine takva vrsta mirnih prosvjeda rapidno se proširila diljem Juga. Neki su, poput onih u Greensborou i Nashvilu 1960. godine, uključivali stotine sudionika, većinom studenata, te su trajali mjesecima. Rezultat je bila postupna desegregacija sve većeg broja trgovačkih lanaca. Iako su *sit-in* prosvjedi bili miroljubivi, nerijetko su, uz brojna uhićenja, izazivali i nasilje od strane onih koji su im se protivili.

Aktivisti Pokreta za ljudska prava su 1960-ih godina započeli snažnije i otvorenije djelovati, što je za sobom povuklo i puno nasilnije odgovore protivnika. 1961. godine organizirali su putovanja Jugom poznata pod nazivom *Freedom Rides*, testirajući na taj način odluku američkog Vrhovnog suda o desegregaciji autobusa. Cilj je bio i postići desegregaciju ostalih javnih mjesta poput kolodvorskih perona i javnih toaleta. Iako su djelovali mirno, u više navrata dolazilo je do sukoba policije i prosvjednika, a kada bi došlo do uhićenja, u zatvoru su često bili fizički maltretirani.

Iako je Ustavom Afroamerikancima omogućeno glasačko pravo, bijelci su se svim silama trudili spriječiti ih da na korište-

nje tog prava. Prijekali su ih u obavljanju svakodnevnih životnih zadataka. Primjerice, banke i trgovine mogle su im uskratiti uslugu ukoliko su bili registrirani glasači. Upisi u srednje škole i na eminentna sveučilišta bili su im uskraćeni, iako su zadovoljavali sve kriterije. Nisu imali ista prava na zdravstvenu skrb, a određene zdravstvene ustanove njima su bile nedostupne.

Kako bi skrenuli pozornost na potrebu za formiranjem jasnih zakona o ljudskim i građanskim pravima te osvijestili probleme poput glasačkog prava, potrebe za integriranim školstvom, nedostatak adekvatnih radnih mjesta i ostale, aktivisti iz različitih dijelova zemlje udružili su snage, svjesni da će se jedino tako njihov glas pročitati. Značajni su prosvjedi organizirani 1963. godine, većina na Jugu, ali neki i na Sjeveru. Sve je to rezultiralo donošenjem tri zakona o građanskim i ljudskim pravima Afroamerikanca koji predstavljaju najznačajnije postignuće Pokreta za građanska prava.

John F. Kennedy, 35. američki predsjednik, predložio je 1963. godine nacrt zakona o ljudskim pravima, no bio je odbijen. Njegov nasljednik, 36. američki predsjednik Lyndon Johnson, 2. srpnja 1964. godine potpisao je Zakon o građanskim pravima (*Civil Rights Act of 1964*) kojim se zabranjuje je diskriminacija na javnim mjestima, omogućuje se integracija bijelaca i crnaca u školama i drugim javnim ustanovama, a diskriminacija pri zapošljavanju postaje ilegalna (Moses, 2005).

Uslijed nebrojenih i svakodnevnih prosvjeda, nasilnih i nenasilnih, policijske brutalnosti nad Afroamerikancima, stigmatizacije te fizičkog i psihičkog zlostavljanja, američka administracija shvatila je da će po ubrzanom postupku morati donijeti nove zakone kojima će dodatno zaštititi građanska prava Afroamerikanaca. Američki predsjednik Johnson donio je 6. kolovoza 1965. godine Zakon o glasačkom pravu (*Voting Rights Act of 1965*)

kojim se zabranjuje rasna diskriminacija prilikom glasovanja te se štiti glasačko pravo rasnih manjina odobreno Četrnaestim i Petnaestim amandmanima.

Predsjednik Johnson potpisao je 11. travnja 1968. godine dopunu Zakona o građanskim pravima iz 1964. godine. Tom se dopunom, u Članku 8. istog zakona, poznatim pod nazivom Zakon o stanovanju (*Fair Housing Act of 1968*) zabranjuje diskriminacija pri prodaji, najmu i kupnji nekretnina, a koja se temelji na rasi, religiji, nacionalnosti i rodu. U zakon je dodano i da se napad na osobu na temelju njezine rase ili boje kože smatra zločinom.

Bio je to posljednji zakon donesen tijekom razdoblja djelovanja Pokreta za građanska prava. Ono što je u tim godinama postignuto unijelo je ogromne promjene u američko društvo. Mnogobrojni prosvjednici i aktivisti Pokreta uložili su velike napore u promjenu sveopćeg stava Amerikanaca o problemu rasne diskriminacije. Uspjeli su pokazati koliko su nepravedni bili uvjeti u kojima su živjeli, počevši od razdoblja ropstva. Bilo je to turbulentno, ali i vrlo motivirajuće razdoblje koje je donijelo novi val povezivanja afroameričke zajednice i učvršćivanja afroameričkog identiteta.

Fotografija preuzeta s: <https://achievement.org/achiever/rosa-parks/#biography>

MONTGOMERY BUS BOYCOTT – ROSA PARKS

Kada čujem izjave da je Amerika najveća i najbolja zemlja na planeti, često se pitam, ako je tome tako, zašto Amerika nije zakone o diskriminaciji, segregaciji i nasilju protiv manjina proglasila ilegalnima? Ne bi li se to trebalo podrazumijevati? Ma kakvi...

Rosa Parks, iz njezinog govora pod nazivom *Nah.*;
Black History Month 2019. godine.

Fotografija s policijske potjernice br. 7053 jedna je od najpoznatijih fotografija Rose Parks. Ipak, fotografija koja se često može vidjeti u muzejima, udžbenicima, na web stranicama koji se bave poviješću Afrikanaca nije ono što većina populacije misli da jest. To nije fotografija Rose Parks koja je snimljena prilikom njezina uhićenja u Montgomeryju 1. prosinca 1955. godine nakon povijesno poznatoga incidenta pod nazivom *Montgomery Bus Boycott*, njezinoga odbijanja da mjesto u autobusu ustupi bijelcu. Njezin otpor predstavlja jedan od najvećih rasno obojenih društveno-političkih otpora u povijesti Amerike. Fotografija je nastala prilikom njezina uhićenja u veljači 1956. godine.

Rosa Louise McCauley Parks i Martin Luther King ml. najistaknutije su ličnosti u razdoblju američke povijesti koje se naziva Pokret za građanska prava (*The Civil Right Movement*). Ipak, američka i ostala svjetska javnost vrlo malo zna o Rosi Parks.

Samo dvije i pol godine prije navedenog incidenta Martha White, spremačica i čistačica iz Baton Rougea, glavnoga grada američke savezne države Louisiane, vraćala se kući s posla i ukrcala se u autobus. Samo je jedno mjesto bilo slobodno, i to ono u „odjelu za bijelce“. Umorna i iscrpljena, sjela je. Vrlo brzo ju je

vozač autobusa, bijelac, upozorio da ne može sjediti u tome dijelu autobusa. Htjela je ustati sa sjedala, no čuvši podrugljiva dobacivanja drugih crnaca iz stražnjeg dijela autobusa, odlučila je ostati sjediti. U znak podrške pridružila joj se još jedna crkinja. Vozač im je prijetio uhićenjem te su po dolasku policije izbačene iz autobusa. Vijesti o incidentu munjevito su se proširile gradom i već sljedećega dana uslijedile su demonstracije i prosvjedi crnačke zajednice diljem glavnoga grada Louisiane. Cijela crnačka zajednica odbijala je osam dana voziti se gradskim prijevozom, a ulice su bile preplavljene prosvjednicima. Nakon osam dana gradska vlast i prosvjednici postigli su kompromis o kojemu su mnogi imali negativno mišljenje. Sjedala u prednjem dijelu autobusa u gradu i dalje su bili rezervirana za bijelce, stražnji dio za crnce, a u sredinu autobusa mogli su po novom dogovoru sjesti svi. Mnogi su smatrali da je to bila „rasprodaja i prevara“ crnačke zajednice i zazivali sudski epilog, no do njega nikada nije došlo. Ipak, *Baton Rouge Boycot* pokrenuo je kotač promjena i bio preteča snažnijeg, plodonosnijeg, 381 dan dugog *Montgomery Bus Boycota*. Martha White, rođena 1922. godine u Woodvilleu, u saveznoj državi Missisipi, jedno od sedmero djece Ephraima i Viole White, umrla je u lipnju 2021. godine u 99. godini života.

Prva asocijacija na spomen imena Rose Parks odnosi se upravo na opisani incident *Montgomery Bus Boycott*, no njezina uloga i važnost daleko nadmašuju taj jedan događaj koji je bio vrhunac mnogobrojnih aktivnosti koje je provodila boreći se protiv stigmatizacije Afroamerikanaca kao „građana drugog reda“. Mnogo je puta u svojim intervjuima isticala da su njezina uhićenja upravo bila posljedica dugogodišnje borbe za ljudska i građanska prava.

Montgomery Bus Boycott jedan je od najpoznatijih događaja u modernoj američkoj povijesti u borbi za ljudska i građanska

prava. Te hladne večeri, 1. prosinca 1955. godine, 42-godišnja krojačica ukrcala se u autobus br. 2857 kojim se vraćala s posla. Sjela je na prvo slobodno mjesto u stražnjem dijelu autobusa koji je bio namijenjen „obojenima“ jer je prednji dio autobusa bio samo za bijelce. Na sljedećoj autobusnoj stanici ukrcalo se dosta putnika i sva su se mjesta u dijelu za bijelce popunila. Jedan bijelac ostao je stajati, a vozač autobusa naredio je Rosi da ustane i ustupi mjesto bijelcu. Rosa je odbila. Vozač nije htio nastaviti vožnju, pozvao je policiju, a Rosa je uhićena i osuđena za kršenje zakona o segregaciji. Samo nekoliko dana nakon incidenta, 5. prosinca, Rosa je izašla pred suca te je osuđena za nezakonito ponašanje i kažnjena novčanom kaznom od 10 dolara uz još 4 dolara sudskih troškova. E. D. Nixon, Rosin prijatelj i aktivist te nekadašnji predsjednik udruge NAACP u Montgomeryu, uložio je žalbu u Rosino ime i pokrenuo borbu i postupak protiv rasne segregacije. Oboje su znali što slijedi: maltretiranje, linč, zlostavljanje i gubitak posla.

Iste večeri poslije presude Rosi okupili su se vođe afroameričke zajednice u Montgomeryju i osnovali *Montgomery Improvement Association* i njezinim predsjednika imenovali 26-godišnjeg pastora Martina Luthera Kinga ml. Više od 40 000 crnaca, što je činilo 75% stanovnika u gradu Montgomeryju koji su koristila autobus kao javno prijevozno sredstvo, već se sljedećeg dana počelo opirati bjelačkim zakonima segregacije u autobusi-ma. Članovi udruge *Montgomery Improvement Association* ispočetka nisu zahtijevali ukidanje segregacijskog zakona, već samo uvažavanje pristojnosti i ljubaznosti u javnom prijevozu prema svima, i bijelcima i crncima. Tražili su i zapošljavanje crnaca kao vozača autobusa te sjedenje u autobusu po principu „tko prvi, njegova djevojka“, poštujući pri tome pravilo da bijelci sjede u prednjem, a crnci u stražnjem dijelu autobusa. Prosvjedi u Montgomeryju bili su svakodnevni, sve veći i žešći. U lipnju 1956.

godine savezni sud države Alabame donio je odluku prema kojoj segregacija u autobusima krši Četrnaesti amandman američkoga Ustava kojim se svim građanima, bez obzira na rasu, jamče jednaka prava koja su predviđena saveznim američkim zakonima. Odluka je upućena na savezni Vrhovni sud, koji ju je prihvatio 20. prosinca 1956. godine, čime su zaustavljeni prosvjedi. *Montgomery Bus Boycott* trajao je 381 dan (Myrdal, 2017). Otpor Rose Parks prema nepravednom segregacijskom zakonu kojim se propisivalo da crnci moraju ustupiti mjesto u autobusu bijelcima zauvijek je promijenio rasne odnose u Americi.

Kako bismo razumjeli težinu i ozbiljnost incidenta u kojemu Rosa Parks odbija ustupiti mjesto bijelcu, moramo se nakratko osvrnuti na segregacijske okolnosti života na jugu Amerike u razdoblju kada je vrijedio zakon *Jim Crow Law*. Izraz *Jim Crow* u američkom slengu označava pogrdan naziv za crnce. Taj se zakon temeljio na teoriji bjelačkog supremacizma i njihova straha od gubitka posla, budući da se 1890-ih godina Amerika suočavala s teškom gospodarskom krizom i recesijom. Favoriziranje bijelaca i potlačenost crnaca uvriježilo se kao institucionalizirani oblik rasne nejednakosti, pa je 1896. godine američki Vrhovni sud odobrio zakon kojim se omogućuje svim američkim državljanima da provode segregaciju između crnaca i bijelaca. Bjelački supremacizam (*white supremacy*) su povijesno utemeljena uvjerenja i ideje koje podupiru superiornost bijele rase ljudi naspram drugih rasnih skupina. Bjelački supremacizam bio je snažno izražen u Americi, osobito na Jugu, u razdoblju ropstva i za trajanja zakona *Jim Crow Law*, tijekom kojega je rasna segregacija bila zakonski dopuštena.

Nažalost, doktrina je aktivna i danas. U današnje vrijeme termin se često povezuje s ultranacionalističkim, rasističkim ili fašističkim doktrinama. Početkom 2016. godine predsjednička kampanja Donalda J. Trumpa, republikanskoga kandidata za

američkog predsjednika, privukla je veliku pozornost bjelačkih supremacista i nacionalista koji su snažno poricali postojanje rasizma, a istodobno veličali bjelački identitet i žalili se na navodnu eroziju bjelačke politike i ekonomsku moć. Isticali su „blijedenje“ bjelačke kulture, koja se našla pred novim valom nebjelačke imigracije i sve većom multikulturalnosti. Među ostalim Trumpovim pristašama bili su i članovi *alt-right* (*alternative right*) pokreta, prilično nestabilne udruge mladih bjelačkih supremacista, nacionalista i neonacista. Trump je tijekom kampanje propitivao valjanost rodnog lista Baracka Obame, rasističkim ispadima vrijeđao imigrante i manje etničke skupine zalažući se za gradnju visokoga, neprobojnog zida na granici između SAD-a i Meksika. Zagovarao je deportaciju 11 milijuna ilegalnih imigranata kao i zabranu imigracije Muslimana u Ameriku. Nakon Trumpove neočekivane pobjede na predsjedničkim izborima u studenome 2016. godine, naglo je porastao broj incidenata povezanih sa zločinima iz mržnje (*hate crimes*) usmjerenih prema etničkim manjinama, a rasistički orijentirane skupine bile su sve brojnije (Kendi, 2016).

Svaki aspekt svakodnevnog života Afroamerikanaca prožet je zaprekama, ograničavajućim okolnostima i traumama. Ono što danas smatramo „normalnim“ i podrazumijevajućim za svakog čovjeka, neovisno o boji kože, rasi ili vjeri, za afroamerički narod još uvijek predstavlja niz teških i nepremostivih okolnosti koje američki sustav još uvijek nije uspio urediti. U nizu već navedenih primjera valja istaći i sljedeći. Od kraja 19. stoljeća pa sve do polovice 20. stoljeća segregacijski zakoni na Jugu odvajali su Afroamerikance i bijelce u svakom aspektu života – od željeznica i škola pa sve do odmorišta na autocestama i slobode pijenja vode na gradskim fontanama. Ovisno o pojedinoj saveznoj državi, zakoni su nalagali da je potrebno uspostaviti život prema načelu „odvojeni, ali jednaki“. U stvarnosti, Afroamerikanci nika-

da nisu bili jednaki. Putovanje javnim prijevozom na segregacijski ustrojenom Jugu bilo je iznimno ponižavajuće za Afroamerikanke. Rasna diskriminacija odražavala se i na prijevoz željeznicom u 19. stoljeću, kada su se svi crnci, bez obzira na ekonomski status, morali voziti u neudobnim i dijelom neispravnim lokomotivama. Pojavom automobila činilo se da bi putovanja trebala postati brža i udobnija, no ne i za crnačku zajednicu; benzinske stanice i odmorišta uglavnom su im i dalje bili nedostupni i nedozvoljeni. Oni koji su imali automobil morali su sa sobom nositi putne zahode, hranu i piće. Slična diskriminacija bila je i u motelima uz autoceste. Odsjesti i prespavati mogli su samo u slučaju da su u motelu na recepciji zatekli Afroamerikanca.

Svijest o nepravdnosti i rasnoj diskriminaciji Rosa Parks razvila je u vrlo ranoj dobi. Odrastajući u Alabami, gdje je 4. veljače 1913. godine i rođena, prezirala je ponižavajući način na koji su se bijelci odnosili prema crnačkoj zajednici. Njezin djed, nekadašnji rob, usadio je u nju osjećaj ponosa i neovisnosti. Do incidenta u Montgomeryju Rosa Parks je već dvadeset godina bila aktivistica Pokreta za građanska prava. Svoj put aktivistice započela je sa suprugom Raymondom Parksom, samoobrazovanim aktivistom, za kojega se udala 1932. godine. Zajedno su organizirali prosvjed protiv odluke američkoga suda u slučaju poznatom pod nazivom *Scottsboro Boys*. 25. ožujka 1931. godine policija je uhitila devet mladih crnaca u dobi između 13 i 19 godina, optužujući ih za silovanje dviju bjelkinja, Ruby Bates i Victorije Price, u vlaku za Scottsboro. Iako nisu počinili silovanje, devet mladića prebačeno je u pritvor u Scottsboro, gdje su čekali suđenje. Za njihova boravka u zatvoru razjarena svjetina bijelaca prosvjednika okružila je zatvor zahtijevajući njihovo linčovanje. U prvom dijelu sudskog procesa u travnju 1931. godine porota sastavljena od bijelih muškaraca osudila je osmoricu dječaka na smrt. Najmlađi dječak, trinaestogodišnji Leroy Wright, ostao je u

zatvoru do 1937. godine čekajući konačnu presudu. U ponovnom sudskom procesu pušten je na uvjetnu slobodu zajedno s trojicom ostalih dječaka pod obrazloženjem da su bili maloljetnici. Ostala petorica provela su nekoliko desetljeća u zatvoru. Njihova krivnja nikada nije dokazana (Kendi, 2017).

Šest desetljeća neprekidnog aktivizma, zalaganja i borbe za ljudska i građanska prava, kao i ukazivanje na nelogičnosti i nepravednosti američkoga zakonodavnog sustava koji je i do danas usmjeren na krive i nepravedne osude crnačke populacije, stigmatizirane kroz stoljeća kao problematične i sklone kriminalu obilježili su njezin aktivistički put. Neuvažavanje i nebriga za silovane i zlostavljane afroameričke žene, segregacijska politika te policijska brutalnost samo su neki od problema protiv kojih se borila Rosa Parks. Njezin rad bio je težak i opasan i, kao što je znala reći, „... često se činilo da je uzaludan.” Ipak, nije se predavala.

Razočarana sporim pomacima nabolje u odnosima prema afroameričkoj zajednici, često to nazivajući indolencijom mladih generacija, 1954. godine pokrenula je reformu unutar pokreta NAACP da se osnuje Vijeće mladih, potičući mlade Afroamerikance da se snažnije i odlučnije zauzmu za svoja prava i podignu svoj glas protiv segregacije. Kada je u ožujku 1955. godine, nekoliko mjeseci prije Rose Parks, petnaestogodišnja Claudette Colvin odbila ustupiti mjesto bjelkinji u autobusu, uhićena je, što je izazvalo golem bijes afroameričke zajednice Montgomeryja. Ipak, bilo je i onih koji su smatrali njezin postupak presmjelim i preemocionalnim. Mlada Afroamerikanka Colvin dobila je veliku podršku Rose Parks, kojoj je taj događaj vratio vjeru u odlučnost crnačkoga naroda. Ni sama nije bila svjesna da će nekoliko mjeseci kasnije učiniti isto.

Još jedan čin brutalnosti nad Afroamerikancima često se spominje u povijesnom kontekstu rasne diskriminacije. Događaj koji

je podigao Ameriku na noge bio je ubojstvo mladoga četrnaestogodišnjeg Afroamerikanca Emmetta Tilla iz Chicaga 28. kolovoza 1955. godine. Dok je bio u posjetu obitelji u Moneyju, u saveznoj državi Mississippi, brutalno je ubijen zbog navodnog flerta četiri dana ranije u trgovini s bjelkinjom Carolyn, koja je ondje radila i bila kći jednoga od ubojica. Ubili su ga dvojica bijelaca, Roy Bryant, vlasnik trgovine i njegov polubrat J. W. Milam, natjeravši ga da na leđima, omotan bodljikavom žicom, nosi 50 kg težak stroj za preradu pamuka sve do rijeke Tallahatchie. Ondje su ga natjerali da se razodjene, tukli su ga do iznemoglosti, iskopali mu oko, pucali u glavu i potom ga zajedno sa strojem bacili u rijeku (Wright, 2001). Ništa od navodnih optužbi nije dokazano. Bryant i Milam oslobođeni su svih optužbi za ubojstvo, a tek nekoliko godina poslije Carolyn Bryant promijenila je iskaz priznavši da se ništa nije dogodilo između nje i Tilla. Tillova majka odlučila je održati sprovod za sina s otvorenim lijesom kako bi cijeli svijet mogao vidjeti osakaćeno tijelo njezina sina.

Ne postoje, nažalost, fotografije stravičnih brutalnosti nad Afroamerikancima, koje bi nesumnjivo bile povijesni dokazi i vjerodostojni dokumenti koji bi svjedočili o odnosu prema crncima.

Ipak, Rosa Parks se usudila, pokrenula je lavinu i podigla tužbu. Mladi odvjetnik Fred Gray, član NAACP-a, prihvatio je braniti Parks na sudu. Pozvao je i predsjednicu Ženskoga političkog vijeća (*The Womens' Political Council*), Jo Ann Robinson, koja je organizirala jednodnevni prosvjed istoga dana kad je Rosa Parks sa svojim odvjetnikom trebala iznositi obranu na sudu. Uoči obrane, uz pomoć prijatelja i istomišljenika, više od 50 000 letaka podijelila je u gradu, u školama, crkvama, dućanima, frizerskim salonima. Grad je bio „na nogama“, politička, policijska i zakonodavna vlast suočavala se s dotad neviđenim prosvjedima. Policijskim uhićenjem 88 prosvjednika okončan je prosvjed, a fotografija Rose Parks s policijske potjernice broj 7053 povijesni je dokument toga događaja.

Obitelj Parks u sljedećim se desetljećima suočavala s mnogobrojnim teškoćama. Rosin suprug Raymond radio je kao briač u zrakoplovnoj bazi *Maxwell* u Montgomeryju, a Rosa je radila kao krojačica muških odijela za bijelce u robnoj kući *Montgomery Fair*. Pet tjedana nakon incidenta i prosvjeda *Montgomery Bus Boycott* dobila je otkaz, a ubrzo nakon nje i njezin suprug. Prijetnje smrću koje su im svakodnevno stizale, nemogućnost pronalaska novog zaposlenja i stigmatizacija kojoj su bili izloženi primorala je obitelj Parks da se preseli iz Montgomeryja u Detroit, gdje su živjeli Rosin brat i rođaci. Ni u Detroitu nisu mogli pronaći posao, a hospitalizacija Rose Parks zbog čira na želucu 1959. godine i nemogućnosti podmirenja bolničkih troškova dovela je obitelj Parks na sam rub egzistencije. Tek 1966. godine, jedanaest godina nakon njezina uhićenja, Rosa se zaposlila u Detroitu u uredu Johna Conyersa, demokratskog zastupnika u Kongresu države Michigan, čime je osigurala financijsku stabilnost svoje obitelji.

Sljedećih nekoliko desetljeća Rosa Parks posvetila je svoj život borbi protiv rasizma u sjevernim državama Amerike, protiv diskriminacije, segregacije i policijske brutalnosti. U srpnju 1967. godine, četvrtog dana jednih od najžešćih prosvjeda u američkoj povijesti, poznatih pod nazivom *Detroit Riots*, troje mladih crnaca tinejdžera ubijeno je u motelu *Algiers* u Detroitu. Krvoproliće, palež, tučnjava, neredi trajali su pet dana. Poginulo je 43 ljudi, 342 bilo je ozlijeđeno, 1400 zgrada uništeno i zapaljeno, 7000 vojnika Nacionalne garde i američke vojske pokušavalo je osigurati i smiriti pobunu. Oko 60 000 stanovnika Detroita slaboga imovinskog stanja, uglavnom Afroamerikanaca, pobunilo se protiv rasizma i totalne diskriminacije. Sličan scenarij događao se u svim većim gradovima diljem Amerike (Allen, 2022).

Incident na prosvjedima *Detroit Riots* nije iznimka te je policija i u ovom slučaju pokušala zataškati ubojstva mladih tinej-

džera. Rosa Parks uključila se kao svjedokinja i porotnica u tribunalu. 1960-ih i 1970-ih uključila se i kao aktivistkinja u *Black Power Movement*, pokret koji je obuhvaćao sve istomišljenike diljem Amerike. Javno je izražavala podršku Malcolm X-u, kojega je smatrala svojim osobnim herojem, sudjelujući zajedno s njim na skupu *Black Power* u Philadelphiji 1968. godine te na skupu *Gary* 1972. godine, boreći se za jednakost i ljudska i građanska prava, zaštitu i prava zatvorenika te protiv rata u Vijetnamu. Vjerovala je da „borci za ljudska prava nikada ne odlaze u mirovinu“, što je dokazala i svojim primjerom.

Nakon njezine smrti 2005. godine, 43. američki predsjednik George W. Bush rekao je da „jedna svijeća ipak može donijeti svjetlost“, vjerujući da je upravo Rosa Parks bila i ostala svijeća u afroameričkoj i američkoj zajednici u cjelini koja je obasjala put prema istini i jednakosti u Americi. Na memorijalnoj svečanosti u čast Rose Parks 2013. godine u Washingtonu, gdje je njezina statua postavljena pored statua ostalih znamenitih američkih predsjednika, članova Kongresa i ratnih heroja, predsjednik Barack Obama rekao je da je „neposlušnog jednog čovjeka pokrenuo snažnu lavinu borbe za ljudska prava koja traje do danas... Rosa Parks nam je pokazala da uvijek postoji nešto što možemo pokrenuti nabolje...“.

Iste godine, na Rosin 100. rođendan, Američka pošta izdala je poštansku marku s njezinim likom, a u muzeju *Henry Ford* u Detroitu, u saveznoj državi Michigan, koji se smatra najvećim muzejem američke povijesti na svijetu, postavljen je restaurirani autobus u kojemu je Rosa rekla povijesno „ne“. Posjetitelji mogu ući u autobus, sjesti na sjedište na kojem je sjedila Rosa i proživjeti scene iz prošlosti. Deset prednjih sjedala bilo je rezervirano za bijelce, a deset stražnjih za crnce. Iz mnogih povijesnih zapisa, a kako je i sama Rosa više puta navodila, ona je poznavala vozača autobusa, koji ju je godinama ponižavao tijekom svakod-

nevnih vožnji s posla kući. Svjesna je bila rasne netrpeljivosti prema crncima, posebno ženama, a znala je i da je vozač nosio pištolj i da je svoj život stavila na kocku. No toga je dana Rosa Parks bila neustrašiva, odlučna, ali nadasve mirna. Pogledala je vozača u oči i rekla: „Ne!“ Kako je i sama napisala u svojoj autobiografiji, „...dok sam sjedila u autobusu, nisam razmišljala što se može dogoditi, a istodobno sam znala da je sve moguće... ali uopće nisam razmišljala o tome, jer da jesam, bila bih izašla iz autobusa.“

Njezino cjeloživotno obrazovanje i zanimanje za ljudska prava, kao i navedeni incidenti, od uhićenja Claudette Colvin pa sve do ubojstva Emmetta Tilla, dali su joj snagu za čin kojim je promijenila vizuru američkoga društveno-političkog sustava. Vjerovala je u ono što je Martin Luther King ml. često isticao: „Neki od nas moraju podnijeti teret i pokušati spasiti dušu Amerike.“ Desetljeća neprekidnog i predanog rada i zalaganja za rasnu jednakost svrstali su ovu ikonu afroameričke zajednice u sam vrh povijesnih *mainstream* ličnosti američke povijesti.

Montgomery Bus Boycott, događaj kojim je pokrenula lavinu izražavanja nezadovoljstva crnaca, ali istodobno potaknula američku javnost na promišljanje o problemu rasne nejednakosti, donio je Rosa Parks na osobnoj razini prijetnje smrću, demonizaciju i ekonomske teškoće. Većina Amerikanaca u to vrijeme nije podržavala Pokret za građanska prava, što dokazuje podatak da je na referendumu iz 1963. godine samo 23% Amerikanaca podržavalo borbu protiv rasne nejednakosti.

Rosa Parks posvetila je svoj život borbi protiv rasizma, ukazujući na činjenicu da rasizam nije regionalni anakronizam, već nacionalna „rak-rana“ cjelokupnoga američkog društva. Život i djela Rosa Parks svojevrsno su nasljeđe koje je ostavila mlađim naraštajima Afroamerikanaca, ali i svim Amerikancima u nadi u bolju budućnost.

Fotografija: Howard Sochurek. Preuzeto s: <https://www.buzzfeed.com/gabrielsanchez/incredible-and-rare-color-pictures-from-the-life-of-mlk>

MARTIN LUTHER KING ml.

Ako ne možeš biti stablo, budi maleni grm. Ako ne možeš biti autocesta, budi maleni puteljak. Ako ne možeš biti sunce, budi zvijezda. Veličina ne određuje hoćeš li pobijediti ili izgubiti. Budi najbolja verzija sebe.

Moramo razvijati i zadržati sposobnost opraštanja. Onaj koji ima snagu praštati, ima snagu voljeti. U svakome od nas postoji i dobro i loše, dobro u lošem i zlo u dobroti. Kada otkrijemo te osjećaje, manje ćemo mrziti naše neprijatelje.

Martin Luther King ml.

U američkoj povijesti postoje mnogi izdvojeni događaji kojima bi se mogao opisati život i djelo Martina Luthera Kinga. Počevši od prosvjeda *Montgomery Bus Boycott* 1955. godine, osnivanja udruge za nenasilnu borbu protiv diskriminacije Južne kršćanske konferencije (*Southern Christian Leadership Conference*) 1957. godine, čiji je bio i predsjednik, pa sve do prosvjednoga Marša slobode u Washingtonu 1963. godine, gdje je pred više od 250 000 ljudi održao svoj čuveni govor *I Have a Dream* („Ja imam san“). Vodio se uvijek istim ciljem – borba protiv rasne segregacije i diskriminacije Afroamerikanaca i za jednaka prava za sve građane, s vjerom da će svi ljudi postati braća. Također je predvodio više od 300 000 prosvjednika na Maršu mira 1967. godine u New Yorku, prosvjedujući protiv rata u Vijetnamu. Najmlađi je dobitnik Nobelove nagrade za mir 1964. godine. Ubijen je u atentatu 4. travnja 1968. godine, na balkonu hotelske sobe u Memphisu, u saveznoj državi Tennessee, uoči velikih demonstra-

cija Kampanje siromašnih (*The Poor People's Campaign*), koju je organizirao početkom 1968. godine. Ubio ga je James Earl Ray. U Kingovu čast Kongres SAD-a proglasio je 1986. godine treći ponedjeljak u siječnju Danom Martina Luthera Kinga ml.

King je rođen kao Michael Luther King u Atlanti 15. siječnja 1929. godine kao jedno od troje djece Martina Luthera Kinga starijeg, pastora baptističke crkve Ebenezer, i Alberte (Williams) King, nekadašnje učiteljice. Kada je imao šest godina, promijenio je ime i nazvao se Martin po ocu. Nakon završene osnovne i srednje škole King je upisao studij sociologije na koledžu Morehouse u Atlanti 1944. godine, u to vrijeme jednom od najboljih koledža za Afroamerikance. Nije se planirao posvetiti pastorskom pozivu, no dr. Benjamin Mays, profesor kojega je upoznao na koledžu, uvjerio ga je da je karijera pastora jednako intelektualno zanimljiva kao i politička. Nakon što je diplomirao, King je nekoliko godina radio kao pastor i istodobno studirao na bogoslovnom sjemeništu Crozer u Pennsylvaniji. Po završetku toga studija ubrzo je upisao doktorski studij na Sveučilištu u Bostonu te je nakon samo dvije godine, 1955. godine, i doktorirao. U Bostonu je upoznao i svoju buduću suprugu Corettu Scott koja je, kao i on, bila porijeklom južnjakinja pa su se ubrzo zajedno vratili na Jug, gdje je King služio u baptističkoj crkvi na aveniji Dexter u Montgomeryju, u saveznoj državi Alabami. Iste godine postao je otac djevojčice Yolande Denise King (1955.–2007.), prve od četvero njihove djece. Martin Luther King III. rodio se dvije godine poslije, 1957., Dexter Scott King 1961. i Bernice Albertine King 1963. godine (Carson, 2019).

Iste te godine, 1955., koja je obilježila njegov život, istupio je u javnost i obilježio povijest crnačkoga naroda i borbe protiv rasne diskriminacije mobilizirajući crnačku zajednicu na bojkot gradskih autobusa koji je trajao 381 dan zbog slučaja Rose Parks, koja je odbila ustupiti svoje mjesto u autobusu bijelcu. Vrhovni

sud Sjedinjenih Američkih Država bio je prisiljen proglasiti segregaciju u javnom gradskom prijevozu protuustavnom. Preživio je uhićenje, maltretiranje, psihičko i fizičko zlostavljanje, pa čak i napad na obiteljsku kuću. Nacionalni heroj u afroameričkoj populaciji i osoba od iznimnog značenja za Pokret za građanska prava, King je okupio brojne vođe crnačkih zajednica diljem Amerike i 1957. godine utemeljio udruhu Južne kršćanske konferencije (*Southern Christian Leadership Conference*), koja će u sljedećim godinama pomagati zajednicama diljem Amerike u borbi protiv rasne diskriminacije. Nakon putovanja u Indiju King se vratio u Ameriku 1960. godine i radio s ocem kao pastor u baptističkoj crkvi Ebenezer u Atlanti, u saveznoj državi Georgiji sve do smrti 1968. godine. U toj je crkvi i sahranjen.

U proljeće 1963. godine Kingova strategija nenasilnog otpora doživjela je prvi veliki test u Birminghamu, u saveznoj državi Alabami, tijekom velikih prosvjeda protiv nepravednoga sustava zapošljavanja bijelaca i crnaca prvenstveno u robnim kućama i trgovačkim centrima, restoranima i zalogajnicama, zahtijevajući potpunu desegregaciju. Fizičko zlostavljanje, policijski psi, vatrogasna crijeva usmjerena prema prosvjednicima samo su dio policijske brutalnosti koja je snažno odjeknula diljem Amerike i podigla afroameričku zajednicu na noge. King je bio uhićen i pritvoren u Birminghamu zajedno sa stotinama prosvjednika i sljedbenika. Tijekom boravka u zatvoru napisao je otvoreno pismo pod nazivom *Letter from a Birmingham Jail* (*Pismo iz zatvora u Birminghamu*) u kojemu se obraća svim kritičarima njegove ideje o nenasilnom građanskom neposluhu u borbi protiv rasizma. King u pismu obrazlaže svoju strategiju nenasilnoga građanskog neposluha i otpora prema rasizmu čvrsto vjerujući i braneći svoj stav da ljudi imaju moralno pravo, obvezu i odgovornost boriti se protiv nepravednih zakona na miran način. King navodi da su rasna segregacija i diskriminacija Afroamerikanaca stoljećima

prisutni u američkome društvu, a javljaju se kao posljedica kontinuiranog osnaživanja bijelaca kroz politiku i Crkvu.

28. kolovoza 1963. godine King je održao govor na povijesnome događaju poznatome pod nazivom *Marš na Washington*. Govor je dijelom pripremio u New Yorku, a dijelom u Washingtonu. U noći 27. kolovoza stigao je u Washington i smjestio se u hotel. Dugo je razmišljao što reći. Sastavio je nacrt i dovršio ga oko ponoći. Konačnu inačicu teksta s govorom završio je tek rano ujutro 28. kolovoza. Kao i od ostalih govornika, organizacijski odbor *Marša na Washington* zatražio je od Kinga da do večeri 27. kolovoza novinarima dostavi sažetak ili izvatke govora koji je namjeravao održati. No kako govor nije dovršio sve do jutra 28. kolovoza, nije im poslao ništa.

Više od 250 000 ljudi okupilo se ispred Memorijalnoga centra *Lincoln* u Washingtonu prosvjedujući protiv rasizma i kontinuirane diskriminacije Afroamerikanaca. Martin Luther King ml. na tome je prosvjedu održao svoj najpoznatiji i povijesno važan govor *I Have A Dream* („Ja imam san“), kojim je obilježio američku povijest i označio promjene koje će se događati tijekom sljedećih desetljeća. Uoči prosvjeda King i ostali aktivisti susreli su se s američkim predsjednikom Johnom F. Kennedyjem, koji je izrazio zabrinutost i strah da bi prosvjed mogao završiti demonstracijama i nasiljem. Također je naglasio da nije dobar trenutak za prosvjed jer će imati loše posljedice na političku situaciju u Kongresu, a bojao se i prosvjednika na Kapitolu⁸, budući da su se trebali donijeti određeni zakoni koji bi, kako je naglasio, ukidali diskriminaciju i omogućili veća građanska prava za crnačku zajednicu. King se nije dao smesti i samouvjereno je rekao Pred-

⁸ Kapitol, *Capitol Hill*, dio Washingtona gdje se nalaze neke od najvažnijih državnih i kulturnih institucija SAD-a: Kongres (*U. S. Congress*), koji zasjeda u palači *Capitol* (jedan od najpoznatijih i najznačajnijih nacionalnih objekata, simbol slobode i političke moći američkoga naroda), Kongresna knjižnica (*The Library of Congress*) i Vrhovni sud (*The Supreme Court*).

sjedniku da nikada nije loš trenutak za izravnu i važnu inicijativu i borbu za građanska prava i jednakost. Predsjednik Kennedy morao se složiti i dopustiti prosvjed, no naložio je svojem bratu, generalu i odvjetniku u američkoj vojsci, Robertu F. Kennedyju, da poduzme sve mjere sigurnosti kako ne bi došlo do nasilja i krvoprolića. Povijesni prosvjed se održao, a aktivisti i organizatori prosvjeda ipak su napravili jedan ustupak; prosvjed se nije održao na Kapitolu, već ispred Memorijalnoga centra *Lincoln*, kako se članovi Kongresa ne bi osjećali kao da su pod opsadom.

Na prosvjedu je bilo mnogo govornika, uključili su se i glazbenici, književnici i drugi umjetnici, svatko od njih dajući svoj doprinos tome povijesnom događaju. Govornici su se redali cijeli dan, pjevala je Mahalia Jackson, ali svi su s nestrpljenjem očekivali glavnoga govornika, predsjednika Južne kršćanske konferencije (*Southern Christian Leadership Conference*). U kasnim poslijepodnevnim satima Martin Luther King ml. probijao se do govornice. Kad je onamo stigao, izravno ispod kipa Abrahama Lincolna položio je tekst na govornicu i podigao pogled prema 250 000 građana koji su se okupili u Washingtonu. Bilo ih je mnogo više nego što je mogao i zamisliti. Vruće je, ljudi s njegove lijeve strane sjede na travi. Masa skandira njegovo ime (Carson, 2019).

Okupljeni su sjajno reagirali. King se blago nasmiješio i nekoliko puta ponovio „Hvala“, no pljesak se ne stišava. On gleda u svoj tekst koji je do četiri sata ujutro dotjerivao sa suradnicima. Svaka je riječ morala biti na svome mjestu, jer je bilo iznimno važno što će biti rečeno na najvećim ikad održanim demonstracijama protiv rasne diskriminacije. U tom trenutku potpuno je skrenuo svoj govor s rukopisa i bilježaka, na koje se više nije ni obazirao jer se prisjetio mirnog okupljanja tisuća ljudi na ulicama Detroita u Michiganu u lipnju prethodne godine, gdje je u dvorani *Cobo* izrekao povijesnu rečenicu „Ja imam san“. Ovoga puta ona je dobila svu svoju punoću i značenje.

Televizijske su kuće prekinule redovit program i prenosile skup uživo. Iako je njegov govor trebao trajati 4 minute, trajao je punih 16 minuta i ostao zabilježen kao najvažniji govor u borbi za ljudska i građanska prava u povijesti čovječanstva.

King započinje govoriti na svoj propovjednički način – sporo i tečno.

„Ja imam san“

Sretan sam što sam danas s vama u demonstracijama za slobodu, koje će povijest zabilježiti kao najveće u povijesti naše nacije.

Prije stotinu godina veliki je Amerikanac, u čijoj simboličnoj sjeni danas stojimo, potpisao Proglas o emancipaciji. Taj veličanstveni proglas postao je svjetlo nade nad milijunima crnih robova koji su se batrgali u plamenu zloćudne nepravde. Stigao je kao radosno praskozorje koje okončava dugu noć njihova zatočeništva.

No stotinu godina poslije crnac još nije slobodan. Stotinu godina poslije, život crnca tragično je osakaćen okovima segregacije i lancima diskriminacije. Stotinu godina poslije, crnac živi na samotnom otoku siromaštva usred golema oceana materijalnog blagostanja. Stotinu godina poslije, crnac i dalje vene u zapećku američkoga društva i osjeća se kao prognanik u vlastitoj domovini.

Zato smo danas pristigli ovamo, da bismo istaknuli to sramotno stanje. U neku ruku u našu smo nacionalnu prijestolnicu došli unovčiti svoj ček. Kad su graditelji naše republike pisali veličanstvene riječi Ustava i Deklaracije o nezavisnosti, potpisivali su zadužnicu čijim je nasljednikom trebao postati svaki Amerikanac. Ta zadužnica bila je obećanje da će svi ljudi – da, crni ljudi jednako kao i bijeli ljudi – imati jamstvo neotuđivih prava na „život, slobodu i potragu za srećom“.

Danas je očito da je Amerika pogazila to svoje obećanje, barem kad je riječ o njezinim obojenim državljanima. Umjesto da poštuje tu svetu obvezu, Amerika je crncima izdala neispravan ček, ček koji su vratili s oznakom „bez pokrića“. No odbijamo vjerovati da je banka pravde otišla u stečaj. Odbijamo povjerovati kako nema dovoljno sredstava u golemim sefovima mogućnosti ove nacije. Zato smo došli unovčiti ovaj ček, ček koji će nam dati pravo da zatražimo bogatstvo slobode i sigurnost pravde.

Također smo na ovo sveto mjesto pristigli da bismo Ameriku podsjetili na strahotnu krizu sadašnjice. Nema vremena za povlastice hlađenja ili uzimanje umirujućih lijekova postupnog napretka. Vrijeme je da ustanemo iz mračne i puste doline segregacije i kročimo osunčanim putem rasne pravde. Vrijeme je da podignemo našu naciju iz živog blata rasne nepravde na živu stijenu bratstva. Vrijeme je da pravdu učinimo stvarnošću za svu Božju djecu.

Bilo bi kobno da nacija previdi važnost ovoga trenutka. Pakleno ljeto opravdanoga crnačkog nezadovoljstva neće proći sve dok ne uslijedi životvorna jesen slobode i jednakosti. Tisuću devedeset treća nije kraj, nego početak. One koji se nadaju kako se crnac samo treba ispuhati, pa će biti zadovoljan, čeka grubo buđenje ako se nacija vrati na staro.

Neće biti ni spokoja ni mira u Americi sve dok crnac ne dobi je svoja građanska prava. Vihor pobune i dalje će potresti temelje naše nacije sve dok ne svane vedar dan pravde.

No nešto moram reći mojim ljudima koji stoje na toplome pragu koji vodi u palaču pravde; u borbi za osvajanje našega pravičnoga mjesta ne smijemo biti krivi za zlodjela. Nemojmo tažiti žeđ za slobodom ispijajući kalež gorčine i mržnje. Našu borbu vječno moramo voditi na uzvišenoj ravni dostojanstva i discipline. Ne smijemo dopustiti da naš kreativni proces prijede

u fizičko nasilje. Ponavljam, i ponavljat ću, moramo se uzdići na veličanstvenu razinu gdje snagom duha uzvraćamo fizičkoj snazi.

Ta sjajna nova militantnost koja je obuhvatila crnačku zajednicu ne smije nas voditi u nepovjerenje prema svim bijelim ljudima jer mnoga naša bijela braća, o čemu svjedoči njihova nazočnost danas, shvatila su da je njihova sudbina povezana s našom sudbinom. Shvatili su da je njihova sloboda neraskidivo povezana s našom slobodom. Ne možemo kročiti sami. I dok kročimo, moramo se zavjetovati da ćemo vječito kročiti naprijed. Ne možemo se okretati natrag.

Ima vas koji pitate borce za ljudska prava: „Kad ćete biti zadovoljni?“ Ne možemo biti zadovoljni sve dok je crnac žrtva neizrecivih strahota policijske okrutnosti. Ne možemo biti zadovoljni sve dok nam tijela, bremenita umorom ili putovanjem, ne mogu pronaći smještaj u motelima uz ceste ili hotelima u gradovima. Ne možemo biti zadovoljni sve dok se temeljna mobilnost crnaca svodi na putovanje iz manjega geta u veći. Ne možemo biti zadovoljni sve dok našoj djeci otimaju njihovu osobnost, krađu njihovo dostojanstvo natpisima „Samo za bijelce“. Ne možemo biti zadovoljni sve dok crnac u Missisippiju ne može glasati, a crnac u New Yorku vjeruje da nema zašto ići na birališta. Ne, ne, nismo zadovoljni i nećemo biti zadovoljni sve dok „pravda ne poteče kao voda i pravica k'o bujica silna“.⁹ se pravda ne izlije poput voda, a pravičnost poteče kao moćna bujica.

Ne zaboravljam da su neki od vas pristigli iz velikih kušnji i muka. Neki od vas došli su ravno iz tijesnih zatvorskih ćelija. Neki od vas pristigli su iz krajeva gdje vas je potraga za slobodom ostavila ranjene olujama progona i ošamućene policijskom okrutnošću. Vi ste veterani stvaralačke patnje. Nastavite tako u vjeri da nezaslužena patnja otkupljuje.

⁹ Citat prema Bibliji (Amos 5, 24)

Vratite se u Mississippi, vratite se u Alabamu, vratite se u Južnu Karolinu, vratite se u Georgiju, vratite se u Louisianu, vratite se u potleušice, u geta naših sjevernih gradova svjesni da se ovo stanje nekako može i hoće promijeniti.

No nemojmo očajavati u dolini beznađa. Kažem vam danas, prijatelji; iako nas čekaju kušnje današnjice i sutrašnjice, ja i dalje sanjam svoj san. I taj je san duboko ukorijenjen u američkome snu.

Ja imam san da će jednoga dana ova nacija ustati i živjeti istinski smisao svoga kreda: „Ovu istinu smatramo nepobitnom: da su svi ljudi stvoreni jednakima.“

Ja imam san da će jednoga dana na crvenim brdima Georgije sinovi bivših robova i sinovi bivših robovlasnika biti u stanju sjediti zajedno za stolom bratstva.

Ja imam san kako će se jednoga dana čak i država Mississippi, država koja plamti vrelinom nepravde, plamti vrelinom tlačenja, preobraziti u oazu slobode i pravde.

Ja imam san da će moje četvero male djece jednoga dana živjeti u naciji koja ih neće suditi po boji kože nego po njihovu karakteru.

Ja imam san danas!

Ja imam san danas da će se jednoga dana, dolje u Alabami, prepunoj zloćudnih rasista, gdje guverneru s usana kaplju riječi prkosa i odbijanja – baš ondje, u Alabami, mali crni dječaci i djevojčice moći uhvatiti za ruke s malim bijelim dječacima i djevojčicama kao braća i sestre.

Ja imam san danas!

Ja imam san kako će se jednoga dana svaka udolina uzdići, svako brdo i planina uniziti, da će se neravno izravnati, da će se krivo ispraviti i da će se otkriti slava Gospodnja te da će svaka put, sva tijela zajedno to gledati.¹⁰

¹⁰ Parafraza iz Biblije (Izaija 40, 4-5).

To je naša nada. To je vjera s kojom ću se vratiti na Jug. S tom vjerom moći ćemo iz planine beznađa isklesati kamen nade.

S tom vjerom moći ćemo preobraziti zaglušnu neslogu naše nacije u prelijepu simfoniju bratstva. S tom vjerom moći ćemo raditi zajedno, moliti se zajedno, ići zajedno u zatvor; ustati zajedno za slobodu znajući da ćemo jednoga dana biti slobodni.

I to će biti dan, to će biti dan kada će sva Božja djeca moći zapjevati s novom sviješću: „Moja zemljo, slatka zemljo slobode, o tebi pjevam. Zemljo gdje su mi umrli očevi, zemljo hodočasničkova ponosa, sa svake uzvisine neka grmi sloboda!“ Ako Amerika želi biti velika nacija, onda to mora postati stvarnost.

I zato neka sloboda zagrmi s velikih vrhova New Hampshirea.

Neka sloboda zagrmi s moćnih planina New Yorka.

Neka sloboda zagrmi s visina Alleghenijeja Pennsylvanije.

Neka sloboda zagrmi sa snježnih vrhova Rockyja Colorada.

Neka sloboda zagrmi s mekih padina Kalifornije.

I ne samo to.

Neka sloboda zagrmi s Kamene planine Georgije.

Neka sloboda zagrmi s planine Lookout Tenneseeja.

Neka sloboda zagrmi sa svakoga brijega i krtičnjaka Mississippija, sa svake planine neka sloboda zagrmi!

I kada se to dogodi, kada dopustimo slobodi da zagrmi, kada joj damo da zagrmi iz svakog sela i zaseoka, iz svake države i svakoga grada, moći ćemo brže dočekati taj dan kad će sva Božja djeca, crni ljudi i bijeli ljudi, Židovi i pogani, protestanti i katolici, moći preplesti ruke i zapjevati riječi stare crnačke duhovne pjesme: „Konačno slobodan, konačno slobodan! Hvala ti, svemoguću Bože, konačno smo slobodni!“

Masa se zatalasala ponesena riječima koje su prodirale do najtananije emocije i stoljetnog ponižavanja. Taj je govor ostao zabilježen u sjećanjima svih naraštaja, kao i pokreta koji su se borili za izjednačavanje prava bijelaca i crnaca.

Ako se zapitamo jesu li i u kojoj mjeri navedeni događaji duboko prodrli u svijest bijele Amerike, odgovor bi mogao biti vidljiv iz odnosa svih medija prema *Maršu na Washington*. Crnački aktivizam obično je privlačio pozornost tiskovina samo u slučajevima dramatičnih incidenata i eventualne policijske reakcije. Marš je bio prva organizirana crnačka operacija koja je dobila poštovanje i pokriće medija i javnosti razmjerno njezinoj važnosti.

Prvi put milijuni Amerikanaca mogli su čuti jasno artikulirane poruke crnačkih govornika. Stereotip crnca pretrpio je težak udarac. To se jasno vidjelo u komentarima bijelaca koji su bili iznenađeni dostojanstvom okupljenih prosvjednika, organizacijom i miroljubivim raspoloženjem sudionika. Dok je televizija prenosila slike toga nesvakidašnjeg okupljanja, svatko tko je vjerovao u čovjekovu sposobnost da promijeni svoja razmišljanja doživio je trenutak nadahnuća i vjerovanja u budućnost ljudske rase.

Jedan je od posljednjih živućih govornika koji se toga dana obratio masi ljudi ispred Memorijalnoga centra *Lincoln* u glavnom američkom gradu bivši parlamentarac John Lewis. On se danas prisjeća svojega odrastanja na američkom Jugu. Bio je svjedokom segregacije i rasne diskriminacije. Okusio je gorke plodove rasizma – i nisu mu se sviđjeli. Gledao je natpise „bijeli muškarci“, „obojeni muškarci“, „bijeke žene“, „obojene žene“... Kada bi otišao u kafić u središtu grada, ne bi mogao stati uz šank. Nije mogao ući u biblioteku. John Lewis bilježi: „Divim se tom čovjeku. Volim dr. Kinga. On je postao moj junak, moja inspi-

racija. I sjećam se jako dobro da sam mu 1957. godine, u dobi od 17 godina, napisao pismo. Rekao sam mu da mi je potrebna njegova pomoć. Odgovorio mi je i poslao mi povratnu autobusnu kartu pozivajući me da se sretnemo u Montgomeryju, u Alabami. Dok sam slušao njegov govor „Ja imam san“, bio sam duboko ganut. Doktor King održao je propovijed za narod, inspirativan govor koji te uzdiže. On je pretvorio mramorne stube Memorijalnoga centra *Lincoln* u suvremenu propovjedaonicu. I sjećam se kako govori: ‘Ja imam san danas, koji je duboko ukorijenjen u američki san’. Ta je rečenica predstavljala nas sve, sve Amerikance. *Marš na Washington* time je prerastao prosvjed za građanska i postao marš za ljudska prava svih nas“ (Carson, 2019).

Bio je to jedan od najvećih govora u američkoj povijesti, koji govori o slobodi i jednakosti. Prošlo je gotovo pola stoljeća prije nego je Martin Luther King ml. dobio spomenik. U kolovozu 2011. godine u okviru parka *National Mall* u Washingtonu podignut je spomenik na kojemu je ugravirano četrnaest navoda o ljudskim pravima čiji je autor King. To je ujedno i prvi spomenik koji su SAD podigle nekom Afroamerikancu.

Časopis *Time* proglasio je 1963. godine Martina Luthera Kinga ml. osobom godine, a samo nekoliko mjeseci poslije, 1964. godine, dobio je Nobelovu nagradu za mir. Kao najmlađi dobitnik Nobelove nagrade za mir, tada tridesetpetogodišnjak, pri primitku nagrade u Oslu, u Norveškoj, King je održao nadahnuti govor koji još i danas odjekuje i na kojega se u povijesnom i kulturološkom smislu referiraju ljudi iz cijeloga svijeta. „Prihvaćam danas ovu nagradu s dubokom vjerom u Ameriku te snažnom i odvažnom vjerom u budućnost čovječanstva. Ne prihvaćam očaj i nevjeru kao konačan odgovor na povijesna zbivanja.“

Po povratku s dodjele Nobelove nagrade King nastavlja svoju aktivističku misiju. U gradu Selmi, u saveznoj državi Alabama,

uključuje se u kampanju za omogućavanje i afroameričkoj zajednici slobodnoga biračkog prava, pa se kampanja ubrzo pretvorila u prosvjedni *Marš slobode* od Selme do Montgomeryja. Već nekoliko dana poslije King se uputio u Chicago, u saveznoj državi Illinois, gdje je pokrenuo program rehabilitacije i zbrinjavanja Afroamerikanaca beskućnika. Ipak, King je primijetio da su mladi Afroamerikanci u sjevernim državama Amerike drugačijega pogleda na njegovo propovijedanje mirnog i nenasilnog otpora te mirnog izražavanja građanskoga neposlušta. Njihovo razočaranje i bijes bili su razlozi koji su se skrivali iza nove situacije koja se odvijala u Americi: rat u Vijetnamu. Iako je King pokušavao stvoriti novu koaliciju koja se temeljila i na pravu na mir i na građanskim pravima, ona je izazvala silno negodovanje i neodobravanje. Udruga NAACP, kao vodeća udruga Afroamerikanaca u Americi, smatrala je Kingov zaokret ozbiljnom taktičkom pogreškom. Članovi još jedne moćne udruge, *The Urban League*, upozoravali su da su Kingove aktivnosti ograničene i preblage i neće pridonijeti osnaženju građanskih prava afroameričke zajednice u onoj mjeri u kojoj je to bilo nužno.

Ipak, povijesno sažimajući događaje i iz današnje perspektive, Kingov *timing* bio je savršen. Studenti, profesori, intelektualci, crkveni dužnosnici, reformatori i mnogi drugi pohitali su priključiti se Kingovu novom pokretu. U tom trenutku King usmjerava svoje aktivnosti i pozornost na probleme obiteljskog i socijalnog statusa afroameričke zajednice ističući problem koji je bio izravno povezan s ratom u Vijetnamu, a to je siromaštvo. Zagovarao je bolje plaće i pristojan obiteljski život te pozivao političare i članove Kongresa da se omogući Afroamerikancima da zarađuju plaću kojom bi mogli dostojno uzdržavati svoje obitelji. Ukazivao je na golem broj siromašnih i obespravljenih bez osnovnih uvjeta za život, istodobno pozivajući Afroamerikance na mirne prosvjede diljem Amerike.

Svoju podršku dao je i štrajku sanitarnih radnika u Memphisu, u saveznoj državi Tennessee, ohrabrujući ih na nenasilje i miran prosvjed. Radnici su prosvjedovali protiv siromaštva i diskriminacije afroameričkih radnika, zahtijevajući bolje uvjete rada, veće plaće i mogućnost osnivanja sindikalnih udruga koje bi im pomagale u procesu zaštite radničkih prava. King, nažalost, nije uspio pružiti daljnju podršku Afroamerikancima diljem Amerike. Dok je stajao na balkonu hotela *Lorraine* u Memphisu razgovarajući s Jessejem Jacksonom i Ralphom Abernathyjem, smrtno je nastrijeljen u vrat 4. travnja 1968. godine. Njegovo ubojstvo izazvalo je nasilne prosvjede u svim većim gradovima Amerike. Ipak, njegovo nasljeđe i dalje živi.

Kingova udovica, Coretta Scott King, osnovala je 1969. godine Centar za nenasilne društvene promjene *Martin Luther King ml. (MLK Center for Non-Violent Social Change)*. Centar se danas nalazi upravo pored njegove najdraže baptističke crkve Ebenezer u Atlanti, u saveznoj državi Georgiji, gdje je i započeo svoju pastorsku i aktivističku misiju. Njegov rođendan, 15. siječnja, slavi se kao državni praznik u Americi te se svake godine obilježava i slavi njegov povijesni doprinos i važnost za Ameriku i cijeli svijet kroz različite edukacijske programe, umjetničke predstave i koncerte. Hotel *Lorraine*, u kojemu je ubijen, danas je Nacionalni muzej ljudskih i građanskih prava (*National Civil Rights Museum*).

Retrospektivno gledajući, svi navedeni događaji, a i mnogi drugi u njegovoj bogatoj aktivističkoj povijesti, čak su i manje važni od veoma bitne činjenice da se King zauzimao za nenasilje kao dominantnu metodu u borbi za ljudska i građanska prava. Filozofija nenasilja i građanskog neposluha, nadahnutu Mahatmom Gandhijem, bili su glavno i jedino sredstvo u borbi za jednakost svih ljudi. Njegova snažna vjera u nenasilje bila je utemeljena u nekoliko značajnih principa kojima se vodio i koje je objavio u svojoj knjizi *Stride Toward Freedom: The Montgomery Story*.

U toj knjizi Martin Luther King navodi:

1. „Nenasilje je način života hrabrih ljudi. Aktivno nenasilje predstavlja otpor zlu.“
2. „Djelovanje nenasiljem potiče obrazovanje i transformaciju i svjesno prihvaća posljedice djelovanja.“
3. „Nenasilje bira ljubav umjesto mržnje. Opire se i odolijeva nasilju kako tijela tako i uma. Nenasilje širi ljubav i ne podliježe mržnji unutar zajednica ljudi. Nenasilje uvažava činjenicu da su životi svih ljudi međusobno povezani i isprepleteni.“
4. „Nenasiljem pokazujemo da vjerujemo da je svijet na strani pravde, što nam omogućuje da duboko vjerujemo u pobjedu pravičnosti.“ (Carson, 2019).

King je vjerovao da je nenasilje metoda aktivnog odbacivanja i negiranja brutalnosti i tiranije nad potlačenim skupinama, a ne izbjegavanje posljedica i reperkusija moćnijih nad potlačenima. Takvo vjerovanje, izniklo na iskustvima Afroamerikanca u razdoblju nakon institucionaliziranog ropstva i rasizma, proširilo se diljem svijeta. Upravo su Martin Luther King ml. i njegovi pristaše potakli ljude diljem Amerike na razumijevanje i prihvaćanje snage i moći nenasilnih prosvjeda. Snažna vulkanska lavina javnog mijenja koje se rapidno mijenjalo potaklo je i političare u američkome Kongresu na donošenje novih zakona.

Upravo je King velikim dijelom zaslužan za donošenje Zakona o građanskim pravima iz 1964. (*Civil Rights Act of 1964*) i Zakona o glasačkom pravu iz 1965. (*Voting Rights Act of 1965*). Prvim zakonom zabranjuje se diskriminacija na radnome mjestu i u svim javnim prostorima koja se odnosi na „rasu, boju kože, vjeru ili nacionalno podrijetlo“. Drugim zakonom svi Afroamerikanci dobivaju ustavno i institucionalno pravo na glasanje.

Martin Luther King ml. zaslužan je i za usvajanje zakona na međunarodnoj zakonodavnoj razini. Međunarodna konvencija o zabrani svih vrsta rasne diskriminacije iz 1965. godine (*International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*) ratificirana je godinu dana nakon ubojstva Kinga i njome se sve članice obvezuju zakonski procesuirati govor mržnje i svaki oblik isticanja rasizma. Tri godine poslije, još jedan zakon, Zakon o stanovanju iz 1968. (*Fair Housing Act of 1968*), imao je važnu ulogu u životima afroameričke zajednice. Spomenutim zakonom zabranjuje se protjerivanje crnaca iz stanova ili kuća bilo da su u najmu ili vlasništvu.

King je cijeli svoj život posvetio ujedinjavanju ljudi i nikada nije dopustio da strah prevlada nad njegovim zacrtanim životnim ciljem. Danas u Americi nećete vidjeti autobuse i druga prijevozna sredstva u kojima su podijeljena mjesta za sjedenje, nećete vidjeti bijelce i crnce da piju iz posebno obilježenih javnih fontana, jednih za bijelce, drugih za crnce. Iako su predrasude i rasna stigmatizacija još uvijek prisutni, situacija se u velikoj mjeri pomiče nabolje.

Od 1955. do 1968. godine, tijekom razdoblja njegova najjačeg političkog i aktivističkog djelovanja, Kingova jedina vizija bila je jednakost za sve. Promijenio je živote ljudi u Americi, i bijelaca i crnaca, ali i ostalih rasa, kao i ljudi u cijelome svijetu. King se javno očitovao i protiv aparthejda u Južnoafričkoj Republici. Oštro je odbacivao premisu vladajućih bijelaca da ljudi drugih rasa trebaju imati drugačije životne uvjete i status. Tadašnji predsjednik Južnoafričke Republike Nelson Mandela koristio se Kingovim nenasilnim metodama upravljanja državom i trideset godina nakon Kingove smrti.

Osim mnogih konkretnih primjera koji su izravna posljedica Kingova djelovanja i aktivizma, njegova filozofija nenasilja i mirnih prosvjeda inspirirala je mnoge aktiviste i zagovornike

u borbi za ljudska prava. Njegov lik i ime i danas su sinonim za mir, jednakost među ljudima, i nadu potlačenih i diskriminiranih u bolje sutra. Osim u Americi, brojni su primjeri u svijetu kojima se odaje počast Martinu Lutheru Kingu ml. Tako naprimjer 27 hektara velik park u centru Pariza u Francuskoj nosi Kingovo ime (*Parc Clichy-Batignolles – Martin Luther King*); crkva pastora Martina Luthera Kinga ml. u Debrecenu u Mađarskoj; šuma pastora Martina Luthera Kinga ml. u Izraelu; škola Martin Luther King ml. u gradu Accrai u Ghani; više od tisuću ulica diljem svijeta nosi njegovo ime.

Segregacija u Americi davno je ukinuta i zabranjena zakonom, no i danas svjedočimo mnogim oblicima i načinima segregacije i diskriminacije. Neki gradovi u srednjoj Americi i danas se bore s nasiljem, nejednakim plaćama i pogodnostima za bijelce i crnce, a osobito crnkinje kao najpotlačeniju društvenu skupinu.

Godine 2008. Amerika je za svojega 44. predsjednika prvi put izabrala Afroamerikanca, Baracka Obamu, koji je bio na čelu države od siječnja 2009. do siječnja 2017. godine. Izbor predsjednika Obame dogodio se upravo kao posljedica dugotrajne, iscrpljujuće, desetljećima duge borbe za prava crnaca kroz nenasilne prosvjede i mirni građanski neposluh, koje je zagovarao i započeo upravo Martin Luther King ml.

Martin Luther King III. imao je deset godina kada mu je ubijen otac. U lipnju 2021. godine, na posljednjem ispraćaju Georga Floyd, duboko se naklonio i prisjetio svojega djetinjstva. „Kada žalujete, cijenite i prihvaćate svu ljubav i suosjećanje ljudi oko vas, no u jednom trenutku ljudi se vrate svojim domovima i svojim obiteljima, a vi ostanete sami i žalujete sami. Borite se najbolje što znate i možete s dubokom i golemom boli“ (Ransby, 2018).

Kingova djeca navikla su kroz desetljeća nakon njegove smrti na pokušaje prekrajanja i izvrtanja povijesti. King je oduvijek

bio dijelom američkoga *mainstreama* u kojemu ga je javnost doživljavala kao jedinu i jedinstvenu figuru koja se usudila poraziti segregaciju na Jugu mirnim i nenasilnim prosvjedima i konstantnim javnim obraćanjima. I danas ga javnost diljem svijeta pamti po snovima o budućnosti u kojoj će njegovo četvero djece živjeti u „zemlji gdje im se neće suditi prema boji kože, već prema njihovu karakteru i ponašanju“.

Neke političke skupine, većinom bjelačkoga stanovništva, smatrale su Kinga radikalom pokušavajući umanjiti ili čak potpuno anulirati njegov doprinos cjelokupnoj afroameričkoj i ostaloj ljudskoj zajednici. A istina je da su se King i njegovi istomišljenici izborili za usvajanje Zakona o građanskim pravima i Zakona o glasačkom pravu u američkome Kongresu 1964. i 1965. godine, čime su omogućili svim građanima u Americi pravo na rad i minimalnu plaću. Nadalje, upravo su politička i fizička brutalnost kojima su King i njegovi istomišljenici bili izloženi te trajno zlostavljanje i praćenje FBI-a, kojim je u to vrijeme upravljao J. Edgar Hoover, doveli do ubojstva Martina Luthera Kinga ml. Kingova obitelj uvjerena je da je ubojstvo organizirao upravo FBI budući da većina bjelačkoga stanovništva Amerike nije bila naklonjena Kingu u to vrijeme, a svojim je aktivnostima priječio provođenje bjelačke politike među američkim senatorima u Kongresu. Kinga nisu ubili prosvjedi zbog malih plaća, drugačije boje kože, pobuna u autobusima, školama i fakultetima, već njegova jasna artikulacija i ukazivanje na nejednaku raspodjelu bogatstva između bijelaca i crnaca, bogatih i siromašnih, što je smetalo bogatima i moćnicima.

Mainstream mediji u Americi skrivali su te činjenice i svodili Kingov aktivizam na samo neke rečenice iz njegova poznatog govora „Ja imam san“, i to one koje govore o rasnoj diskriminaciji i stigmatizaciji crnaca. King se usudio progovoriti između ostalog i o političkim strukturama koje su trošile milijarde dola-

ra na vojsku umjesto na programe društvene i socijalne obnove. U novijoj američkoj povijesti neke političke struje pokušavale su iskriviti povijesnu sliku o Kingovu doprinosu i o tome tko je on kao ličnost bio. Jedan od njih je i 45. predsjednik Amerike, Donald Trump. Za svoga predsjedanja, od siječnja 2017. do siječnja 2021., na jednoj godišnjoj svečanosti u čast Martina Luthe-
ra Kinga ml., hvalio se i razmetao činjenicom o slaboj i niskoj zaposlenosti Afroamerikanaca omalovažavajući afroameričku zajednicu u cjelini. Vrlo brzo nakon toga, u vrijeme njegova opo-
ziva u američkome Senatu u siječnju 2021. godine zbog sumnje u korupciju, njegov odvjetnik i branitelj Kenneth Starr iznoseći obranu Donalda Trumpa pozivao se na Kingove reference o „pravu na slobodu i pravednost“.

Kingova djeca, Bernice i Martin, cijeli se život nakon očeve smrti susreću s nepravednim izvlačenjem očevog nasljeđa iz konteksta u američkom javnom diskursu. Svakodnevnim istupima u javnom prostoru razjašnjavaju očeva uvjerenja i uvjerenja svih onih koji su ga slijedili. Upravo na primjeru ubojstva Georga Floyda, kada su mnogi zamjerali Kingu i njegovoj filozofiji nenasilnih prosvjeda i građanskoga neposlušna, Bernice pojašnjava: „Moj otac nije nikada zagovarao nasilje, ali ga nije ni prezirao. Znao je reći da je pobuna jezik onih koje nitko ne želi čuti. Razumijem zašto se ljudi bune i prosvjeduju. Zato što su frustrirani, dehumanizirani i toliko zlostavljani da im je to jedino što im je preostalo.“

Iako je King umro dok su Martin i Bernice još bili djeca, njegovo nasljeđe i dalje živi kroz njih. Bernice je pastorka u baptističkoj crkvi Ebenezer u Atlanti, u kojoj je i njezin otac započeo svoj pastorski i misionarski put, a 2009. godine izabrana je za predsjednicu udruge SCLC (*Southern Christian Leadership Conference*), koju je osnovao njezin otac. Bernice, poput svojega oca, koristi svaku prigodu i prenosi očeve ideje. U srpnju 2020. godine održala je govor na sprovodu Johna Lewisa, istaknutoga

američkog političara i borca za ljudska prava. Od 1987. godine pa sve do svoje smrti 2020. godine Lewis je bio član Zastupničkog doma Sjedinjenih Američkih Država savezne države Georgije – jednoga od dva doma Kongresa SAD-a (drugi je Senat). Lewis je bio jedan od „Velike šestorke“ organizatora *Marša na Washington* 1963. godine. Imao je uz Kinga ključnu ulogu u borbi protiv rasne segregacije, a predvodio je i prvi od ukupno tri prosvjedna marša od Selme do glavnoga grada države Alabame, Montgomeryja (87 km). Zbog iznimnog doprinosa na američkoj političkoj sceni, zalažući se za jednakost, desegregaciju i destigmatizaciju afroameričke populacije, Lewis je nebrojeno puta odlikovan, a najistaknutije odličje je Predsjednička medalja slobode, koju je primio 2011. godine, a koju mu je uručio bivši predsjednik SAD-a, Barack Obama.

Svoj prvi javni govor o rasnoj nejednakosti Bernice King održala je kada je imala samo 19 godina. Godine 1985., kada je imala 22 godine, uhićena je zajedno s majkom i bratom Martinom tijekom prosvjednog marša protiv aparthejda ispred ambasade Južnoafričke Republike u Washingtonu. Nakon nekoliko dana u zatvoru Kingovi su zbog pritiska javnosti i medija pušteni na slobodu. Trinaest godina poslije Bernice je održala govor u Bijeloj kući u Washingtonu tijekom boravka Nelsona Mandele u SAD-u. Otada neprekidno održava propovijedi i govore diljem Amerike na svim događajima i komemoracijama koji su povezani s rasnom nejednakošću i borbom za jednakost ljudskih prava.

Njezin brat Martin također neumorno slijedi i promiče očevo nasljeđe. Od mnogih Martinovih javnih nastupa valja izdvojiti emotivan govor koji je održao 2008. godine na godišnjoj konvenciji demokrata, kada je Barack Obama proglašen prvim afroameričkim predsjedničkim kandidatom. „Mogu zamisliti koliko bi moj otac bio ponosan: na Baracka Obamu, na Demokratsku stranku koja ga je nominirala i na Ameriku koja će ga na izbo-

rima izabrati“, izjavio je Martin na Konvenciji u Denveru, u saveznoj državi Colorado. U svojim javnim govorima Martin se prisjeća djetinjstva i odnosa s ocem i bratom Dexterom. Prisjeća se kako ih je otac učio plivati i igrati bejzbol. Nije imao puno vremena, ali vrijeme koje je provodio s djecom bilo je posvećeno samo njima i nadasve kvalitetno. Prisjeća se Martin i strahova koje su proživjeli kao djeca zbog stalnih prijetnji koje je otac dobivao. Putujući s ocem na mnoga događanja prisjeća se brutalnosti policijskih snaga prema prosvjednicima, krvavih prosvjednika i policijskih pasa koji su napadali prosvjednike. Sjeća se i noći 1968. godine kada je Martin Luther King ml. ubijen. Tu noć Martin opisuje kao najtraumatičniji događaj u životu. Nažalost, traume se nisu na tome zaustavile. Samo godinu poslije njihov ujak, Martinov brat utopio se, a policija je to proglasila nesretnim slučajem. Njihova baka, Kingova majka Alberta ubijena je u baptističkoj crkvi Ebenezer 1974. godine.

Iako je Martin Luther King ml. ubijen prije više od pola stoljeća, njegova djeca Martin i Bernice i dalje tuguju, ali i prenose njegove ideje. Martin i danas po tko zna koji put preslušava njegove govore. Bernice se svim silama i načinima bori protiv rasizma i nasilja prema Afroamerikancima u SAD-u.

Fotografija: Clay Banks. Preuzeto s: https://unsplash.com/photos/iz_L6KnDAys

POVIJEST RASIZMA I RASNE DISKRIMINACIJE U AMERIČKOME DRUŠTVU

„Ožiljci i mrlje rasizma još uvijek su duboko utkani u američko društvo.“

John Lewis (1940.–2020.), kongresnik i jedan
od začetnika Pokreta za građanska prava

„Rasa je dijete rasizma, a ne njegov otac.“

Ta-Nehisi Coates (1975.–), američki esejist, novinar i pisac,
autor knjige *Between the World and Me* (2015.), za
koju je dobio nagradu *National Book Award*

Vješto prikriiven i do danas još uvijek nedefiniran pojam „sistemski rasizam“ najveći je problem američkoga društva u cjelini. Sistemski rasizam postoji od samih početaka oblikovanja američke države pa sve do danas. Ropstvo je američki „istočni grijeh“ koji nisu uspjeli riješiti američki tvorci Ustava, niti se on riješio strašnim sukobom u američkoj povijesti, koji poznajemo kao Američki građanski rat. Sistemski rasizam samo je promijenio svoj oblik i „zamaskirao se“ u generacijsku potlačenost i diskriminaciju Afroamerikanaca u američkome društvu. Pokret za građanska prava koji je predvodio Martin Luther King ml. snažno je, kao nikada do tada, uzdrmao američku administraciju, politiku i društvo u cjelini u borbi protiv rasizma, ali do danas je za Afroamerikance Amerika daleko od „obećane zemlje“. Čak i kada se vjerovalo da će se izborom prvog Afroamerikanca Baracka Obame za predsjednika Amerike mnogo toga promijeniti nabolje, cjelokupno američko društvo „palo je na testu“.

Sistemski rasizam povijesno je nasljeđe Amerikanaca koji se nadogradio na zastrašujućim ostacima ropstva i danas je nedvojbeno prisutan u svim aspektima društva i ljudima koji u tom društvu žive. Također, vrlo je važno naglasiti činjenicu da se američki sistemski rasizam prelijeva i utječe i na sve ljude diljem svijeta, gdje god živjeli i kojih god političkih, vjerskih i drugih uvjerenja bili. To je nepobitna činjenica koja nas oblikuje kao ljude koji se na ovaj ili onaj način susreću s različitim, otvorenim ili prikrivenim oblicima rasizma i diskriminacije.

Stvarnost nam na to ukazuje svakoga dana. Od ubojstva Georgea Floyda i Ahmauda Arberyja pa do bezbrojnih svakodnevnih, nikada ne spomenutih ni zabilježenih slučajeva rasne diskriminacije i stigmatizacije Afroamerikanaca diljem Amerike i svijeta, suočeni smo s velikom odgovornošću rješavanja problema. Budućnost nam neće oprostiti, kao ni generacije koje dolaze. Američko društvo je pred velikim i nadasve odgovornim zadatkom u 21. stoljeću, brige za budućnost. Jasno je da se problem sistemskoga rasizma, diskriminacije i nejednakosti ne može riješiti preko noći, no činjenica je da se povijesno gledano, od ropstva do danas, Amerika i svijet bore s problemom već više od šest stoljeća. Šutnja više nije izbor.

Pojam **rase**, koji je čovjek osmislio, skraćeni je naziv za opisanje i kategoriziranje ljudi u različite društvene skupine, a temelji se prvenstveno na vanjskim karakteristikama ljudi, poput boje kože, fizičkim obilježjima i genetskom nasljeđu. Rasa, koja nikako ne označava i nije biološki koncept, „živi“ je društveni konstrukt koji omogućava ili uskraćuje određenim društvenim skupinama privilegije i jednak status u društvu. Pojam rase vrlo se rano u povijesti pojavio i zaživio u američkome društvu s ciljem uspostave novoga ekonomskog poretka, kapitalizma, koji se temeljio na instituciji prisilnoga rada, osobito potlačenoga afričkog naroda. Kako bismo bolje razumjeli pojam rase i rasizma,

koji su duboko utkani u američko društvo, moramo se osvrnuti na povijesni aspekt. Ono što danas vidimo u američkome društvu sveopća je anticrnačka ideologija (*anti-blackness*).

Pojam rase kakav danas razumijevamo razvijao se usporedo s nastajanjem Sjedinjenih Američkih Država i duboko je povezan s nastankom i evolucijom drugih dvaju pojmova, „bijelci“ i „rob“. Navedene pojmove koristili su Europljani još daleke 1500. godine. Putujući i trgujući robovima, te su pojmove donijeli i u Sjevernu Ameriku. U to vrijeme ti pojmovi nisu imali značenje kakvo imaju danas. Rasa se koristila za skupine ljudi koji su bili ili u srodstvu ili su bili povezani kroz razne skupne djelatnosti. U 17. stoljeću filozofi iz razdoblja europskoga Prosvjetiteljstva temeljili su svoja učenja i ideje na nužnosti svjetovnog razmišljanja i rasuđivanja, racionalnosti i znanstvenim učenjima nasuprot vjerskom i religijskom razumijevanju svijeta i prirode. Svoja vjerovanja o novoj kategorizaciji svijeta prema kojoj zakoni prirode trebaju vladati u svijetu i među ljudima pronosili su sve do kasnog 18. stoljeća. Tijekom stoljeća razvijalo se uvjerenje da su bijeli ljudi nasljedno pametniji, sposobniji i humaniji od drugih ljudi. Takva kategorizacija smjestila je „obojene“ u posebnu, duboko stigmatiziranu i potlačenu skupinu, a europskim kolonizatorima poslužila kao opravdanje za porobljavanje afričkoga naroda.

Ropstvo kao institucionalizirani koncept postoji već više od šest stoljeća. Pojam „rob“ pojavljuje se u židovskim svetim knjigama Talmudu i Tori, u drevnoj Grčkoj, Rimu i Egiptu, ali i u novoj povijesti. U mediteranskim i europskim dijelovima svijeta prije 16. stoljeća porobljavanje ljudi smatralo se potpuno normalnim i uvriježenim za one koji nisu pripadali kršćanskome svjetonazoru. U navedenim zajednicama i kulturama status roba nije se smatrao doživotnim ili nasljednim i nije se automatizmom prenosio s roditelja na dijete. U mnogim kulturama robovi su mogli svojim radom zarađivati plaću, doduše vrlo malenu, dru-

žiti se s ostalim članovima zajednice, zasnivati obitelj i ženiti se, a potencijalno i s vremenom kupiti svoju slobodu. Ljudi tamne boje kože, poput onih afričkoga podrijetla, nisu se automatski smatrali robovima samo zbog boje kože.

Riječ „bijelac/bjelkinja“ mijenjala se značajno tijekom stoljeća te je tijekom svakoga povijesnog razdoblja dobivala sve veće i moćnije kulturološko, političko i sociološko značenje udaljavajući se od temeljnog značenja riječi ‘čovjek svijetle boje kože’. Valja istaknuti i podatak, prema renomiranome rječniku *Oxford English Dictionary*, da se prva pojavnost u pisanome obliku pridjeva „bijel; bijelac“ bilježi 1671. godine, a definira se u rječniku kao „bijeli čovjek, osoba koja se prema rasnoj kategoriji odlikuje svijetlim tenom i bojom kože“. Kolonijalni zapisi i ostali službeni dokumenti iz 1600-ih i ranih 1700-ih godina vrlo rijetko spominju europske kolonizatore kao bijelce (Pitts, 2017).

„Bijelac/bjelkinja“ postala je tijekom stoljeća najmoćnija riječ koja će i u današnje vrijeme određivati živote onih koji to nisu. Koncept „bijelosti“ započinje 1613. godine, kada su se engleski kolonizatori na svojim putovanjima susreli s istočnoindijskim narodima. U to vrijeme ljudi nisu pridavali veliku važnost tomu što su bijelci niti su činili razliku prema onima koji to nisu bili. Od 1550-ih do 1600. godine termin „bijel“ koristio se isključivo za elitnu skupinu Engleskinja, a označavao je satensku bijelu put kod žena koje su bile pripadnice visokoga društva i nisu morale raditi. Termin „bijel“ nije se međutim odnosio na elitnu skupinu muškaraca Engleza budući da se smatralo normalnim i opravdanim da muškarcu rade jer su se u protivnome smatrali lijenima, bolesnima ili neproduktivnima. Na samome početku rasni identitet pojma „bijel“ odnosio se samo na Anglosaksonce, no mijenja se kroz vrijeme i povijest, a određen je i geografskim položajem zemlje. Kako se koncept „bijeloga“ sve više razvijao, rastao je broj porobljenih „obojenih“ ljudi, a time i postajao sve

veći i javno izraženiji jaz između bijelaca i onih koji to nisu. Aktivist Paul Kivel navodi kako „bijelost konstantno pomiče granice razdvajajući one koji imaju pravo imati privilegije od onih čija eksploatacija i osjetljivost na nasilje ima opravdanje samo zato što nisu bijeli.“

Europski kolonizatori koristili su riječ „bijelci“ za sve one koji su izgledali poput njih samih. Kada su sredinom 1660-ih godina stupili na tlo američkih kolonija upoznali su se s terminima „rasa“ i „rob“. Tadašnja kolonizatorska elita stvorila je „rasu divljih Indijanaca“, „nehumanih Afrikanaca“ i „povlaštenih bijelaca“. Takve društvene podjele dovele su do snažnijeg povezivanja i osnaživanja bijelih kolonizatora, a istodobno i do obespravljenosti i marginalizacije domaćeg naroda i starosjedilaca, kao i svih porobljenih ljudi afričkoga podrijetla. Nažalost, američko društvo, od samih njegovih početaka, temeljilo se i razvijalo na idejama rase i rasizma. Generacijama i stoljećima svjedočimo o tome društvenome konstrukt.

Zaneseni idejama prosvjetiteljstva ili iluminizma (doba razuma), pokreta i razdoblja od 1650-ih do 1780-ih godina, a koje su se temeljile na prirodnima pravima čovjeka na život, idejama religijskih sloboda, potrazi za slobodom, zemljom i nekretninama, istodobno bježeći od progona, europski kolonizatori stigli su u Sjevernu Ameriku s ciljem stvaranja novoga društva. Ideali i ideje Prosvjetiteljstva ubrzo su se proširili diljem kolonija Sjeverne Amerike stvarajući temelje demokracije, ali istodobno i najokrutnijeg oblika potlačenosti – dužničkog ropstva (*chattel slavery*).

Pojam hijerarhije bio je uobičajen u svijetu i prije 1500. godine. Svaki čovjek pripadao je određenoj hijerarhijskoj strukturi: djece naspram roditelja, župljana prema crkvi, radnika prema zemljoposjednicima itd. Budući da je ideja o prirodnom pravu čovjeka na život prevladavala tijekom 18. stoljeća, koncept jed-

nakosti postao je standardni i uvriježen model ponašanja ljudi. Kategoriziranjem ljudi u „rase“ osmišljena je nova hijerarhija za koju su mnogi vjerovali da je znanstveno opravdana.

Tijekom prvih desetljeća 1600-ih godina započeo je povijesno najbrutalniji proces porobljavanja Afrikanaca, koji su dovoženi brodovima u američke kolonije. Ropstvo, kao najokrutniji društveni konstrukt (u nekim je kolonijama i zakonski potvrđen) započinje svoj „hod po mukama“. U to vrijeme u kolonijalnoj Americi afrički robovi bili su jedini izvor radne snage. Engleski doseljenici i kolonizatori koristili su europske doseljenike kao sluge u svojim kućanstvima, a afričke robove za teške fizičke poslove na imanjima. U početku su obje skupine radile zajedno i tijekom nekoliko desetljeća razlika između njih nije još bila toliko razvidna i naglašena. U tom razdoblju biti sluga ili rob nije se smatralo trajnim životnim statusom. Vrlo brzo, unutar samo nekoliko desetljeća, granice između sluga i robova postajale su sve strože i jasnije te su uskoro bile definirane i zakonom. Do kasnih 1600-ih godina u američkim kolonijama dogodile su se značajne promjene. Životni vijek europskih doseljenika se produžio, a zahtjevi za posjedovanjem i kupnjom zemlje kao i radnom snagom bili su sve veći. Stvaranje bogatstva postalo je prioritet. Bijeli veleposjednici i vlasnici velikih kuća i imanja ubrzo su shvatili da su im radnici i služinčad europskog podrijetla postali skupi i neisplativi. Slijedom toga otpuštaju bijele domaćice i sluge i okreću se sve većem iskorištavanju afričkih robova kako na poljima tako i u kućama. Afrički robovi pokazali su se kao isplativiji, marljiviji i poslušniji. Sa sobom su pritom iz Afrike donijeli i razne vještine, od rada na zemlji, kopanja i sijanja usjeva, održavanja raznih poljoprivrednih kultura pa sve do drvodjelstva, kožarstva i gradnje kuća. Kolonizatori i vlasnici imanja ubrzo su napravili računicu i afričke robove učinili potpuno ovisnima o sebi. Oduzeli su im slobodu, a zauzvrat im ponudili vrlo skroman krov nad glavom i hranu.

Strelovit razvoj dužničkog ropstva (*chattel slavery*) kao i izrazito negativno i neprijateljsko ozračje bjelačkih zajednica prema crncima u saveznoj državi Virginiji označili su put kojim se kretala Amerika u tome razdoblju. Prijelomni trenutak za cjelokupnu crnačku zajednicu i američko društvo u cjelini dogodio se 1662. godine kada je država Virginia izglasala i usvojila Zakon o naslijeđenome ropstvu (*Hereditary Slavery Law of 1662 – ACT XII*), prema kojemu status majke određuje i status njezina djeteta. Taj se zakon razlikovao od engleskog zakona, prema kojemu se status djeteta određivao prema statusu oca. Prema tome, dijete žene ropkinje automatizmom je i zakonski postalo robom. Takva doktrina, pod nazivom *partus sequitur ventrem*, postavila je temelje prirodnom, ubrzanom i nasilnom povećanju broja robova u Americi i opravdavala je silovanje i seksualno iskorištavanje bijelaca nad crnkinjama, najčešće vlasnika posjeda, u cilju povećanja broja robova. Prije 1660. godine i navedenog zakona, status djeteta morao je biti u skladu sa statusom oca. Kada je ropkinja i žena miješane rase Elizabeth Key javno istupila optužujući državu Virginiju da joj je oduzela slobodu iako je njezin otac bio bijelac, sud ju je morao osloboditi. I ona i njezino dijete postali su slobodni građani 1656. godine. Odmah nakon toga slučaja država Virginija uvodi *partus sequitur ventrem*. Jedno od temeljnih kršćanskih načela koje odriče sužanjstvo jednog čovjeka spram drugoga izbrisano je iz zakona države Virginije 1667. godine. Na temelju navedene doktrine donesen je novi zakon koji je omogućio i zakonski opravdao ropstvo i onemogućio slobodu svim robovima čak i ako se preobrate na kršćansku vjeru. Tim zakonom opravdanost crnačkog ropstva postaje isključivo društvena kategorija temeljena na rasi i boji kože. Rasna stigmatizacija dosegla je svoj puni zamah.

Mnogi povjesničari vjeruju i ističu da je prijelomni trenutak u tom razdoblju američke povijesti bio prosvjed pod nazivom Baconov prosvjed (*Bacon's rebellion*) 1676. godine. Trajao je kratko,

svega nekoliko mjeseci, no imao je dugoročne posljedice i utjecaj na produblјivanje rasne podijeljenosti u kolonijalnom području Chesapeake, u saveznoj državi Virginiji. Nathaniel Bacon, rođak Williama Berkeleyya, guvernera države Virginije, bio je imućni bijelac i zemljoposjednik. Bacon i Berkley nisu se slagali u pitanju vođenja države, osobito oko kolonijalne politike i odnosa prema američkim starosjediocima. Bacon je zagovarao odmazdu prema američkim starosjediocima zbog njihovih napada na imanja bogatih zemljoposjednika i izričito je tražio njihovo protjerivanje iz kolonije Chesapeake kako bi imućni bijelci mogli nastaviti sa širenjem svojih imanja i gomilanjem bogatstva. Guverner Berkley nije se slagao s Baconom bojeći se da će navući bijes starosjedilaca i plemenskih naroda susjednih kolonija te uvući koloniju u skup i destruktivan rat. Želeći napakostiti Berkleyu, Bacon je oformio vlastitu vojsku sastavljenu od prisilno unovačenih dužničkih robova i crnačkih robova kojima je zauzvrat obećao slobodu. Došlo je do žestokog sukoba Bacona i njegove vojske s jedne strane te Berkleyjeve državne vojske i ostale državne kolonijalne elite s druge strane. U rujnu 1676. godine, Baconova pobunjenička vojska zauzela je Jamestown i spalila ga do temelja. Iako je Bacon preminuo od gripe mjesec dana nakon uništenja Jamestowna i pobuna je ugušena, bogati zemljoposjednici države Virginije bojali su se multirasnog savezništva dužničkih robova (bijelaca i crnaca) i afričkih robova (Kendi, 2017).

Nakon Baconove pobune uslijedili su slični događaji i u drugim kolonijalnim dijelovima Amerike. Kako bi sačuvali svoj elitni status i ekonomsku moć, bogati zemljoposjednici naglo su promijenili strategiju. Siromašnim bijelcima, dužničkim robovima koji su radili na njihovim imanjima, dodijelili su nova, bolja prava i status nadajući se da će ih na taj način odvojiti od afričkih robova i zatamiti njihovu želju za otporom. Posljedica toga bio je nedostatak radne snage i od toga trenutka započinje masovno

„dopremanje“ crnaca iz Afrike. Rasna diskriminacija postaje sve razvidnija između ljudi afričkog i europskog podrijetla. K tome država Virginia donijela je zakon prema kojemu ljudi afričkoga podrijetla dolaskom na američko tlo postaju naslijeđeni robovi. Istodobno, veća prava i slobode dodijeljeni su bijelim zemljoposjednicima. Takva diskrepancija koja se temeljila samo na boji kože dovodi do zanimljive činjenice. U normalnim okolnostima sloboda i ropstvo dvije su potpuno oprečne društvene kategorije. Ipak, na primjeru Baconova prosvjeda u državi Virginiji u kasnom 17. stoljeću vidimo da su sloboda i ropstvo stvoreni upravo istodobno, ali za različite kategorije ljudi.

Budući da je status ljudi afričkoga podrijetla u britanskim kolonijama u Americi postajao svakim danom sve teži i izazovnije, a istodobno status dužničkih bijelaca robova sve lakši i liberalniji, riječ „bijelac“ postajala je sve upotrebljavanija i koristila se sve više u javnim dokumentima i osobnim zapisima i dnevnicima europskih kolonizatora. Ljude europskoga podrijetla nazivalo se bijelcima, a one afričkoga podrijetla crncima. Podjela na bijelce i crnce u američkome društvu, koja je započela u kasnim 1600-im godinama te institucionalizacija ropstva imaju razorne posljedice na afroameričku zajednicu već stoljećima. Ropstvo kao društvena kategorija odriče pravo čovjeka na slobodu i autonomiju. Afroamerički muškarci, žene i djeca postaju vlasništvo nadmoćnih bijelaca bez ikakva prava na integritet i identitet. Američko ropstvo bilo je izrazito brutalno, barbarsko i divljačko izživljavanje nad crnačkim narodom. Uz težak fizički rad robovi su vrlo često bili mučeni, zlostavljani i na kraju ubijani ako su sporo radili, posjetili ženu i djecu na susjednome imanju ili čak poželjeli naučiti čitati.

U drugoj polovini 18. stoljeća paradoks svijesti o slobodi zakuplja američko društvo u cjelini. Bijelci kolonizatori vjerovali su u zakone prirode i time pokrenuli novu revolucionarnu poli-

tičku misao u društvu. Nove generacije Amerikanaca, od kojih su mnogi rođeni u kolonijama, vjerovali su u ideje Johna Lockeja, engleskog filozofa i političkog aktivista, utemeljitelja klasičnoga britanskog empirizma i političkog liberalizma. Locke je vjerovao da su pravo na život, slobodu i vlasništvo temeljna ljudska prirodna prava koja svakom čovjeku trebaju biti osigurana kako bi se sačuvalo čovječanstvo, a svaka vlada je legitimna ako ju je prihvatio i odobrio narod. Thomas Jefferson, jedan od osnivača Sjedinjenih Američkih Država i 3. predsjednik SAD-a u razdoblju od 1801. do 1809. godine nastavio je i nadogrudio Lockeove ideje i ugradio ih u Deklaraciju o nezavisnosti kao temeljni dokument američkoga društva, ističući tri osnovne ideje: 1. Bog je sve ljude stvorio da budu jednaki i podario im je pravo na život, slobodu i sreću; 2. glavni je zadatak političke vlasti omogućiti i očuvati navedena prava; 3. ako se vladajući ne pridržavaju obveze očuvanja navedenih prava, ljudi imaju pravo prosvjedovati. Nakon Američke revolucije (Američki rat za nezavisnost ili Američki revolucionarni rat) koja je trajala od 1775. do 1783. godine i nakon koje je tadašnjih trinaest kolonija steklo neovisnost i postalo novi entitet pod nazivom Sjedinjene Američke Države, američki Ustav i Deklaracija o nezavisnosti, dva najvažnija dokumenta u američkoj povijesti, dvojako su tumačila i provodila ono što je u njima bilo zapisano (Wright, 2001). Paradoks slobode, pravo čovjeka na slobodu i društveno zaštićeno pravo na posjedovanje, postale su temeljne odrednice američke društvene svijesti. Ipak, postavlja se pitanje komu su ta prava namijenjena i tko ih u punome smislu može koristiti budući da je u to vrijeme Amerika, prema usvojenim zakonskim dokumentima, bila zemlja slobode, ali istodobno i zemlja koja je prihvaćala ropstvo. Iako su revolucionarne ideje slobode i jednakosti snažno dominirale američkim društvenim i političkim diskursom, koncept ropstva sve je više izlazio na površinu. Afroamerikanci su sve više zazivali koncept

slobode pozivajući se na donesene zakone. Dok se Amerika oporavljala i uspostavljala novi sustav nakon kolonijalnog razdoblja, paradoks svijesti o slobodi tražio je svoje mjesto u američkome društvu osobito u odnosu prema afroameričkoj zajednici. Bilo je jasno da je nužno osmisliti nova obrazloženja i argumente kojima bi se očuvala institucija ropstva.

Kako objasniti i opravdati oduzimanje slobode čovjeku i pretvoriti ga u svoje vlasništvo? Potkraj 18. stoljeća vodeći politički lideri i teoretičari američke povijesti zagovarali su teoriju razlikovnosti i izrođenosti nebijelaca. Fizičke razlike među ljudima stopile su se sa statusnim razlikama i simbolima čineći društvenu ljestvicu i hijerarhiju prema kojoj su bijelci zauzeli vodeću, a crnci najnižu poziciju u američkome društveno-političkome sustavu. Početkom 19. stoljeća, „biti bijelac“ označavalo je status privilegiranih zemljoposjednika (uglavnom muškaraca). „Biti bijelac“ značilo je imati jasna i osigurana prava u društvu, dok su svima ostalima, „nebijelima“ takva prava bila neodrživa i nezamisliva. Da ironija bude veća, i Jefferson i Locke u svojim su teorijama spominjali ideju inferiornosti rasa dajući na taj način podršku i „zeleno svjetlo“ razvoju kulturološkog rasizma u Americi. Podrška ideji o inferiornosti rasa opravdavala je ideju o oduzimanju posjeda američkim Indijancima i porobljavanju Afrikanaca. Takva rasna ideologija samo je i dalje osnaživala ideju američkoga dužničkog ropstva i jačanje anticrnačke ideologije.

U svojem djelu „Zapisi države Virginije“ (*Notes on the State of Virginia*) iz 1785. godine Thomas Jefferson navodi: „Nadalje, želim istaći, doduše samo kao svoju sumnju, da su crnci udaljena i drugačija rasa, bilo zbog udaljenosti od vremena i drugih okolnosti, inferiorna rasa naspram bijelaca, bilo da se radi o tijelu ili umu. Ako ih uspoređujemo s bijelcima, čini mi se da je njihova sposobnost pamćenja ista kao u bijelaca, u rasuđivanju su puno inferiorniji..., a što se tiče mašte, čine se tupi, bez smisla i uvr-

nuti. Još nisam susreo crnca koji je bio sposoban iznijeti bilo kakvu misao ili ideju osim na razini pukog prepričavanja; a da ne govorim o elementarnim tragovima i sposobnostima slikanja ili oblikovanja predmeta“ (Wright, 2001).

Američka revolucija, Američki revolucionarni pokret 18. stoljeća, problem društvene stratifikacije i mit o demokraciji i općoj jednakosti, kao i novi Ustav Amerike, doveli su do žestokih rasprava o budućnosti ropstva i značenju slobode. Ipak, ropstvo nije završilo, kao što se ni ideologija podijeljenih skupina ljudi nije promijenila, a nacija je odabrala postojeću društveno-socijalnu hijerarhiju. Ustavom je jedino ukinuta i zabranjena preko-oceanska trgovina robovima 1808. godine, no institucija ropstva i njegova veza s afričkim narodima i dalje je ostala u svijesti američkoga naroda. Naprotiv, ideja ropstva dobivala je sve veći zamah uslijed raznih događaja, a pseudoznanstvene rasističke teorije opravdavale su ideju. Sve veća proizvodnja pamuka i sve veće plantaže, čime se povećala potreba za radnom snagom, zatim oduzeta i konfiscirana područja na kojima su živjeli američki Indijanci te međunarodna trgovina bili su samo neki od čimbenika kojima se pokušavala opravdati potreba za robovima kao radnom snagom. Prodaja Louisiane (*Louisiana Purchase*) iznimno je važan povijesni događaj za teritorijalni ustroj Sjedinjenih Američkih Država kakve danas poznajemo. Naime, Sjedinjene Američke Države kupile su cijeli zapadni dio rijeke Mississippi od Francuske 2. svibnja 1803. godine za manje od 3 centa po hektaru, a cjelokupna površina kupljene zemlje iznosila je 2 144 520 kvadratnih kilometara, čime se površina Sjedinjenih Američkih Država udvostručila, a time i njezina materijalna, ekonomska i politička moć (Wellman, 1999).

Sredinom 19. stoljeća zadatak znanosti i znanstvene zajednice u Americi bio je iznaći legitimna opravdanja i objašnjenja za postojanje rasne diskriminacije. Znanstvenici su navodili i

objašnjavali da su Afrikanci i njihovi potomci inferiorni – bilo kao ljudska vrsta ili kao zasebna ljudska podvrsta – a smatrali su se sposobnima samo za aktivan fizički rad. Baš kao i europski znanstvenici prije njih, američki intelektualci podijelili su ljudsku vrstu u kategorije tražeći razlike između rasno različitih populacija. Teorija doktora Samuela Mortona jedna je od najružnijih i najbizarnijih. Morton je provodio mjerenja ljudskih lubanja diljem populacije i ustvrdio da Afrikanci imaju manju lubanju, te su stoga manje inteligentni od ostatka populacije. Njegovu su teoriju prihvatili i dalje razvijali znanstvenici Josiah Nott i Louis Agassiz koji su Mortonovu teoriju upotpunili tvrdnjom da su Afrikanci potpuno druga ljudska vrsta (Myrdal, 2017). Navedena teorija ubrzo se proširila javnim prostorom s jasnim ciljem dehumanizacije ljudi afričkoga podrijetla, podrivajući izrazito negativan i omalovažavajući stav prema nasilno otuđenim afričkim doseljenicima. Do 1850-ih godina otpor prema ropstvu postaju je sve snažniji zbog sve agresivnijeg ponašanja južnjačkih bijelaca, koji su se svim silama trudili očuvati ropstvo i zadržati svoju političku dominaciju. Svoje ideje o nužnosti ropstva širili su i na druge dijelove Amerike. Zagovornici ideje o ropstvu branili su svoje stavove pozivajući se na Mortonovu teoriju i dehumanizirajući one koje su smatrali svojim vlasništvom. Sukob dviju oprečnih ideja, one o američkom snu o slobodi i jednakosti za svih, i one o milijunima porobljenih crnaca bez prava na slobodu sve je više ključao. Savezne vlasti i politička struktura Amerike postali su svjesni da će morati jasno odrediti značenje „rase“ i dati jasne odrednice o tome koja prava imaju crnci u Americi.

U takvoj nestabilnoj, neodređenoj i nadasve filozofski nastrojenoj situaciji bilježi se jedinstveni slučaj u američkoj pravnoj povijesti poznat pod nazivom *Dred Scott vs. Sanford*. Dred Scott i njegova supruga obratili su se Vrhovnome sudu Sjedinjenih Američkih Država tražeći od suda da prizna njihovu slobodu

s obrazloženjem da žive u slobodnoj državi i stoga se smatraju slobodnim građanima. Vrhovni sud odbacio je slučaj budući da se crnci prema Ustavu Sjedinjenih Američkih Država nisu smatrali američkim građanima. Sudac Roger B. Taney donio je presudu prema kojoj se robovi, prema Ustavu, smatraju vlasništvom njihova gospodarara, a gospodaru se ne smije oduzeti njegovo vlasništvo. K tome, Taney pod punom odgovornošću ističe da su crnci u Americi inferiorna bića bez ikakvih prava, a bijelci se takva zakona trebaju pridržavati i vjerovati da je institucija ropstva usmjerena na njihovu dobrobit. Taney koristi rasnu logiku crnačke inferiornosti koja je već ionako snažno zaokupila i opteretila američki javni prostor i kulturu dodajući da su afrički potomci neka druga „nepodobna“ rasa. Takva odluka Vrhovnoga suda i potvrda da su afrički potomci vlasništvo bijelaca još više je zaoštrila i produbila jaz među američkom populacijom toga vremena, a nastavlja se generacijama i stoljećima (Myrdal, 2017).

Amerikanci su se snažno zauzimali za održanje institucije ropstva zagovarajući stav o nasušnoj potrebi crnačke radne snage zbog napretka gospodarstva. Takve rasne teorije i vjerovanja doveli su do toliko snažne i općeproširene anticrnačke svijesti, koja se osjećala i nakon ukidanja ropstva pa sve do danas. Kako je 1879. godine istaknuo Frederick Douglass, abolicionist, afroamerički društveni reformator, govornik i književnik nakon bijega iz okova ropstva u državi Maryland: „Ne postoji crnački problem. Problem je u tome ima li američki narod dovoljno lojalnosti, dovoljno ponosa, dovoljno patriotizma da živi prema vlastitome Ustavu“ (Young, 1995).

Nakon Američkoga građanskog rata od 1861. godine do 1865. godine koji se vodio zbog formiranja i odcjepljenja Konfederacije Američkih Država od SAD-a, a koje je činilo jedanaest južnjačkih robovlasničkih država, službeno je završilo i ropstvo, a cijela se nacija okrenula ekonomskom napretku. Ipak, ostala je

nepopravljiva šteta i ožiljci uslijed anticrnačkih ideja i institucionalizacije ropstva. Odnosi među ljudima, kao i odnos američke vlade i politike nije se osobito promijenio prema „onim drugima“. Američko gospodarstvo ovisilo je o eksploataciji jeftine radne snage, osobito onih koji se nisu smatrali bijelom rasom, ali i o siromašnim bijelcima, uključujući žene i djecu. Bijelci, pogotovo oni na Jugu, nikako nisu bili spremni promijeniti svoje stavove i razmišljanja o crncima i tražili su načine na koje bi i dalje mogli eksploatirati rad afričkih doseljenika, a da im istodobno, najčešće prikriveno, omoguće nekakve privilegije i status. Sustav „dužničkoga rada“ (*debt-bonded labor system*), koji se nazivao *sharecropping* i segregacijsko-hijerarhijski društveni ustroj koji se nazivao *Jim Crow Law* samo su još više i trajno produbili rasnu podijeljenost. Nakon Američkoga građanskog rata i razdoblja Rekonstrukcije, mnoge su manje zajednice ali i većina američkih država donijeli zakone i osmislili društvene norme prema kojima je „biti bijelac“ bilo jedino općeprihvatljivo pravilo. Američki zakon prihvaćao je i odobravao segregaciju odlukom Vrhovnoga suda SAD-a pod nazivom *Plessy vs. Ferguson*, prema kojemu zakon o rasnoj segregaciji ne krši američki Ustav. Prema navedenom zakonu, Amerikanci mogu dijeliti i diskriminirati ljude na osnovi rase, a odluka o doktrini „odvojeni, ali jednaki“ opravdavala je bjelačku nadmoćnost i segregaciju koja je u to vrijeme već bila snažno ukorijenjena na Jugu. Kao posljedica toga, doneseno je na stotine novih rasističkih zakona i pravila koji su se zadržali do danas.

Američko društvo stoljećima je nalazilo uporište u rasističkim i rasno obojenim idejama kojima se opravdava „novi rasizam“ odbacivanja i eksploatacije, a u novije vrijeme koncepti znanstvenog rasizma i socijaldarvinizma imaju snažan odjek u američkome društvu. Socijaldarvinizam je sociološko učenje koje objašnjava društvena zbivanja djelovanjem zakona borbe za opstanak te teorijom da se u društvu vodi nemilosrdna borba

između rasa, od koji su neke na višem, a neke na nižem razvojnem stupnju. Predstavnici te teorije prenijeli su Darwinovu „borbu za život“ iz biološkog na sociološko područje. S obzirom na to da su postavke sadržavale elemente opravdavanja društvenih nejednakosti, prije svega među rasama i spolovima, pojavili su se pokušaji da se društvenim nejednakostima dade znanstvena podloga. Takva konceptualna rasna novotvorevina pojačavala je ideju o navodnim naslijeđenim razlikama između bijelaca i crnaca oživljavajući ideju o konceptu rase i rasne diskriminacije diljem Sjedinjenih Američkih Država.

Uz potporu „znanstvenog rasizma“, doktrine iz sredine 19. stoljeća, razvila se grana pseudoznanosti, eugenika, koja je dodatno podupirala tezu i društveno uvjerenje u biološku superiornost bijelaca i podjarmljenost svih ostalih skupina ljudi čija je boja kože tamnija. Što je boja kože bila tamnija, to je podjarmljenost i diskriminacija bila brutalnija. Osnivač znanstvene eugenike je engleski prirodoslovac i antropolog Francis Galton (1822.–1911.), rođak Charlesa Darwina, koji je 1865. godine istaknuo da društvo treba spriječiti razmnožavanje tjelesno i duševno zaostalih. Zagovornici teorije eugenike vjerovali su da ljude treba podijeliti u rasne skupine prema njihovu genetskom nasljeđu i da se shodno tomu ljudi dijele na superiorne i inferiorne (Burrell, 2010).

Programi eugenike kasnije su tijekom 20. stoljeća vezani uz nacizam i uključivali su kontrolu rađanja, bračne restrikcije, rasnu i mentalnu segregaciju, prisilne pobačaje itd. Eugeniku su u praksi provodili zloglasni Eugen Fischer i Josef Mengele kroz nacistički režim, kao i brojni drugi darvinisti. Eugenika je stvorena i uobličena kao primijenjena znanost i biosocijalni pokret koji je predlagao „popravljanje“ genetičkih odlika ljudi kroz kontrolirano stvaranje potomstva. U novijoj američkoj povijesti valja spomenuti nekoliko poznatih imena, zagovornika eugenike. Franklin D. Roosevelt, četiri puta uzastopno biran za predsjedni-

ka SAD-a, i Harry S. Truman, 33. predsjednik SAD-a i Rooseveltov nasljednik, slovili su kao „lideri humanizma 20. stoljeća“, a paralelno su bili pripadnici *Ku Klux Klana* i zagovornici eugenike. Bill Gates je „humanistički filantrop“, pokretač je neo-eugeničkih „Klinika za planiranje obitelji“, a „Zaklada Billa i Melinde Gates“ (u trenutku pisanja ove knjige supružnici su se rastali) vješto je zamaskirala stvarne ciljeve. Winston Churchill bio je počasni predsjednik Eugeničkog društva u Americi. Rockefeller je osnovao zakladu koja je institucionalno zagovarala darvinističko-eugeničke principe, potpomagala je i implementaciju darvinizma i eugenike u nacističkoj Njemačkoj. Njegova zaklada odbija priznati postojanje rasističke politike i diskriminacije u Americi (Allen, 2022).

Rano 20. stoljeće nije donijelo nikakvo poboljšanje i napredak u pogledu rasnih nejednakosti i izuzetnog značaja kategorije „bijelosti“. Tomu su pridonijeli imigranti iz istočne Europe koji su se doseljavali u Ameriku, a koji su se također suočavali sa sličnom diskriminacijom, no valja istaknuti, ipak puno blažom jer su bili bijelci. Ostale skupine, Kinezi, Indijanci, domorodački narod i nadasve crnci i Afroamerikanci ostali su isključeni iz svijeta bijelaca. Njihova borba za ravnopravnost, jednakost i integraciju u američko društvo i dalje se odvija. Glasačka politika, obrazovanje, osnovna građanska i ljudska prava, ravnopravnost spolova, ravnopravna raspodjela bogatstva samo su neki životni aspekti za koje se bore. I dalje nije jasno definirano tko može i smije zvati se Amerikancem i koji društveni status ima. Odgovor na to pitanje vjerojatno možemo dobiti pogledamo li boju kože pojedinca.

Fotografije preuzete s:

<https://www.blac.media/arts-culture/skin-deep-a-dive-into-colorism>

<https://www.ebony.com/news/5-things-you-need-to-know-about-colorism-784/>

„OBOJENOST“

Američko društvo procjenjuje koliko su crnci napredovali po tome koliko brzo mogu postati bijelci.

James Baldwin (1924.–1987.), istaknuti afroamerički pisac, pjesnik, esejist, dramaturg

Afrička krv teče našim venama.

Fidel Castro (1926.–2016.), kubanski revolucionar i predsjednik Kube od 1976. do 2008. godine

Dok rasizam predstavlja fenomen s kojim su svi upoznati, bez obzira na to utječe li on na njih izravno, „obojenost“ je manje znan problem, nerijetko pometan pod tepih poput kakve sramotne tajne. O rasizmu se govori često, a kao tematika javlja se u mnogim knjigama i filmovima, čak i u glazbi; o „obojenosti“ se, s druge strane, ne raspravlja tako otvoreno, pa ljudi koji nisu Afroamerikanci i nemaju mnogo veze s tom zajednicom vrlo vjerojatno nisu za njega nikada ni čuli. Razlika između tih dvaju fenomena u tome je što „obojenost“ ne uključuje pripadnike drugih rasa, već nastaje i postoji unutar jedne zajednice ili rase, gdje pripadnici te zajednice diskriminiraju jedni druge na temelju stereotipa koji svoje korijene imaju daleko u prošlosti. Također, taj fenomen nije jedinstven u afroameričkoj zajednici, nego je prisutan i u drugim etničkim skupinama.

Postoji više definicija „obojenosti“, a sve se one temelje na istoj polaznoj točki: međusobnoj diskriminaciji pripadnika iste zajednice. Tako je, primjerice, u knjizi *Color Stories* autorice JeffriAnne Wilder iz 2015. godine taj fenomen definiran kao „nejednak odnos i diskriminacija prema pojedincima koji pripadaju

istoj rasnoj ili etničkoj manjini (npr. Afroamerikanci) temeljeni na razlikama u fizičkim obilježjima – ponajviše tonu (boji) kože, ali i crtama lica te teksturi kose.“ Sličnu definiciju donose autori Kathy Russel, Midge Wilson i Ronald Hall u knjizi *The Color Complex* iz 1992. godine, gdje je „obojenost“ – još nazivana i „kompleks obojenosti“ – definirana kao „psihološka fiksacija o boji kože i fizičkim obilježjima koja navodi crnce da diskriminiraju jedni druge.“ Iako taj fenomen svoje početke ima u povijesti prepunoj nepravednog postupanja prema Afroamerikancima, s vremenom je postao psihološki utemeljen problem. Ideje i vjerovanja o svijetloj puti kao „ispravnoj“ i „dobroj“ toliko su se ukorijenile u umovima Afroamerikanaca da im nezadovoljstvo vlastitim izgledom narušava emocionalnu stabilnost, samopouzdanje i odnose s drugim ljudima te predstavlja ozbiljnu prepreku na putu prema ispunjenom životu. U svijetu u kojem se svjetlijoj puti i ravnoj kosi i dalje daje prednost u modnoj industriji, medijima, pa čak i na radnom mjestu i kada se radi o romantičnim vezama, zaista nije teško povjerovati da su neke boje kože vrjednije od drugih.

Ishodište toga fenomena općenito – ne samo u slučaju afroameričke zajednice – može se shvatiti promatranjem samog odnosa pojmova „crno“ i „bijelo“. Crna boja oduvijek se povezivala s nečim lošim, prljavim ili zlim, dok bijelo gotovo uvijek predstavlja ono suprotno: čisto, neokaljano, nevino. Dakle, kada je nešto opisano kao bijelo, to je obično pozitivno, dobro i lijepo, dok je crno sve suprotno od toga. Upravo se ta inicijalna opozicija između crnog i bijelog preslikala i na boju kože, iz čega se izrodio rasizam, opravdavan istim tim argumentima: zbog crne boje kože Afrikanci su doživljavani kao divlji i potpuna suprotnost „čistim“ i civiliziranim bijelcima. U biti fenomen „obojenosti“ kopirao je rasizam i započeo kao diskriminacija isključivo onih tamnije boje kože, ali se s vremenom toliko razvio da se sada

kreće u oba smjera te nije neobično da se i pojedince svjetlije kože osuđuje i optužuje da se otuđuju od svojega afroameričkog nasljedstva i identiteta (Russel, Wilson, Hall, 1992).

Identitet je jedan od najvažnijih fenomena koji oblikuju pojedince i izraz je pripadnosti nekoj određenoj društvenoj skupini ljudi koji imaju nešto zajedničko – nacionalnost, tradiciju, povijest, podrijetlo, boju kože i slično. Rasa je među najvažnijim odrednicama koje definiraju identitet pojedinca, a temelji se na fizičkim obilježjima. Afroamerički identitet, pogotovo kada je otvoreno pokazivan, dolazi s mnogo popratnih izazova, i za pojedinca znači da će se prije ili kasnije morati suočiti s diskriminacijom i nejednakošću. Zbog toga neki crnci „skrivaju“ svoj pravi rasni identitet i tradiciju, pa možemo govoriti o „rascjepkanom“ osjećaju identiteta („*fragmented*“ *sense of identity*). To znači da neki pripadnici crnačke zajednice svoj rasni identitet ne izražavaju u istoj mjeri kao drugi, no nisu zbog toga „manje Afroamerikanci“, ne odbacuju i ne mrze svoju povijest i etničku pripadnost – za što ih se veoma često optužuje (Sanders, Thompson, 2014).

Situacije u kojima Afroamerikanci čije su fizičke osobine dovoljno slične bjelačkima odabiru distanciranje od svojega crnačkog identiteta nisu nimalo neuobičajene. Danas se takvo ponašanje smatra izdajom vlastite rasne pripadnosti. Često su i rodbinske veze prekinute, poneki čak, iz straha da bi njihova boja kože mogla otkriti istinu, odustaju od potomstva. S druge strane, mnogi Afroamerikanci nenamjerno „prolaze“ kao bijelci, a radi se o pojedincima miješane rase. Neki se od njih identificiraju kao takvi, dok drugi biraju jedan od dva rasna identiteta, onaj bijeli ili onaj crni. To u mnogočemu ovisi o društvenom kontekstu i okruženju u kojem žive i rade. Ako je u nekom okruženju miješani rasni identitet kao takav postojeća kategorija, najčešće će se identificirati tako, no ako takva kategorija ne postoji, moraju ovisno o situaciji birati hoće li se identificirati kao crnci ili kao

bijelci (Rockquemore, Brunnsma, 2004). U ovom je slučaju rasni identitet opet „rascjepkan“ („*fragmented*“ *sense of identity*).

Za vrijeme ropstva, a i nakon njega, miješanje rasa nije se moglo izbjeći te je iz njega nastala nova etnička skupina – mulati. Međutim, prema zakonu, oni su i dalje imali status robova, bez obzira na to što im je jedan od roditelja (najčešće otac) bio bijelac. Kako su često bili djeca samih robovlasnika, a i zbog toga što su izgledom bili sličniji bijelcima, dobivali su lakše poslove unutar kuće i nerijetko su bili i obrazovani. Tako naglašena razlika prouzrokovala je napetosti među robovskom populacijom, dovedši do toga da su mulati za sebe mislili kako su vrjedniji i bolji od ostalih robova, dok su im oni „tamniji“ zamjerali i smatrali ih nepravedno privilegiranim. Ta se distinkcija nastavila i nakon ukidanja ropstva, kada su se slobodni mulati odbijali miješati s novooslobođenim robovima kako bi sačuvali svoj privilegirani status. Naime, mnogi od njih bili su dovoljno svijetle puti da su mogli „proći“ kao bijelci, što im je otvaralo mogućnosti koje pojedinci tamnije kože nisu imali te su praktički stvorili vlastite, odvojene zajednice. Drugim riječima, činili su isto što su bijelci činili Afroamerikancima općenito, samo što se sada segregacija odvijala i unutar crnačke zajednice i utjecala na sve aspekte njihova života. Tako je za ulazak u određenu instituciju, bila to crkvena zajednica, akademska zajednica ili društveni klub, glavna odrednica bio fizički izgled. Između ostalog, najveći se naglasak stavljao na ton kože i teksturu kose. Osoba čiji je ton kože bio tamniji od papirnate vrećice s kojom se uspoređivao ili čija kosa nije mogla biti počešljana češljem nije imala pravo ući ni u jednu instituciju (Russel, Wilson, Hall, 1992). Takvi, otvoreni načini diskriminacije dodatno su naglasili već postojeći jaz unutar afroameričke zajednice i produbili želju onih čiji fizički izgled nije odgovarao normama društva da ga na bilo koji način izmijene.

Mada se naglasak uglavnom stavlja na prednosti koje nose svijetla put, ravna kosa i ostala preferirana obilježja, diskriminacija se zapravo odvija u oba smjera. Nije nepoznata činjenica da su crnci na moćnim pozicijama, poput političara, direktora i sveučilišnih profesora, većinom svjetlije puti. Isto tako, svjetlija put prevladava i u reklamama te filmskoj i glazbenoj industriji, kao i u ostalim medijskim oblicima, pogotovo kada je riječ o ženama. S druge strane, tamnopotiji Afroamerikanci puno su češće uhićivani i dobivaju duže zatvorske kazne. Takva situacija dodatno potpiruje već odavno ukorijenjene predrasude iz kojih se rađa diskriminacija. Sudeći po tim činjenicama, oni koji su u prvom redu diskriminirani jesu pojedinci tamnije puti i fizičkih osobina koje su izrazito afroameričke, s obzirom na to da svjetloputiji pojedinci u mnogim područjima života imaju određenu prednost pred njima. Međutim, unutar afroameričke zajednice nije rijedak slučaj da su diskriminirani i oni svjetlije puti, i to na način da ih se optužuje da „nisu dovoljno crni“ i da odbacuju ili skrivaju svoj afroamerički identitet i tradiciju. Iako su u povijesti mulati bili ti koji su se odbijali družiti s tamnopotijim crncima i stvarali vlastita, zatvorena društva, danas je situacija upravo suprotna. Afroamerikanci tamne i izrazito tamne puti nerijetko svisoka gledaju na one svjetlije puti jer smatraju da su previše slični bijelcima i, samim time, previše integrirani u bjelačko društvo, čime se nanovo stvara jaz unutar afroameričke zajednice.

Upravo žene nailaze na najviše osuđivanja, tim više ako su odlučile na neki način promijeniti svoj izgled, primjerice izravnati kosu. Zbog toga su često optuživane da pokušavaju biti „bijele“, čime postaju izdajnicama vlastite rase i zajednice. Iako crnkinje često modificiraju svoj izgled, ravnaju kosu i sl. kako bi se uspjele etablirati u svijetu u kojem su okružene rasizmom i seksizmom na doslovno svakom polju života, to ne mora nužno

biti razlog. Prečesto se zaboravlja činjenica da su u samom afroameričkom društvu svjetlopute žene i dalje poželjnije kao supruge i životne partnerice, i da neki muškarci jednostavno odbijaju izlaziti s tamnijim ženama jer je brak sa ženom svjetlije puti i dalje smatran svojevrsnim uspjehom. Uzevši u obzir i to da slika „savršene“ žene uglavnom sadrži osobine poput svijetle kože i duge, ravne kose, nije teško shvatiti zašto se mnoge Afroamerikanke toliko trude biti sličnijima bjelkinjama.

U svakom slučaju, iako privilegiranost onih svjetlije puti i dalje postoji – na radnom mjestu, u obrazovanju te u društvu općenito – pogrešno bi bilo zaključiti da su uvijek oni ti koji diskriminiraju suprotnu stranu. Biti odbačen od vlastite zajednice zbog prihvaćanja prednosti koje pruža svjetlija nijansa boje kože poprilično je okrutna kazna za nešto što nitko sam ne odabire, pogotovo zato što ju ne koriste svi kao prednost i privilegiju. Ako to i jest slučaj, svakako ne znači da time odbacuju svoju rasnu pripadnost i afroamerički identitet. Dakle, iako je fenomen „obojenosti“ u prošlosti bio orijentiran isključivo prema onima tamnije puti, evidentno je da se danas i jedna i druga strana suočavaju s osuđivanjem i diskriminacijom.

Iako se diskriminacija najčešće provodi na temelju nijanse boje kože, ona nije jedina odrednica. Gotovo sva fizička obilježja tipična za osobu afroameričkog podrijetla predstavljaju razlog da pojedinac bude diskriminiran ili odbačen zato što je previše različit od bijelaca, a sve ono što se asocira s bijelcima – poput svijetle puti, ravne kose, svijetlih očiju i uskih nosova – automatski označava nešto dobro, lijepo i civilizirano. Suprotno tome, tamna koža, široki nosovi, punija figura i veoma kovčava, čupava kosa gotovo nikada nisu glasili za simbol ljepote, već se puno češće asociraju s divljinom i ružnoćom, predstavljajući tako povratak na onu inicijalnu opreku bijelog i crnog kao dobrog i lošeg, pozitivnog i negativnog.

Jedno od najvažnijih istraživanja u vezi s klasifikacijom tonova boje kože je ono autora Charlesa Parrisha iz 1946. godine, koji je u intervjuima s učenicima i studentima otkrio više od sto dvadeset i pet naziva za različite nijanse boje kože. Gotovo sedamdeset godina poslije, 2015. godine, JeffriAnne Wilder za potrebe svoje knjige razgovarala je s mnogim Afroamerikankama te se u svome istraživanju također dotakla te problematike. Otkrila je četrdeset naziva koje su njezine sugovornice koristile ili čule, od kojih su se neki podudarali s Parrishovim rezultatima, što potvrđuje činjenicu da se isti nazivi koriste već godinama, pa i stoljećima. Najviše ih se odnosi na vrlo svijetlu ili tamnu nijansu kože, a tek nekoliko na srednju nijansu. Kada se radi o svijetloj koži, nazivi obično imaju pozitivnu konotaciju, ali se nerijetko koriste i na pogrdan način ili kao uvrede. Vrlo je česta upotreba žute boje kao oznake za svijetlu put, pa tako postoje nazivi poput *high yellow* i *dirty yellow*. Među najzastupljenijima je dakako pridjev „svijetlo“ (*bright*) i njegove varijacije kao što su *light* i *light bright*, uz *white*, *fair* i *mulatto*. Zanimljiv je naziv *oreo* koji se koristi za osobu koja teži tome da bude što sličnija bijelcima ne bi li se uklopila u bjelačko društvo, iako je afroameričkog podrijetla – referenca na kekse koji su izvana crni, a iznutra bijeli – a obično je svjetlije puti (Russel, Wilson, Hall, 1992). Uz žutu, za opisivanje svijetle boje kože često se koristi i crvena boja, koja se smatra idealnom, a prvobitno je opisivala osobe miješane rase indijanskog podrijetla. Otud nazivi poput *red*, *red bone*, *red-skinned* te *sexy red* i *dirty red*.

I dok su nazivi za srednje tamnu kožu uglavnom neutralni (npr. *brown*, *brownskin*, *tan*), nazivi koji opisuju tamnu i veoma tamnu boju kože s druge su strane najčešće pogrdni i imaju negativnu konotaciju. Koristi se većinom crna boja i asocijacija na nešto tamno, kao u primjerima *darky*, *blacky*, *blue-black*, *tar baby* („dijete od katrana“), *ink spot* („mrlja od tinte“). Negativno

viđenje tamne kože vidljivo je i u nazivima poput *super black*, *darkness*, *charcoal* („ugljen“), *watermelon child* i *burnt* („spaljen“). Svi ti nazivi označavaju nešto inferiorno i loše, potpuni kontrast bijelome i svijetlome. Zanimljivo je međutim da se u sve tri kategorije pojavljuju i nazivi koji su na neki način povezani s prehrambenim proizvodima, primjerice *vanilla* za svijetlu put, *milk chocolate* i *caramel* za srednje tamnu te *chocolate* za tamnu. Moguće je objašnjenje da se njima aludira na viđenje afroameričkih žena kao hiperseksualiziranih bića, što i jest jedan od postojećih stereotipa (Wilder, 2015).

Ti uglavnom negativno konotirani nazivi kojima se opisuje nijansa nečije boje kože itekako pomažu da se razumije čežnja Afroamerikanaca za svjetlijom puti. Stoga ne čudi da je tržište proizvoda i tretmana za izbjeljivanje kože golemo te, nažalost, i danas veoma unosno. Korištenje različitih proizvoda za izbjeljivanje seže daleko u prošlost, pa su se tako oni naširoko reklamirali već 1880-ih godina. Usprkos tome što su politički vođe 20. stoljeća izražavali protivljenje izbjeljivanju kože i ravnanju kose u nastojanju da potaknu Afroamerikance da prigrle svoj prirodni izgled i budu ponosni na njega, korištenje takvih proizvoda se nastavilo. Kako su uglavnom žene bile ciljana potrošačka skupina, u reklamama je obično bila prikazana žena svijetle puti koja se doimala veoma zadovoljnom svojom novom, izbijeljenom kožom. Osim toga, kreme za izbjeljivanje često su se reklamirale kao rješenje za pjege i mrlje na koži. Većina ih je kao glavni sastojak sadržavala hidrokinon, kemikaliju koja djeluje kao blokator melanina i uzrokuje svijetljenje kože, ili živu. Oba sastojka imaju izrazito štetan učinak na kožu te mogu prouzročiti rak kože, zbog čega je poslije zabranjena prodaja proizvoda koji ih sadrže. Usprkos tome takvi se proizvodi i danas mogu naći na tržištu. Osim krema postoje i operativni zahvati za izbjeljivanje kože, no oni su mnogo skuplji i riskantniji za zdravlje. Kemijskim pi-

linzima gornji se sloj kože uklanja izgaranjem, dok se u procesu dermoabrazije za to koriste dijamantna svrdla, rotirajuće četke i slični aparati. Nakon takvih tretmana koža je traumatizirana i lako može biti trajno oštećena. Oni koji pak nisu voljni riskirati zdravlje ili ne mogu sebi priuštiti takve skupe zahvate nerijetko se okreću privremenim rješenjima poput korištenja pudera koji je nekoliko nijansi svjetliji od njihova prirodnog tona kože.

Slično kao i kod boje kože, problematika u vezi s kosom i njezinom strukturom, kad je riječ o Afroamerikancima, započinje davno u prošlosti, s počecima trgovine robljem. Otrgnuti iz svojih domova i prisilno dovedeni u novu zemlju, gdje su čitave dane morali teško raditi u polju, Afrikanci su bili primorani naglo se prilagoditi novim uvjetima života i novoj kulturi kojom su bili okruženi. Pritom su se morali odreći mnogih običaja i rituala koji su bili dijelom njihove svakodnevice, a jedan od njih bila je i rutina njege kose. Naime, u afričkim plemenima kosa je znak ponosa i ima važnu funkciju, odražavajući pripadnost određenom plemenu, bračni i socijalni status ili zanimanje pojedinca. Sukladno tome, različite frizure, poput ispletene, umotane ili obrijane kose, već su stoljećima dio afričke tradicije (White, White, 1995). Međutim, nakon dolaska u Ameriku, Afrikanci nisu imali ni vremena, a ni adekvatnih pomagala za pravilnu njegu svoje kose. Pogotovo se to odnosilo na žene, koje su zbog toga kosu najčešće nosile zamotanu kako bi ju zaštitile od jakog sunca na polju, ali i sakrile bolesti i infekcije koje su se javljale uslijed nepravilne njege.

No, uz teške životne uvjete u kojima su se našli, Afrikanci su se u novom svijetu morali suočiti i s potpuno novom i drugačijom kulturom kojom su bili okruženi, a koja je od samog početka sve vezano uz njih i njihovu kulturu marginalizirala i podcjenjivala. S obzirom na to da su u tom okruženju dominirale uglavnom svijetla put i ravna kosa, poimanje ljepote bilo je isključivo

bjelački orijentirano, što je negativno utjecalo na samopouzdanje i samopoštovanje crnaca. S time je rasla i želja za izgledom sličnijim bijelcima. Upravo se tako rodila i podjela na „dobru“ i „lošu“ kosu, podjela koja je stvarala – i još uvijek stvara – jaz između tamnoputih i svjetloputih pripadnika afroameričke zajednice. „Dobra“ kosa bila je ravna, opuštena, bez kovrča, dok je „loša“ kosa bila kovrčava i čupava. Drugim riječima, „dobra“ je kosa bila kosa mulata i kućnih robova, a „lošu“ su kosu imali robovi tamnije puti koji su radili u polju (Byrd, Tharps, 2014). Međutim, iako je ravna kosa, zajedno sa svjetlijom puti, nosila određene prednosti, ropkinje takva izgleda često su bile silovane i zlostavljane, tim više ako su radile u kući gdje su bile bliže svojim vlasnicima, a ponekad su bile kupovane iz upravo tog razloga, kako bi bile konkubine i ljubavnice bijelim muškarcima. Prema tome, „dobra“ kosa i ostale fizičke značajke za Afroamerikanke nerijetko su predstavljale dvosjekli mač. Ipak, uza sve to, praksa ravnjanja kose održala se od samih početaka ropstva sve do modernog doba, a započela je gotovo odmah čim je postalo jasno koja su preferirana tjelesna obilježja i što se u bjelačkom svijetu smatra lijepim i atraktivnim.

Muškarcima je problem kovrčave kose bilo lako riješiti šišanjem na kratko, no kod žena kratka kosa uglavnom nije bila uobičajena, pogotovo u tadašnje vrijeme, stoga se ravnjanje kose prakticiralo uglavnom među ženskom populacijom. U početku žene nisu imale mnogo izbora i morale su koristiti proizvode koje su mogle naći kod kuće, a koji su uglavnom bili štetni za kosu, poput lužine. Koristila se i mast ili maslac koji su se nanosili na kosu, nakon čega se koristio zagrijani nož za maslac kojim se kosa ravnala, ili se ona umotavala u toplu tkaninu.

Situacija se nije mnogo promijenila ni nakon ukidanja ropstva, upravo suprotno – ravna kosa je, kao najvažniji element uz svijetlu put, postala glavnom odrednicom prema kojoj se odre-

đivalo je li netko vrijedan toga da bude članom neke institucije ili društva. S time je nastala i potreba za boljim, kvalitetnijim proizvodima za njegu kose, što je potaknulo brojne tvrtke da ih počnu proizvoditi i promovirati. Među prvima koje su na tržište uvele proizvode koji su njegovali i regenerirali kosu, uz to što su je i ravnali, bile su dvije Afroamerikanke, Annie Turnbo Malone i Madam C. J. Walker. Obje su izgradile vlastite tvrtke i osnovale škole i radionice u kojima su se druge žene mogle obrazovati i potom otvarati vlastite salone. Na taj su način znatno pridonijele afroameričkoj zajednici, pružajući obrazovanje i otvarajući nova radna mjesta. Madam C. J. Walker bila je toliko uspješna da je postala prva samostalna milijunašica u povijesti, a svoju je karijeru izgradila primarno na ideji da pomogne Afroamerikankama da se pravilno brinu o svojoj kosi. Ipak, njezin je najpopularniji proizvod bila posebna metoda ravnanja kose, takozvani „vrući češalj“ (*hot comb*), koji je bio preteča proizvoda koji se danas koriste u modernoj frizerskoj industriji. S promjenama modnih trendova izmjenjivali su se i razni načini stilizacije kose, poput opuštenih kovrča, perika i ekstenzija te tradicionalnih afričkih frizura i prirodnih frizura, no praksa ravnanja kose u velikoj je mjeri prisutna i danas, a izgledno je da će tako i ostati sve dok standardi ljepote počivaju isključivo na bjelačkim fizičkim osobinama.

U afroameričkim obiteljima nije rijetkost da se djeca u istoj obitelji ponešto razlikuju među sobom po nijansi boje kože, a u tom se slučaju događa i da djeca tamnije puti osjećaju da je prema njihovoj braći i sestrama koji su svjetliji usmjereno više pažnje i ljubavi nego prema njima. Odrastanje u takvoj sredini povod je mnogim nesigurnostima i niskoj razini samopouzdanja, pogotovo kod žena, koje ih potom prate kroz čitav život. Čak i ona djeca koja unutar obitelji nisu bila izložena diskriminacijskim tendencijama zbog nijanse svoga tena, s njima se susreću

čim krenu u školu, kako od vršnjaka tako i od učitelja. Često je učiteljevo viđenje učenika poprilično površno te nerijetko na temelju izgleda stvaraju predrasude, nesvjesno doživljavajući djecu kao manje ili više inteligentnu, i na temelju toga određuju kome će posvetiti više pozornosti. Djeca svjetlije puti smatraju se pametnijima, pristojnijima i s više potencijala, dok se tamnopute učenike nerijetko ignorira te im se i ne daje prilika da pokažu što znaju i koliko su sposobni napredovati (Hunter, 2005). To još jednom potvrđuje činjenicu da se sve osobine – primarno fizičke – sličnije onima koje posjeduju bijelci automatski asociraju s nečim pozitivnim, uspješnim i, u ovom slučaju, inteligentnim. Zanemarivanje tamnoputih učenika u mnogim slučajevima uzrokuje loše ocjene i potpuni gubitak interesa za učenje. Osjećaj nevidljivosti i nesposobnosti nametnut upravo od onih koji bi ih trebali poticati i podupirati, a koji ih prati kroz čitavo školovanje, dovodi do demotivacije, a s time i generalizacije tamnopute djece kao loših učenika koje škola i učenje uopće ne zanimaju.

„Obojenost“ utječe i na vršnjačko druženje te se prijatelji nerijetko biraju upravo prema tonu boje kože. Drugim riječima, prijateljstva se češće sklapaju među djecom sličnijega tona kože – bio on izrazito svijetao ili izrazito taman – nego među onima čija je boja kože različita (Russel, Wilson, Hall, 1992). To ne mora nužno biti zbog toga što izravno diskriminiraju jedni druge, već zato što imaju sličnija iskustva. Međutim, velik utjecaj na prijateljske odnose ima upravo različito ponašanje prema afro-američkoj djeci u školi zbog njihove boje kože. Učenike koji se u razredu ističu svojim obrazovnim sposobnostima i na koje se obraća više pozornosti zato što su svjetlije boje kože, tamnopotiji vršnjaci koji su često zanemarivani i smatrani manje inteligentnima teško će prihvatiti u svoje krugove. Čini se, ipak, da se važnost boje kože, kada se radi o prijateljstvu, s godinama smanjuje i da među odraslima ta odrednica više nije toliko izražena.

„Obojenost“ sa sobom nosi suočavanje s diskriminacijom i nejednakošću u sferi zapošljavanja te na radnom mjestu. Pogotovo kada se radi o ženama, prečesto se i danas prednost pri zapošljavanju daje izgledu, a ne kompetencijama ili iskustvu. Zbog toga će određeni posao prije dobiti žena svjetlije puti, ravne kose i tipično „bjelačkih“ obilježja nego ona tamnije puti i prirodno kovrčave kose, iako možda ima viši stupanj obrazovanja i više iskustva. Osim toga ne smijemo zaboraviti ni činjenicu da još uvijek živimo u iznimno seksističkom društvu u kojem se prednost nerijetko daje muškarcima – ponovno, bez obzira na to imaju li jednako obrazovanje i jednake kompetencije kao i njihove kolegice ili kandidatkinje za isti posao. Seksističke tendencije dolaze do izražaja i kroz razlike u plaći, davanje prednosti pri tome muškim kandidatima, te kroz odnose nadređenih prema ostatku zaposlenih. „Obojenost“ situaciju dodatno usložnjava, što znači da se Afroamerikanke, a pogotovo one tamnije puti, u radnom okruženju moraju boriti s dvostruko više zapreka. Svjetlijoj se koži prednost daje upravo zbog stereotipa koji postoje već stoljećima, a prema kojima su vrlo tamnopusite žene stigmatizirane kao agresivne, glasne i izravne, dok su one svjetlije puti smatrane obrazovanijima, ali i nježnijima i pristojnijima. Usto, svjetlija put povezuje se s atraktivnošću i ljepotom, a ta asocijacija ne zaobilazi ni radno okruženje.

Da su fizičke osobine što sličnije bjelačkima i danas određujuće kod odabira bračnog ili životnog partnera, nije nikakva tajna. Neprestan utjecaj medija u kojima se sve ono „bijelo“ i/ili „svijetlo“ predstavlja kao definicija ideala ljepote svakako ima golem utjecaj. Neki smatraju da te odrednice vuku korijene iz razdoblja kada su međurasne veze bile zakonom zabranjene, što je bjelkinje činilo svojevrsnim „zabranjenim voćem“ – a Afroamerikanke svjetlije puti bile su najbližnje njima. Kada se radi o odabiru partnera, i Afroamerikanke su često jednako diskri-

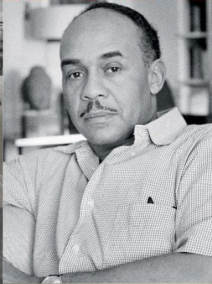
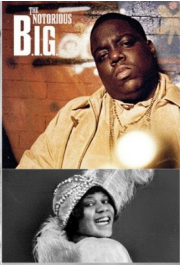
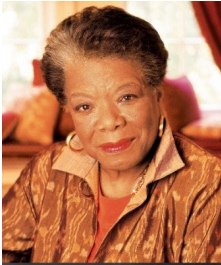
minativne i izbirljive kao i muškarci, birajući partnere svjetlije puti (*marrying light*) jer se doimaju uspješnijima i privlačnijima. Zbog rasizma i „obojenosti“ s kojima se već stoljećima bore, brak s osobom svjetlije puti svojevrstan je bijeg od prihvaćanja vlastitog identiteta i tradicije te birajući svjetlije partnere daju svojim potomcima priliku za lakšu asimilaciju u američki društveno-politički *mainstream*. I muškarci i žene često se povode za time, bez obzira na to kakve ih osobe zapravo istinski privlače. Tu ne izostaje ni pritisak obitelji na mlađe članove da se udaju ili ožene za nekoga „svjetlijeg“.

Baš zato što ih se čitavoga života posramljuje zbog toga kako izgledaju, malo je vjerojatno da će Afroamerikanci smatrati običnu, tipičnu crnkinju prekrasnom, a kamoli idealom ljepote. Realističan prikaz crnkinje, one s vrlo tamnom kožom, prirodnom kosom i većim bedrima, gotovo nikada nije prihvaćen kao privlačan. Umjesto toga, europski standardi ljepote dominiraju u medijskom prostoru, pa se i slika afroameričke ljepote uvijek nastoji približiti tome idealu. Afroamerikanke koje se smatraju privlačnima i lijepima najčešće su svijetle ili vrlo svijetle puti, s dugom, ravnom kosom i tijelom koje nije tipično za ženu afroameričkog podrijetla. Čak i ako je njihov izgled potpuno prirodan, njegovo prihvaćanje kao standarda ljepote stvara sliku s kojom se većina crnkinja ne može uspoređivati.

U današnje vrijeme mnogi bi voljeli vjerovati da smo se izdigli iznad problema rase, roda i boje kože te da svi imaju pravo na jednake mogućnosti i izbore. Nažalost, američko je društvo kad je riječ o „obojenosti“ i rasnoj diskriminaciji još uvijek miljama daleko od normalnog suživota bijelaca i crnaca. Štoviše, da bi se problemi riješili, o njima se mora promišljati i razgovarati. Priznavanje različitosti na temelju rase i boje kože veoma je važno za stvaranje sretnog i prosperitetnog društva. Vjerovanje da

rasizam i diskriminacija više ne postoje i da svi ljudi, neovisno o boji kože, imaju jednake mogućnosti naziva se *color-blindness* (Ebert, 2004). Ta ideologija zastupa stav da živimo u svijetu u kojem je rasa nevažna. To je samo pokušaj da se još uvijek prisutni problemi pometu pod tepih.

U stvarnosti, rasizam i „obojenost“ još su uvijek dijelom svakodnevnog života Afroamerikanaca. Neistina je da crnci imaju jednake mogućnosti kao bijelci. Neistina je da im se pružaju jednake prilike u sferi obrazovanja, zaposlenja, društvenog i političkog statusa te općenito priznavanja na društveno-hijerarhijskoj ljestvici. Bijelci bi željeli vjerovati da je rasizam stvar prošlosti. Međutim, takozvana „bijela privilegija“ (*white privilege*) i dalje je vrlo snažna, iako ju većina bijelaca poriče. Svoje rasističke tendencije bijelci opravdavaju stereotipima koje su sami stvorili i nametnuli afroameričkoj zajednici (Ebert, 2004). U biti, društvo koje je oduvijek pridavalo važnost rasi, a to čini i danas, ne može tvrditi da je rasizam stvar prošlosti. S vremenom su načini na koji se rasizam i „obojenost“ manifestiraju postali suptilni, ali i dalje postoje. Cjelokupno američko društvo treba podizati svijest o navedenim problemima i iskreno progovoriti o položaju afroameričke zajednice unutar američkog društva. Prije svake društvene promjene potrebno je promišljanje i razgovor o njoj.

Fotografija: Dwight Carter. Preuzeto s: <https://www.npr.org/2013/03/31/175493858/in-a-new-memoir-maya-angelou-recalls-how-a-lady-became-mom>

Fotografija: Al Pereira. Preuzeto s: <https://www.vogue.fr/vogue-hommes/fashion/diaporama/tupac-style-icon-rap/42721>

Fotografija preuzeta s: <https://www.britannica.com/biography/Zora-Neale-Hurston>

Fotografija preuzeta s: <https://www.iposters.co.uk/the-notorious-b-i-g-poster>

Fotografija preuzeta s: <https://www.npr.org/2015/04/28/402850016/how-bessie-smith-ushered-in-the-jazz-age>

Fotografija: Michael Ochs Archives. Preuzeto s: <https://www.rollingstone.com/music/music-features/how-nina-simone-captivated-a-new-generation-203955/>

Fotografija: Bettmann. Preuzeto s: <https://www.gettyimages.com/photos/nat-king-cole-trio>

Fotografija: Graphic House. Preuzeto s: <https://www.oprahdaily.com/entertainment/books/a26847951/richard-wright-books/>

Fotografija: Michael Ochs Archives, Preuzeto s: <https://photos.com/featured/sister-rosetta-tharpe-portrait-michael-ochs-archives.html>

Fotografija: Wally Seawell. Preuzeto s: <https://www.udiscovermusic.com/stories/sam-cooke-soul-icon-industry-trailblazer/>

Fotografija: Scott Campbell. Preuzeto s: <https://www.harpercollins.com/blogs/authors/alice-walker-880000040506>

Fotografija preuzeta s: <https://www.blackpast.org/african-american-history/washington-booker-t-1856-1915-2/>

Fotografija: CBS. Preuzeto s: <https://www.biography.com/news/mahalia-jackson-influential-moments>

Fotografija preuzeta s: <https://www.wrti.org/wrti-spotlight/2018-07-30/louis-armstrong-the- quintessential-man-with-the-horn>

Fotografija: Michael Ochs Archives. Preuzeto s: <https://www.thehollywoodarchive.com/stock-photo/studio-film-and-publicity-stills-215784.html>

Fotografija preuzeta s: <https://www.tuneintoleadership.com/blog/calling-on-the-ancestors-the-gift-of-ralph-ellison>

Fotografija: Timothy Greenfield-Sanders/Corbis. Preuzeto s: <https://aas.princeton.edu/people/toni-morrison>

Fotografija: Michael Ochs Archives. Preuzeto s: <https://photos.com/featured/ray-charles-at-piano-bettmann.html>

Fotografija: Michael Ochs Archives. Preuzeto s: <https://photos.com/featured/b-b-king-early-portrait-michael-ochs-archives.html>

Fotografija preuzeta s: <https://teachingamericanhistory.org/document/the-talented-tenth/>

Fotografija preuzeta s: <https://events.temple.edu/keeping-the-legacy-alive-gospel-music-heritage-month>

Fotografija: Hillsdale College. Preuzeto s: <https://www.newamerica-njournal.net/2022/02/lessons-from-frederick-douglass-and-john-brown-lock-trump-up/>

AFROAMERIČKA KULTURA: GLAZBA, KNJIŽEVNOST I FILM

Zadatak svakoga mladog crnačkog umjetnika jest... izazivati promjene snagom svoje umjetnosti pomažući svojem narodu da nadiđe tihe aspiracije usađene u njihov um: „želim biti bijelac“ – u – „zašto bih bio bijelac? ja sam crnac – i vrijedim“.

Langston Hughes (1901.–1967.), *The Negro Artist and the Racial Mountain* (1926.), afroamerički pjesnik, dramaturg, romanopisac, aktivist

Jimmy Carter (1924.–), 39. američki predsjednik proglasio je 7. lipnja 1979. godine lipanj mjesecom afroameričke glazbe (*Black Music Month*). *Black Music Month* razdoblje je godine kada se s povećanom pozornošću i raznim manifestacijama štuje i slavi prošlost, sadašnjost i budućnost afroameričkih glazbenika i producenata.

S dolaskom prvih robova na američko tlo počela je nastajati nova kultura koja se s vremenom manifestirala u svim granama stvaralaštva i umjetnosti. Svoje uporište nalazi u afričkoj spiritualnosti i estetici te umjetničkim izričajima koje su afrički robovi donijeli sa sobom, a rasla je i razvijala se usporedo s američkom kulturom, postavši tako jedinstvenim spojem afričkoga i američkoga. Robovi su sa sobom donijeli kulturu svojih plemena, svoju glazbu i umjetnost, a uslijed miješanja ljudi iz različitih plemena došlo je i do miješanja njihovih kultura. Produkt toga je afroamerička kultura koja se oslanja na afričku tradiciju, ali je neminovno i pod stalnim utjecajem američkoga kulturnog *mainstreama*.

Glazba je u afričkoj kulturi oduvijek imala veliku važnost, stoga nije čudno da je i u Novom svijetu ostala jednim od ključnih umjetničkih izričaja. Iako po oblicima i sadržaju veoma slični, glazbeni izričaji afričkih plemena međusobno se razlikuju te je s vremenom, interakcijom ljudi iz različitih dijelova Afrike, došlo do njihova spajanja (Martin, 2005). Ono što je uvelike utjecalo na njihovo spajanje bili su vanjski utjecaji drugih kultura u čijem su se okružju našli, primarno europske i indijanske. Neminovno je da tijekom duže kulturne interakcije dolazi do posuđivanja i miješanja, čime se stvaraju nove, hibridne kulture. Afroamerička glazba – kao i, uostalom, čitava kultura – tako se odvojila od afričkih korijena iz kojih je proizašla i pomogla u kreiranju novoga, afroameričkog identiteta. Tradicionalna afrička glazba sama po sebi je otvorena prema vanjskim utjecajima, što je omogućilo Afroamerikancima da s lakoćom u svoj glazbeni diskurs uvedu nove instrumente i načine pjevanja. Improvizacija i fleksibilnost afričke glazbe daju joj dodatnu moć i pokazuju da nije bez razloga sveprisutna u afričkoj tradiciji. Ipak, kroz sve inovacije uvedene u glazbu Afroamerikanaca proteže se ono inicijalno što spaja sve afričke glazbe u jedinstvenu tradiciju – ritmička složenost, bubnjanje, napjevi, ali i uska povezanost glazbe s plesom. Upravo se kroz pjevanje, glazbu i ples realizirala komunikacija među porobljenim Afrikancima iz različitih dijelova Afrike koji su se zajedno našli u Novom svijetu te su tako, osim zajedničke glazbe, nastali i kreolizirani jezici.

Glazba, pogotovo tradicionalna, predstavlja moćan način izražavanja identiteta. Ono što čini identitet nekog naroda ili etničke skupine primarno je njihova povijest i iskustvo. Teški uvjeti u kojima su Afrikanci doslovce oteti iz vlastitog doma i prevezeni u drugi svijet ključan su element koji je obilježio njihov identitet i kulturu te se manifestirao i kroz glazbu. U ropstvu su se robovi često okupljali uz glazbu i ples, povezujući se na taj način jedni

s drugima, ali i sa svojim afričkim korijenima, tako da je glazba predstavljala svojevrsan poziv na jedinstvo, no i otpor robovlasnicima. Robovlasnici su to ubrzo shvatili, pa je u 18. stoljeću uporaba afričkog bubnja kao najprepoznatljivijega afričkog instrumenta diljem američkih kolonija zabranjena. Ipak, ta zabrana nije urodila plodom. Štoviše, Afroamerikanci su, osim bubnja, koristili i druge tradicionalne afričke instrumente, ali i one europske s kojima su se susreli nakon dolaska u Ameriku. Nisu samo Afroamerikanci uživali u glazbenoj virtuoznosti svojega naroda, već su i poneki bijelci cijenili njihov talent te je on često predstavljao neku vrstu prednosti. Robovi koji su bili glazbeno talentirani imali su veću slobodu, a slobodni su glazbenici bili plaćeni za svoje usluge i često nastupali ne samo na crnačkim već i bjelačkim društvenim okupljanjima.

Na samim je počecima afroamerička glazba bila veoma čvrsto povezana s afričkom spiritualnošću. Međutim, s početkom pokrštavanja Afroamerikanaca u 19. stoljeću bilježe se počeci specifične religiozne glazbe. Religija i vjera za robove su značile optimizam, nadu i vjeru u bolje sutra. Ta se nada u oslobođenje iz religioznog prelijevala u sekularno, tako da je afroamerička sekularna glazba veoma slična onoj duhovnoj. Osim toga, popraćen glazbom svaki je težački rad bio barem malo lakši, stoga se pjevanje i sviranje, osim u privatnim okupljanjima i domovima, moglo čuti i tijekom rada u polju ili u kući. Procvat afroameričke glazbe uslijedio je nakon Američkoga građanskog rata, oslobođanjem robova, kada su Afroamerikanci dobili priliku javno i slobodno nastupati. Iako je dolaskom zakona *Jim Crow Law* došlo i do značajne marginalizacije svega afroameričkog, pa tako i glazbe, ona se nastavila razvijati.

U razdoblju nakon ukidanja ropstva počeli su se razvijati temeljni žanrovi afroameričke glazbene tradicije: *gospel*, *blues* i *jazz*. *Blues* je žanr jednostavnog formata, temeljen na formi od

dvanaest taktova i strofama od uglavnom tri stiha koji se ponavljaju (Martin, 2005). Međutim, raspon stilova i varijacija – vokalnih i instrumentalnih – koji su se razvili unutar te temeljne strukture doista je impresivan. Korijeni *bluesa* mogu se pronaći u afričkoj tradicionalnoj glazbi i napjevima koji su se tijekom 19. stoljeća počeli uobličavati u glazbeni stil koji se danas smatra *bluesom*. Karakteristična je uporaba padajućih tonova i širokog spektra vokalnih oblika kojima se izražavaju one najdublje emocije, često izazvane životnim iskustvima koja tako kroz glazbu postaju razumljivija i značajnija. Prateći instrumenti su različiti: gitara, bendžo, klavir, usna harmonika, pa i puhaći instrumenti. *Blues* je utjecao na većinu suvremenih glazbenih žanrova te se njegovi akordi koriste u mnogobrojnim glazbenim stilovima i danas. Unutar samog žanra najpoznatiji su stilovi poput *country bluesa*, klasičnoga ženskoga *bluesa* te urbanog *bluesa*, kao i miješani žanrovi kao što su *blues-rock*, *jazz blues* i *soul blues*. *Blues* je izrodio mnoge istaknute afroameričke glazbenike, koji su zbog siromaštva i segregacije na Jugu često odlazili u sjeverne države, gdje su mogli iskazati svoje glazbeno umijeće, čime je došlo do postupne prilagodbe *bluesa* urbanoj glazbi i ritmovima. Neki su od najpoznatijih izvođača *bluesa* „Ma“ Rainey (zvana i Majkom Bluesa), Bessie Smith, Mamie Smith, Robert Johnson, Muddy Waters, B. B. King i drugi.

Gospel je glazba nastala u crnačkim crkvama, s naglaskom na vokalnoj izvedbi (osobito višeglasnom pjevanju) religijskih tekstova. Cilj je *gospel* glazbe dovesti publiku u stanje svojevrsnoga duhovnog transa kroz pjevanje, propovijedanje i molitvu te na taj način stvoriti ozračje vjerske posvećenosti. Utjecaj tradicionalne afričke glazbe i napjeva jasno je vidljiv u stilu pjevanja, koje uključuje obrazac poziv-odgovor (*call and response*) između izvođača i publike (Martin, 2005). Kao i *blues*, *gospel* se s vremenom proširio izvan okvira crkvenih institucija u kojem je

nastao te je migracijom iz ruralnih u gradska područja poprimio urbanu notu. Iako primarno izvođen na vjerskim svečanostima, taj se glazbeni žanr može izvoditi u različitim prigodama, što pokazuje veliku dozu kreativnosti u spajanju duhovnoga i svjetovnoga – jednu od primarnih odrednica koje afroameričku glazbu čine tako moćnom i univerzalno privlačnom. Utjecajem drugih žanrova, primarno bluesa, nastale su podvrste gospela, poput suvremenoga urbanog gospela, kršćanskog country gospela, južnog gospela, gospel bluesa i drugih. Popularnost gospel glazbe sve je više rasla tijekom 40-ih i 50-ih godina 20. stoljeća, kada su nastali neki od poznatih zborova, na primjer The Clara Ward Singers, The Staple Singers of Chicago i The Blackwood Brothers, koji su vjersku i svjetovnu gospel glazbu izvodili, osim u crkvama, i na koncertima i u noćnim klubovima. Počeli su se koristiti i prateći instrumenti poput orgulja i glasovira. Na rasprostranjenost toga glazbenog žanra među širom publikom utjecali su svakako oni koji su skladali i stvarali pjesme: Charles A. Tindley na početku 20. stoljeća te Thomas A. Dorsey (koji se naziva i ocem suvremenog gospela) u 30-im godinama, ali i pjevači i pjevačice koji su ga svojim vrhunskim izvedbama popularizirali. Mahalia Jackson, Sallie Martin, Sister Rosetta Tharpe, Clara Ward, James Cleveland i Sam Cooke tek su neki od njih.

Vjerojatno najautentičniji izraz fleksibilnosti i inovativnosti afroameričke glazbe je *jazz*, čija je najistaknutija odrednica upravo improvizacija. Improvizacijom se *jazz* uvijek iznova kreira i izgrađuje, ne samo kroz promjene i inovacije u stilu općenito već i kroz svaku individualnu izvedbu. Taj je element jasna poveznica s afričkom i ranom afroameričkom glazbom, u kojima leže njegovi korijeni. Kolijevkom *jazza* smatra se New Orleans. Nastao je potkraj 19. i početkom 20. stoljeća u gradovima na Jugu te je od samih početaka prepoznat kao značajan i bogat glazbeni stil, što mu je brzo donijelo veliku popularnost. *Jazz* skladbe,

uglavnom u četverodobnoj mjeri, temelje se na zadanoj temi kojoj se dodaju improvizacije ritma i melodije, što glazbenicima daje veliku slobodu da iskažu svoju kreativnost i virtuoznost (Martin, 2005). Izvođači *jazza* mogu biti skupine različitih veličina, od trija i kvarteta pa do čitavog orkestra, a o veličini sastava ovisi koliko će instrumenata imati mogućnost improvizacije te su to najčešće saksofon, trublja, klarinet, klavir, trombon i drugi. Opseg *jazza* kao glazbenog stila veoma je širok, što je vidljivo u mnogobrojnim podžanrovima kao što su *swing*, *bebop*, *cool jazz*, *free jazz*, *big band*, *stride* i još mnogi drugi, ali i u glazbenim stilovima koji su nastali miješanjem *jazza* s drugim žanrovima (*jazz blues*, *smooth jazz*, *bossa nova*, *folk jazz*, *jazz fusion*, *jazz rap*, *acid jazz* i dr.). Od poznatih izvođača *jazza* posebno se ističe Louis Armstrong, koji je bio jedan od najvećih glazbenika i inovatora toga glazbenog stila u 20-im godinama 20. stoljeća. Valja spomenuti i ostale istaknute džeziste: Duke Ellington, Count Basie, Nat King Cole, Miles Davis i drugi. Afroameričke žene u *jazzu* su se svojim vokalnim izvedbama istaknule u istoj mjeri kao i muškarci, te su pjevačice poput Elle Fitzgerald, Billie Holiday, Nine Simone i Dinah Washington do današnjih dana zabilježene kao najveće afroameričke pjevačice *jazza* u glazbenoj povijesti.

Ta tri temeljna žanra afroameričke glazbe 1940-ih godina izrodila su novi glazbeni stil koji je izrazito popularan i danas – ritam i blues (*rhythm and blues*; skraćeno *R'n'B*). Taj je naziv u početku označavao svu glazbu koju su izvodili Afroamerikanci te se prvi put spominje 1948. godine, zamijenivši tako pojam „rasna glazba“, koji se smatrao uvredljivim i pogrdnim. U samim začetcima taj su stil izvodile manje glazbene skupine koje su u svojim izvedbama koristile elemente *jazza*, *gospela* i *bluesa*. Međutim, on se odmiče od tradicionalnih odrednica stilova iz kojih je nastao i po svojoj je naravi urban, s izraženim plesnim ritmom. Njegova je popularnost bila značajna sve do 1960-ih godina, no

ostaje dijelom glazbene scene do danas te je utjecao na razvoj novih žanrova poput suvremenog *R'n'B*-a, *funka* i *soula*. *Soul* se počeo razvijati miješanjem elemenata *R'n'B*-a s elementima *gospela*, i to potkraj 1950-ih godina. *Soul* scena zaživjela je u gradovima kao što su Memphis, Chicago i Detroit, a popularizirali su je izvođači poput Jamesa Browna, Sama Cookea i Raya Charlesa, čije su izvedbe i danas veliki glazbeni hitovi koje prelušavaju sve generacije. U *soul* glazbi koristi se improvizacija, no njezina je najprepoznatljivija odlika specifičan ritam. Ritam je jedan od najvažnijih elemenata *funka*, koji je poslije postao temeljem *disco* glazbe. Osim ranije spomenutih izvođača, među najveća imena *soul* glazbe valja uvrstiti i Otisa Reddinga, Marvinu Gayea, Solomona Burkea, Stevieja Wondera te Arethu Franklin, koja je karijeru započela *gospelom*, a poslije se proslavila pjevajući *soul*.

O dinamičnosti afroameričke glazbe svjedoče brojni žanrovi, stilovi i njihove fuzije, koji su se tijekom godina razvijali i razvijaju se još i danas. Kao cjelina, afroamerička glazba veoma je šarolika, bogata i raznovrsna, što pridonosi njezinoj popularnosti. Iako su tradicionalni glazbeni žanrovi još uvijek aktualni, zaokret prema modernijoj glazbi dogodio se 70-ih godina 20. stoljeća, kada je u New Yorku nastao čitav novi kulturno-umjetnički pokret koji se potom proširio cijelim svijetom – *hip hop*. *Hip hop* obuhvaća više elemenata: glazbu (*rap*, DJ-anje, *beatboxing*) i ples (*breakdancing*), ali i izričaje kroz grafite, modu i specifičan afroamerički sleng. Nastao u njujorškoj četvrti Bronx među tamošnjim afroameričkim i latinoameričkim stanovništvom, *hip hop* je odraz multikulturalnosti, no i afričkih korijena, što je posebice vidljivo u glazbi. *Rap* glazba, dio *hip hop* kulture, oblik je vokalne izvedbe popraćene ritmom ili glazbenom podlogom, a karakteriziraju je ritmički govor, rimovanje i korištenje uličnog slenga. Elementi *rap* izvedbe uključuju sadržaj (ono što se

govori), tok (ritam i rimu) i izvedbu (ton i kadencu). Na pojavu i razvoj *rap* glazbe utjecali su vokalni elementi *jazza* i *bluesa* te zapadnoafrička tradicionalna glazba. Na taj je način *rap* ponovno oživio neke ranije glazbene stilove, povezao se s tradicijom, ali istodobno unio i bezvremensku inovativnost u cjelokupni afroamerički izričaj. Pojam *rapa* veoma je usko povezan s pojmom *hip hopa*, pa se često oba koriste kao naziv za taj glazbeni žanr. Tekstovi pjesama tematski obrađuju razne sfere života i često se bave aktualnim problematikama poput rasizma, seksizma i diskriminacije, predstavljajući ih publici na veoma moćan i upečatljiv način, a značajan utjecaj glazbe na jezik dokazuje pretakanje pojmova iz popularnih pjesama u svakodnevnu uporabu. Svjetsku slavu svojim su *rap* karijerama postigli mnogi izvođači – 50 Cent, Tupac Shakur, Dr. Dre, The Notorious B. I. G., Lil Wayne, Jay-Z i dr. – a na suvremenoj se glazbenoj sceni ističu i reperice poput Lauryn Hill, Missy Elliot, Nicki Minaj i Cardi B.

Baš kao i glazba, afroamerička književnost još je jedan izrazito moćan medij kroz koji su Afroamerikanci izražavali svoju kulturu, tradiciju i nasljeđe. Afroamerička književnost izrazito je bogata, raznovrsna i globalno priznata. Neki od najvećih svjetskih pisaca i spisateljica upravo su afroameričkog podrijetla, a njihova su djela ona koja danas zovemo književnim klasicima. Počeci afroameričke književnosti javljaju se još u razdoblju ropstva kroz usmenu narodnu predaju unutar obiteljskih zajednica, ali i među robovima s različitih veleposjedničkih imanja.

Polovicom 18. stoljeća pisana riječ dobiva na snazi i važnosti te se njome počelo izražavati nezadovoljstvo rasnom diskriminacijom i odnosom bijelaca prema Afroamerikancima. Prvom afroameričkom spisateljicom smatra se Phillis Wheatley. Rođena u Senegalu i dovedena u ropstvo sa samo osam godina, Wheatley je morala naučiti ne samo novi jezik, već i čitav način života, ali je to tako dobro svladala da je već u tinejdžerskoj dobi pisala po-

eziyu koja je odgovarala književnom stilu toga razdoblja. Njezine se pjesme razlikuju po tematici i stilu, često sadrže religiozne motive i obraćanje Bogu, kojeg je s novom religijom upoznala, ali se u pozadini svega jasno vidi da nije zaboravila svoje podrijetlo (Early, 2005). Ono što je Wheatley pokazala kroz svoju poeziju u zbirci *Poems on Various Subjects, Religious and Moral* iz 1773. godine – prvoj afroameričkoj tiskanoj knjizi – jest da crnački autori mogu stvarati i pisati jednako kvalitetno i uspješno kao i bijelci. Dapače, njezino je stvaralaštvo izraz identiteta i pripadnosti, temeljnih tema i u kasnijoj afroameričkoj književnosti. Te se teme susreću i u robovskim pripovijestima (*slave narrative*), najranijem pisanom izrazu afroameričkih autora koji se može smatrati književnim djelom (Early, 2005). Prve robovske pripovijesti, objavljene od 1760. godine nadalje, nisu bile pisane s ciljem prosvjedovanja protiv ropstva, niti im je ropstvo zapravo bilo glavna tema. Većina pripovijesti obrađivala je teme iz svakodnevnog života robova, težinu i muku koju su prolazili ka putu do slobode, a često su pisane u obliku autobiografija. Olaudah Equiano napisao je djelo koje je promijenilo afroamerički diskurs. *The Interesting Narrative of the Life of Olaudah Equiano or Gustavus Vassa, the African*, objavljen 1791. godine, prva je robovska pripovijest koja se može smatrati eksplicitnim pisanim prosvjedom protiv ropstva te prvim afroameričkim političkim književnim djelom na engleskom jeziku.

Afroamerička književnost doživjela je zamah u godinama prije Američkoga građanskog rata, od 1830. do 1860. godine, kada je objavljeno mnogo robovskih pripovijesti koje su varirale od manjih prozних djela do opširnijih autobiografija. One su bile podjednako namijenjene crncima i bijelcima, s ciljem ne samo da učvrste osjećaj zajedništva među Afroamerikancima, već i da bijelcima ukažu na autentične traumatične situacije ropstva i njihovih iskustava u robovlasničkom društvu. Afroamerički identi-

tet i zajedništvo u to su doba još uvijek bili nepotpuno definirani pojmovi zbog mnogih podjela unutar samog društva: prvo, i na Sjeveru i na Jugu postojali su, osim robova, i slobodni crnci; drugo, i sami su robovi bili podijeljeni između sebe na temelju poslova koje su obavljali (robovi na polju i robovi u domaćinstvu), vještina koje su posjedovali ili pak prema boji kože. Glas te kompleksne zajednice bilo bi gotovo nemoguće čuti, pa ni kroz literarna djela, da nije bilo onih slobodnih pojedinaca koji su, iako još uvijek bez sustavno uređenog društva, ipak imali veće mogućnosti da otvorenije zagovaraju slobodu. Robovske pripovijesti postavile su temelj za povezivanje svih Afroamerikanaca, i slobodnih i porobljenih, a autori poput Fredericka Douglassa, Henryja Browna i Harriet Jacobs ustrajali su u tome da na jedinstvenom osjećaju identiteta izgrade zajedništvo koje će biti prvi korak prema slobodi te se njihova djela smatraju najvažnijima za to razdoblje. Douglass je bio i urednik novina, a Brown je objavio mnoga djela, među kojima su prvi afroamerički roman *Clotell, or the President's Daughter* iz 1853. godine te prvi puto-pis *Three Years in Europe* iz 1852. godine. Nakon Douglassova, u razdoblju do 1860. godine objavljeni su i drugi afroamerički romani mnogih autora. Najistaknutiji roman toga razdoblja, ne samo zbog tema ropstva i abolicionizma koje obrađuje, već i zbog činjenice da ga je napisala bjelkinja, je *Uncle Tom's Cabin*, autorice Harriet Beecher Stowe, objavljen 1852. godine.

Razdoblje Rekonstrukcije unijelo je u afroameričku književnost novi optimizam. Za oslobođene robove počela su se otvarati vrata prema obrazovanju, što je omogućilo mnogim ambicioznim novim autorima da iskažu svoj spisateljski talent. Crnački su se pisci često oslanjali na stil popularne američke književnosti, spajajući ga sa suvremenim političkim temama i novonastalom situacijom nakon završetka rata. Iako je u početku izgledala obećavajuće, ubrzo je postalo jasno da je ideja rasne jednakosti,

nažalost, još uvijek daleko od realnosti. Mnogo je djela toga razdoblja bilo usmjereno primarno prema bjelačkoj publici s ciljem zabave, poput poezije Paula Laurencea Dunbara. Neki su autori svoje spisateljstvo koristili za skretanje pozornosti na nejednakost koja je vladala u američkom društvu. Frances Harper, Sutton E. Griggs i Charles W. Chesnutt najistaknutiji su od njih, a njihova djela često ukazuju na rasne stereotipe i predrasude zbog kojih su bijelci i dalje ignorirali sve lošije društveno-političke uvjete kasnoga 19. stoljeća u kojima su Afroamerikanci živjeli. Rasnu segregaciju na Jugu početkom su 20. stoljeća u svojim djelima polemizirala dva iznimno važna autora: Booker T. Washington i W. E. B. Du Bois. Obojica akademski obrazovani, Washington i Du Bois imali su sasvim suprotne pristupe poboljšanju društveno-socijalnih uvjeta za crnačku zajednicu. Washington je u svojoj autobiografiji *Up from Slavery* iz 1901. godine prikazao vlastiti put od ropstva do slobode, dokazujući da, prema njegovu mišljenju, svaki čovjek može ostvariti dostojanstvo i napredak ako se pokaže korisnim i produktivnim članom društva. Iako se zalagao za obrazovanje i pravdu unutar zakonodavnog sustava, smatrao je da se Afroamerikanci moraju prilagoditi novonastalim uvjetima i naučiti živjeti u segregiranom društvu, a ne aktivno se boriti protiv diskriminacije. Njegov je pristup predstavljao prvi korak prema jednakosti, za koju je smatrao da će s vremenom biti postignuta, ali da je nerealno očekivati velike promjene u kratkom roku s obzirom na to da od ukidanja ropstva nije prošlo puno vremena. Njegova su djela prepoznata i izvan afroameričke zajednice, a bio je i prvi Afroamerikanac koji je posjetio Bijelu kuću na poziv tadašnjega predsjednika Theodorea Roosevelta. Samo dvije godine nakon objavljivanja Washingtonove autobiografije, njegove je stavove kritizirao Du Bois, objavivši 1903. godine zbirku eseja pod nazivom *The Souls of Black Folk*. Du Bois se zauzimao za potpunu ravnopravnost, glasačko pravo te

mogućnost liberalnoga akademskog obrazovanja koje bi Afroamerikancima uvelike omogućilo ekonomski i socijalni napredak te je smatrao da se nikako ne bi smjeli pomiriti s rasnom segregacijom i čekati da stanje s vremenom postane bolje. Jedna je od najzastupljenijih tema u njegovim djelima i pitanje identiteta, veoma važnog za formiranje jedinstvene, napredne zajednice. Njegovi eseji smatraju se jednim od najprovokativnijih i najutjecajnijih djela afroameričke književnosti 20. stoljeća.

Tijekom prva dva desetljeća 20. stoljeća rasna nejednakost potaknula je protestno pisanje, pa su mnoga djela upravo takva karaktera, a aktivizam se počeo osjećati i na nacionalnoj razini. Godine 1909. osnovan je NAACP (*National Association for the Advancement of Colored People*), organizacija za ljudska prava, s Du Boisom kao urednikom njihova časopisa *The Crisis* koji je postao najčitanijim afroameričkim časopisom svoga doba. James Weldon Johnson, kasnije predsjednik NAACP-a, autor je poznatog romana toga razdoblja, *The Autobiography of an Ex-Colored Man* (1912.), koji se bavi pitanjem rasnog identiteta, odnosno mogućnosti Afroamerikanaca da, ovisno o svojim fizičkim karakteristikama, „prolaze“ kao bijelci i na taj način sebi otvore nove, bolje mogućnosti za život i napredak. Johnson i Du Bois, a s njima i mnogi novi umjetnici, aktivisti i politički vođe, počeli su gravitirati prema njujorškoj četvrti Harlem, koja je postala novo intelektualno središte. Upravo se zato razdoblje od 1915. godine, kada su započele migracije Afroamerikanaca s Juga na Sjever, do kasnih 30-ih godina naziva Harlemskom renesansom (*Harlem Renaissance*). Bilo je to razdoblje procvata afroameričke kulture i umjetnosti u svim njezinim granama – književnosti, glazbi, vizualnoj umjetnosti i kazalištu. Pokret je nazvan *New Negro Movement* prema antologiji *The New Negro* iz 1925. godine autora Alaina Lockeja, a djelovao je uglavnom u gradovima koji su bili glavna odredišta migracije s Juga. Lockeova

antologija sadržavala je djela nekih od najistaknutijih autora toga razdoblja, među kojima su pjesnici Langston Hughes, Countee Cullen i Claude McKay te romanopisci Rudolph Fisher, Zora Neale Hurston i Jean Toomer. I dalje su nezaobilazne teme bile kulturalni identitet, rasizam, posljedice ropstva na afroameričku kulturu te još uvijek prisutni rasni stereotipi, a njima se podjednako bavila i poezija i proza.

Neki od najvećih romana afroameričke književnosti nastali su upravo u doba Harlemske renesanse, od kojih je nezaobilazno spomenuti *The Waste Land* (1922.) T. S. Eliota, *Cane* (1923.) autorice Jean Toomer, *Passing* (1929.) Nelle Larsen te *Their Eyes Were Watching God* (1929.) Zore Neale Hurston. Pokret *New Negro Movement* nije dugo trajao te se u 30-im godinama 20. stoljeća s pojavom Velike gospodarske krize (*The Great Depression*)¹¹ ugasio, no ostavio je golem utjecaj na afroameričku kulturu i književnost dokazavši da afroamerički autori nisu ništa manje talentirani ni sposobni od bijelih američkih pisaca.

Nova imena afroameričke književnosti koja su progovarala o aktualnim problemima i sveprisutnim posljedicama povijesti na svakodnevni život Afroamerikanaca pojavila su se u 30-im godinama 20. stoljeća. Vidljiv utjecaj ondašnje realističke i naturalističke američke književnosti na mnoge od njih stvorio je različite pristupe obrađivanju aktualnih tema među različitim

¹¹ Velika gospodarska (industrijska) kriza od 1929. do 1933. godine najveći je poremećaj u svjetskom gospodarstvu potkraj 1920-ih i početkom 1930-ih, a koji je simbolično započeo 29. listopada 1929. godine slomom na burzi na Wall Streetu u New Yorku, posljedice kojega su se osjećale sve do Drugoga svjetskog rata. Kriza je dovela do potpunog sloma gospodarstva SAD-a, koji su obilježili bankroti, uništene štednje, gubici imovine, propasti banaka, pad vrijednosti tvrtki, otpuštanje radnika, rast nezaposlenosti i inflacije. Iako su uzroci krize bili mnogobrojni, drži se da je njezin glavni uzrok bio prevelika industrijska proizvodnja potrošnih dobara za tržište koje je bilo ograničeno zbog slabe kupovne moći stanovništva. Posljedice krize osjetile su se i u Europi budući da su SAD nakon izbijanja krize zatražile od europskih zemalja hitan povratak velikih zajmova. Krizom jedino nije bilo zahvaćeno gospodarstvo tadašnjeg SSSR-a, koje se razvijalo prema pravilima upravljane ekonomije, a suprotno pravilima liberalnoga kapitalizma na Zapadu.

skupinama autora. Razdoblje od 1940. do 1960. godine u afro-američkoj književnosti naziva se razdobljem realizma, naturalizma i modernizma. Bez obzira na uglavnom jednake ili slične teme, stil pisanja i motivi koje su pisci koristili razlikuju se od pojedinca do pojedinca. Propitivala se i sama svrha književnosti, pa su tako neki smatrali da bi ona trebala služiti isključivo kao medij za izražavanje prosvjeda protiv rasne diskriminacije i segregacije, dok su drugi držali da je to previše ograničavajuće i da književna djela moraju biti usko povezana sa stvarnošću i sadržavati sve aspekte svakodnevice, a ne samo borbu za jednakost. Jedan od onih koji su književnost smatrali oružjem u borbi protiv nejednakosti i nesumnjivo najutjecajniji zagovaratelj protestne književnosti jest Richard Wright. Njegova zbirka novela *Uncle Tom's Children* (1938.), roman *Native Son* (1940.) i autobiografija *Black Boy* (1945.) ponovno oživljavaju tradiciju književnosti 19. stoljeća, izražavajući duboko nezadovoljstvo stanjem u društvu prožeto naturalističkim motivima. Wright je utjecao na mnoge druge autore svojega vremena, između ostalih i na spisateljicu Ann Petry koja je u svoja djela ukomponirala snažne i probuđene ženske likove. Uz pjesnike poput Margaret Walker i Sterlinga A. Browna, u poeziji su se posebno istaknuli i Melvin B. Thompson, Robert Hayden i Gwendolyn Brooks, koji su često u modernističkom stilu eksperimentirali s tradicijom. Potkraj 40-ih i u 50-im godinama ističu se James Baldwin, njujorški esejist i romanopisac te Ralph Ellison, koji je najpoznatiji po svojem romanu *Invisible Man* iz 1952. godine za koji je 1953. godine osvojio nagradu *National Book Award*.

Razdoblje dramatičnih društvenih previranja u 60-im godinama unijelo je novitete i u umjetničko stvaralaštvo, pa tako i književnost, te se rodio novi pokret: *Black Arts*. Osim što je jedna od aktualnih političkih tema bila rat u Vijetnamu, u kojem su mnogi Afroamerikanci bili primorani sudjelovati, u tom je razdoblju

najviše pomaka ostvario i Pokret za građanska prava, okupljen oko istaknutih liderskih ličnosti – Martina Luthera Kinga ml. i Malcolma X-a. Literarno stvaralaštvo 60-ih i 70-ih godina, kada je pokret bio u zamahu, okrenulo se poticanju Afroamerikanaca na svjesnost o vlastitom identitetu i pravima koja im pripadaju te promjenu percepcije afroameričkog društva među bjelačkom čitalačkom publikom. Najmoćniji način artikuliranja nove crnačke svijesti bila je poezija, u kojoj se ističu Amiri Baraka, Sonia Sanchez, Nikki Giovanni, Jayne Cortez, Larry Neal i drugi, a naglasak je bio i na dramskim djelima. Stvaralaštvo je uvelike pridonijelo izgradnji i napretku afroameričkog društva kroz osnivanje lokalnih kazališta, pokretanje časopisa koji su objavljivali poeziju te otvaranje tiskara. Iako kratkotrajan, pokret *Black Arts* bitan je dio afroameričke i američke povijesti jer je, osim što je potaknuo politički aktivizam i omogućio Afroamerikancima da glasno i javno izraze svoje mišljenje, potaknuo i stvaranje umjetničkih institucija, novina i časopisa, kao i novih studijskih programa na sveučilištima koji su se bavili afroameričkom kulturom i poviješću.

Šezdesetih godina 20. stoljeća javio se i pokret seksualne revolucije (ili seksualnog oslobođenja) (*sexual liberation*) koji je izmijenio društvene poglede i stavove prema pojavama i stvarima koje su se dotad smatrale kontroverznim i tabu temama, poput homoseksualnosti, legalizacije abortusa, kontracepcije i sl. Seksualna revolucija potaknuta je napretkom na poljima medicine, tehnologije te prirodnih i društvenih znanosti. Posljedično, te su se teme počele javljati i u književnosti. Usporedno s razdobljem seksualne revolucije, a još uvijek pod utjecajem pokreta *Black Arts*, 70-ih godina 20. stoljeća započinje razdoblje suvremene afroameričke književnosti. Suvremena afroamerička književnost zadržava teme rasizma, diskriminacije i kulturnog identiteta, koje se provlače kroz afroamerička djela od samih početaka, no

novitet su liberalnije teme, kao i sve veća istaknutost ženskog pisma. Djela afroameričkih spisateljica donose novu, žensku perspektivu i problematike poput seksizma, „obojenosti“ i nasilja u obitelji s kojima se, uz rasizam, svakodnevno dodatno suočavaju. Sve se glasnije progovara o vječnim stereotipima koji Afroamerikance, pogotovo žene, prate već desetljećima – od onih nastalih u doba ropstva i neposredno nakon njega, kada su crne žene stereotipizirane kao „ljute crkinje“ ili pak promiskuitetne, do stereotipa novog doba koji Afroamerikance opisuju kao kriminalce, ovisnike i dilere droge. Ti su se stereotipi s vremenom ukorijenili u medijskim prikazima Afroamerikanaca i prisutni su u velikoj mjeri i danas. Suvremena književnost, pogotovo ona ženskih autorica, stvara individualne, snažne ženske likove i opisuje njihovu realnost i borbu za jednakost i pravdu u modernom svijetu.

Temeljnim tekstom suvremene ženske književnosti, ženskim pismom, smatra se roman *The Bluest Eye* autorice Toni Morrison objavljen 1970. godine, koji implicitno ističe tada aktualni slogan „crno je prekrasno“ (*Black is beautiful*), a glavna junakinja romana jedinstveni je ženski lik afroameričke književnosti. Njezina druga poznata djela uključuju romane *Sula* (1973.), *Song of Solomon* (1977.), *Tar Baby* (1981.) i *Beloved* (1987.) za koji je dobila Pulitzerovu nagradu. Nobelovu nagradu za književnost dobila je 1993. godine. Toni Morrison utjecala je na kasnije spisateljice poput Toni Cade Bambara i Glorije Naylor, a u isto je vrijeme svoje stvaralaštvo započela i Alice Walker, još jedna istaknuta afroamerička spisateljica, obogativši suvremenu književnost prozom i poezijom koja se često smatrala kontroverznom za svoje doba.

Nakon prvoga objavljenog romana 1970. godine, *The Third Life of Grange Copeland*, Alice Walker objavila je još mnoga djela, uključujući i zbirke poezije, kratkih priča i eseja. Njezin zasigurno najpoznatiji roman, *The Color Purple*, epistolarni je roman

objavljen 1982. godine, a za njega je osvojila Pulitzerovu nagrade i nagradu *National Book Award*. Najpoznatija zbirka eseja *In Search of Our Mother's Gardens: Womanist Prose* (1983.) također je obilježila suvremenu afroameričku žensku književnost.

Maya Angelou još je jedna afroamerička spisateljica, pjesnikinja i aktivistica koju je neizostavno spomenuti u kontekstu suvremene afroameričke književnosti, a među njezinim je najpoznatijim djelima serija od sedam autobiografija koja vjerno prikazuje odrastanje i život afroameričke žene i njezinu borbu s diskriminacijom i svakodnevnim životnim teškoćama, započeta knjigom *I Know Why The Caged Bird Sings* (1970.), a dovršena veličanstvenom autobiografijom *Mom & Me & Mom* (2013.). Knjigu je napisala kako bi „istražila neke od načina na koji ljubav liječi i pomaže ljudima da dosegnu neslućene visine i uzdignu se iz neizmernih dubina“. Svih sedam autobiografija posvećta su odnosu kćeri i majke, odnosu koji je Angelou dugo gradila s vlastitom majkom.

Te i mnoge druge afroameričke spisateljice utrle su put mnogim budućim mladim afroameričkim piscima i otvorile mogućnost progovaranja o problematici rase, roda i društvenog statusa unutar različitih književnih žanrova.

Kada je riječ o umjetnosti i kulturi, nezaobilazno je spomenuti i filmsku i televizijsku industriju, tim više što ona uvelike utječe na percepciju publike o afroameričkoj zajednici. Prikaz Afroamerikanca na filmu i televiziji u prošlosti je bio ili otvoreno rasistički ili pak krajnje stereotipiziran, što nažalost nije čudno s obzirom na to da u filmskoj industriji u ulogama producenata, scenarista i redatelja prevladavaju bijelci (i to najčešće muškarci) (Smith, 2013). U današnje se vrijeme ipak sve više naglaska stavlja na raznolikost i reprezentaciju manjina u filmu i na televiziji te se javlja sve više likova Afroamerikanaca koji se odmiču

od stereotipnih uloga iz prošlosti. Tome pridonosi i sve veći broj uspješnih afroameričkih glumaca, glumica i producenata koji su svojim talentom zaradili svjetsku slavu i brojna priznanja.

Sve do otprilike 1909. godine, likove Afroamerikanaca uglavnom su glumili bijelci, na način da su glumci bojali lice u crno (tzv. *blackface*), a sami su likovi gotovo uvijek bili portretirani izrazito rasistički, često kao karikature. Takav se prikaz oslanjao na stereotipe koji su potjecali iz razdoblja ropstva, a kojima su se nastojali opravdati rasizam i diskriminacija prema crncima. Ti su stereotipi zadržali do današnjeg dana, često prilagođeni trenutnom socijalnom i kulturalnom kontekstu, ali ipak vidljivi u filmskoj i televizijskoj industriji, književnosti i ostalim granama umjetnosti. Upravo je taj nerealni i rasistički orijentiran način prikazivanja Afroamerikanaca potaknuo mnoge od njih da se i sami upuste u filmsko stvaralaštvo te pokušaju publici prikazati stvarnu, humanu sliku crnačkog života. Početak 20. stoljeća obilježile su novonastale filmske kompanije koje su osnovali Afroamerikanci poput Foster Photoplay Company osnovane 1910. godine u Chicagu, Lincoln Motion Picture Company osnovane 1916. godine u Los Angelesu te Micheaux Film and Book Company koju je 1918. godine osnovao poznati pisac Oscar Micheaux. Filmovi koje su ove kompanije stvarale bili su tzv. „rasni filmovi“ (*race movies*) koji su nastojali prikazati crnce kao civilizirana ljudska bića dostojna poštovanja i jednakosti, odmičući se tako od strogo stereotipiziranih likova i priča dotad prikazivanima na ekranu. Oko petsto filmova afroameričkih redatelja i drugih filmova afroameričke tematike (jer neke su režirali i bijelci) nastalo je i prikazano u razdoblju od 1910. do 1948. godine, slijedeći masovne migracije crnaca u sjeverne države. U prvim su godinama to bili nijemi filmovi, prije nego što se ustalila praksa uvođenja zvuka u film u kasnim 20-im godinama. Zanimljivo je spomenuti da se prvim komercijalnim zvučnim filmom smatra *The Jazz Singer* iz

1927. godine koji – iako s bijelcem u glavnoj ulozi – tematiku preuzima upravo iz afroameričke kulture.

Promjene u prikazu Afroamerikanaca na filmu dogodile su se u godinama oko i nakon Drugog svjetskog rata te su njihovi likovi postali kompleksniji i realističniji. Liberalizam koji je uslijedio nakon rata donio je i filmove koji su se otvoreno bavili rasnom problematikom kao što su *Intruder in the Dust* i *Home of the Brave* iz 1949. godine. Prve afroameričke filmske zvijezde poput Sidneya Poitiera, Harryja Belafontea i Dorothy Dandridge pojavile su se 1950-ih godina. Iako su filmovi iz tog razdoblja i dalje bili donekle problematični jer su obrađivali osjetljive teme iz života afroameričke zajednice, publika je konačno mogla vidjeti sve veći broj Afroamerikanaca na ekranu. To se nastavilo u šezdesetim godinama, kada su i prvi afroamerički redatelji počeli djelovati i stvarati u Hollywoodu (prvi je među njima bio Gordon Parks) te je prevladavajuća tematika filmova postalo odrastanje, odnosno put glavnog lika od djetinjstva do odrasle dobi (*coming-of-age story*). Nadalje, u sedamdesetim su se godinama produkcija se orijentirala na niskobudžetne filmove čiji je cilj bio iskoristiti trenutne kulturološke i sociološke trendove ili teme poput nasilja i droge kako bi privukli publiku (tzv. *exploitation films*). Unutar toga razvio se podžanr crnačkih filmova koji se nazivaju *black exploitation* ili *blaxploitation* filmovima, s pretežito crnačkom glumačkom postavom, namijenjenima crnačkoj publici. Iako su u takvim filmovima Afroamerikanci zaista bili glavni likovi, a ne sporedni ili pak negativci, njihov je prikaz bio izrazito stereotipan, a često su prikazivani u urbanom okruženju prepunom kriminala i nasilja. Takav stereotip afroameričkog lika kao kriminalca, nasilnika ili preprodavača droge prisutan je i danas. Ipak, u tom se razdoblju pojavilo i mnogo filmova koji su se bavili svakodnevnim životnim temama, a ne samo socijalnim i rasnim problemima.

Značajniji pomak u afroameričkoj filmskoj industriji počeo se događati 80-ih godina s istaknutim redateljima poput Spikea Leeja, Johna Singletona i Julie Dash. U fokus su, osim priča o odrastanju i sazrijevanju mladih Afroamerikanaca, došli i ženski likovi i njihovi svakodnevni životi. Od tog razdoblja pa do danas u afroameričkim se filmovima izmjenjuju različite teme, od onih koje se bave rasnom problematikom, rasizmom i diskriminacijom, do onih svakodnevnih. Osim toga, veliki broj filmova temelji svoje priče na stvarnim događajima i značajnim osobama iz afroameričke povijesti poput Malcolma X-a i Martina Luthera Kinga ml. S tendencijom da se u filmskoj i televizijskoj industriji poveća raznolikost, likovi Afroamerikanaca javljaju se u mnogim filmovima koji nisu direktno fokusirani na njihove priče. Nažalost, često je upravo to jedina njihova svrha te su portretirani površno, a nerijetko i stereotipno.

U televizijskoj industriji situacija nije bila puno drugačija. Prva Afroamerikanka koja je glumila u televizijskoj seriji bila je Ethel Waters u seriji *Beulah, sitcomu* iz 1950. godine o afroameričkoj služavki u bjelačkoj obitelji. Međutim, karikaturni prikaz crnačkih likova s ciljem nasmijavanja publike prisutan u toj i drugim televizijskim serijama onoga doba naveo ju je da ubrzo napusti seriju te je potaknuo stvaranje novih televizijskih projekata koji bi istinitije prikazali stvarnost afroameričkog iskustva u američkom društvu. Tako su se u 60-im i 70-im godinama pojavile prve isključivo afroameričke televizijske serije kao što su *Julia* (1968.-1971.), *Good Times* (1974.-1979.) i *The Jeffersons* (1975.-1985.). Iako primarno humoristične, one su se nerijetko bavile i političkim i socijalnim problemima kojih su se doticale kroz često sumorne situacije. Trend se nastavio i u 80-im i 90-im godinama s još mnogo humorističnih serija koncentriranih na svakodnevni život crnačke obitelji. Osim takvih, afroameričke televizijske serije i emisije nerijetko se bave i kulturom, poput

glazbeno-plesne emisije *Soul Train* koja se prikazivala punih trideset i pet godina, a ugostila je mnoge poznate afroameričke glazbene zvijezde. Neizostavno je spomenuti i svjetski popularnu Oprah Winfrey koja je svojom emisijom *The Oprah Winfrey Show* ne samo pomaknula granice za Afroamerikance u televizijskoj industriji već u 80-im godinama, već je i u dvadeset i devet godina prikazivanja emisije potaknula rasprave o mnogim aktualnim socijalno-političkim problemima i teškoćama s kojima se afroamerička zajednica svakodnevno suočava. Popularnost afroameričkog sadržaja na filmu i televiziji među svim publikama, i crnačkom i bjelačkom, u mnogočemu je značajan jer doprinosi stvaranju realne, istinske slike o afroameričkog zajednici. Upravo je zato važno odmicanje od nekadašnjih stereotipa, ali i bavljenje rasnom problematikom jer ono potiče javnost da o njoj promišlja, što predstavlja prvi korak prema rješavanju problema.

Afroamerička kultura i umjetnost s jedne su strane dio američke kulture, ali s druge strane predstavljaju sasvim zasebnu kulturu i diskurs koji počiva na jedinstvenom i teškom povijesnom iskustvu crnačkoga naroda. Glazba, ples, vizualne umjetnosti, film i književnost ono su što daje glas autorima, a preko njih i čitavom narodu kojem pripadaju, glas kojim mogu ispričati svoja iskustva, izraziti svoje mišljenje i izboriti se za jednakost koja im pripada. Umjetnost je poveznica među članovima jedne zajednice, jedne kulture, a afroamerički autori uspjeli su kroz literarnu i ostala umjetnička djela stvoriti i ojačati osjećaj crnačkog identiteta i zajedništva koji je presudan za postizanje političkih i društvenih ciljeva. Suvremena afroamerička umjetnost i dalje reflektira svakodnevne probleme modernog društva i nastavlja pozivati u borbu za bolje sutra, stvarajući pritom značajna i kvalitetna djela koja zasigurno nikada neće pasti u zaborav i ostati će zabilježena kao svezremenska.

Fotografija: Alex Brandon/Associated Press. Preuzeto s: <https://www.nytimes.com/article/rayshard-brooks-what-we-know.html>

BLACK LIVES MATTER

Ljudi nisu milosrdni. Trgaju vam jedan po jedan ud u ime ljubavi. Potom, kad umrete jer su vas ubili svojim ponašanjem prema vama, kažu da baš i niste bili neka dobra osoba. Brišu velike suze s lica – ne zbog vas, već zbog toga što su ostali bez „igračke“.

James Baldwin (1924.–1987.), *Another Country* (1962.); afroamerički pisac, pjesnik, esejist

Vrlo je malo onih Afroamerikanaca u ovoj zemlji koji nisu doživjeli neugodno iskustvo da vas slijede kada kupujete u trgovini. Uključujući i mene samog. Vrlo je malo onih Afroamerikanaca koji nisu doživjeli da kad hodaju ulicom ili prelaze cestu čuju zvuk zaključavanja automobila. Uključujući i mene – barem dok nisam postao Senator.

Barack Obama, bivši američki predsjednik; iz govora na prosvjedu u povodu smrti Afroamerikanca Trayvona Martina 2012. godine na Floridi.

Pokret *Black Lives Matter* nastao je kao *hashtag* na društvenoj mreži Twitter, a tijekom svojega vrlo kratkog postojanja razvio se u snažnu alternativu političkoj paralizi i izolaciji s kojom se svakodnevno suočavaju zagovornici rasne jednakosti još od razdoblja predsjednika Sjedinjenih Američkih Država Baracka Obame. U nešto manje od dvije godine, taj novi pokret oživio je političke sukobe na rasnoj osnovi, udahnuo novu energiju za „pravu stvar“ i postavio temelje novoga modernog otpora rasnoj diskriminaciji i rasnoj stigmatizaciji. Uzlet toga pokreta, usmjerenog na krucijalna društveno-politička pitanja, potaknut

je i isprovociran policijskom brutalnošću spram Afroamerikanaca, a u srž zbivanja ponovno je stavio pitanje rasizma. Sve veći zamah pokreta tijekom posljednjih desetak godina pridonio je promijeni stavova američke populacije i potaknuo zajednicu na razmišljanje i akciju prema crncima. Borba za slobodu u „američkoj demokraciji“ koju su stidljivo započeli 1960-ih i 1970-ih godina počela je dobivati svoju vizuru. Kako bi nadvladali relativno kratkotrajne uspjehe i osigurali povijesnu promjenu, pokret se sve više osnažuje i modernizira, ali istodobno čuva izvornu tradiciju afroameričkoga naroda.

Ako je policijska brutalnost i ubojstvo Michaela Browna u Fergusonu, u saveznoj državi Missouri u ljeto 2014. godine bila vatra koja je prerastala u požar i zazivala osnivanje pokreta *Black Lives Matter*, onda je divljačko ubojstvo mladog Trayvona Martina u Sanfordu, u saveznoj državi Floridi 2012. godine bilo iskra nadolazeće vatrene buktinje. Trayvon Martin bio je mladi Afroamerikanac koji se, vraćajući se kući iz trgovine slatkišima, jedne kišne zimske noći 2012. godine našao na putu Georgeu Zimmermanu. Vidjevši mladoga crnca, obučenog u trenerku s kapuljačom (*hoodie*), zaključio je da bi se od njega mogla očekivati nevolja. Ničim izazvan i ignorirajući upute operatora 911 nastavio je slijediti Martina i dobacivati mu uvredljive riječi. Pod još uvijek nerazjašnjenim okolnostima ubio ga je tvrdeći da se radilo o samoobrani. Kada se vijest proširila društvenim mrežama, uslijedili su svakodnevni prosvjedi na ulicama Floride. Kazneni sud savezne države Floride nije imao namjeru kazneno goniti ubojicu, što je bio dodatni impuls afroameričkoj zajednici da se konačno suprotstavi policijskoj samovolji i brutalnosti. Najveći prosvjed u kojemu je sudjelovalo više od 5000 ljudi dogodio se 21. ožujka 2012. godine u New Yorku, a slični prosvjedi zahvatili su cijelu zemlju. Pokret *Million Hoodies Movement for Justice* u vrlo je kratkom roku okupio mnoge istomišljenike.

Mnogi poznati glazbenici, političari i istaknuti ljudi iz javnog života pristigli su pružiti potporu. U noći 13. srpnja 2013. godine bijes prosvjednika bio je još veći kao reakcija na odluku Kaznenog suda koji je Georgea Zimmermana oslobodio optužbi za ubojstvo 17-godišnjega Trayvona Martina. Mnoge trgovine u središtu grada zabarikadirale su svoje prozore znajući da slijede prosvjedi i ulični nemiri. U cijelom tom slučaju važno je istaknuti činjenicu da je politički kontekst toga trenutka bio iznimno značajan. Martin je ubijen u noći točno četiri godine nakon izbora Baracka Obame za američkog predsjednika i u noći njegova reizbora. George Zimmerman nikada nije kažnjen za počinjeno ubojstvo (Ransby, 2018).

Od 2009. godine nemiri i prosvjedni skupovi bili su vrlo česti diljem Amerike. U novogodišnjoj noći 2009. godine dogodilo se ubojstvo Oscara Granta III., 22-godišnjeg Afroamerikanca kojega je ubio policijski službenik Johannes Mehserle. Grant, mladi Afroamerikanac, u trenutku ubojstva prisilno oboren na trbuh na željezničkoj postaji Fruitvale u Oaklandu, u saveznoj državi Kalifornija, nije posjedovao oružje, a policajac mu je pucao u leđa i ubio ga. Iste noći stotine prosvjednika izašle su na ulice grada. Usljedili su neredi, sukobi s policijom, uništavanje imovine i bijes prosvjednika. Policajac Mehserle branio se na sudu govoreći da je zabunom izvukao pištolj misleći da u ruci ima elektrošoker. Ipak, godinu dana poslije, 2010. godine, pod snažnim pritiskom javnosti i afroameričke zajednice, osuđen je za ubojstvo na dvije godine zatvora, od kojih je odslužio samo 11 mjeseci. Pušten je u lipnju 2011. godine.

Prateći izricanje presude policijskom službeniku Johannesu Mehserleu na televiziji u lokalnom baru, Alicia Garza, aktivistkinja za građanska prava, napisala je dugačak tekst na svojem *Facebook* profilu koji je završila riječima: „Black people. I love you. I love us. Our lives matter.“ Njezina prijateljica, Patrisse

Cullors, aktivistkinja i borkinja za prava zatvorenika, komentirala je njezinu objavu napisavši *#blacklivesmatter*. Cullors je označila sve svoje *Facebook* prijatelje, koji su također dijelili objavu, te je u samo nekoliko sati objava postala viralna. Sljedećega dana, umjetnička galerija Solespace ponudila je utočište svim traumatiziranim Afroamerikancima koji su htjeli izraziti svoje stavove kroz umjetnost. Istodobno, Garza je cijeloga sljedećeg dana ispisivala slogan na obojenom papiru i dijelila ga gradom. Cullors i njezin prijatelj Opal Tometi objavili su putem društvenih mreža da organiziraju novi projekt pod nazivom *Black Lives Matter (BLM)*.

Tri godine poslije, *BLM* izrastao je od *hashtaga* u punopravni, a ipak još uvijek u to vrijeme često pogrešno razumijevan pokret. U kolovozu 2014. godine, nakon ubojstva Michaela Browna, ne-naoružanog 18-godišnjeg Afroamerikanca kojega je 9. kolovoza 2014. ubio 28-godišnji policajac Darren Wilson u gradu Fergusonu, u saveznoj državi Missouri, aktivisti pokreta *BLM* okupili su više od 600 prosvjednika i organizirali prijevoz autobusima u Ferguson kako bi podržali tamošnje prosvjede. Postoji nekoliko verzija događaja ubojstva mladog Afroamerikanca, no prema svjedočenju policajca Wilsona i Brownova prijatelja Dorian Johnsona, koji je u trenutku Brownova ubojstva bio prisutan, Brown i Johnson hodali su kolnikom kada je u policijskom vozilu naišao policajac Wilson zahtijevajući od njih da hodaju nogostupom. Zaustavio je policijsko vozilo pred njima započinjući sukob. Kroz otvoreni prozor policijskog vozila, nakon prepirke s Brownom, policajac je ispalio dva metka prema Brownu. Brown i Johnson su pokušali pobjeći, no Wilson ih je slijedio vozilom i prilikom sljedećeg naleta na njih ispucao je još 12 metaka od kojih je šest pogodilo Browna. Wilson je na sudu izjavio da se radilo o samoobrani, dok je Brownov prijatelj Johnson tu tvrdnju zaniijekao. Svjedoci ubojstva izjavili su da je Brown na zahtjev

policajca podigao ruke uvis i rekao: „Ne pucaj“ (*Hands up! Don't shoot!*). Tijekom kasnijih prosvjeda Brownove riječi izvikivane su kao slogan. Policajac Wilson oslobođen je svih optužbi uz obrazloženje da se radilo o samoobrani.

Ubojstvo mlade 26-godišnje Afroamerikanke Breonne Taylor u njezinu stanu u Louisvillu, u saveznoj državi Kentucky, 13. ožujka 2020. godine još je jedno u nizu stravičnih ubojstava. Malo nakon ponoći trojica policajaca upala su u stan Breonnae, medicinske tehničarke, i njezina momka, Kennetha Walkera, koje su zatekli na spavanju, pod navodnom pretpostavkom da se u stanu nalazi droga koju je bivši Breonnin dečko dostavljao na njezinu adresu. Policajci su nasumično u mraku ispalili 32 metka, od kojih je 6 pogodilo Breonnu, koja je podlegla ozljedama. Mислеći da se radi o provalnicima njezin dečko Walker ispalio je jedan hitac i ranio u nogu jednog policajca. Walker je uhićen, no nakon istrage ubrzo i oslobođen svih optužbi. Droga nikada nije pronađena u Breonninu stanu. Ipak, niti jedan od trojice policajaca nije kažnjen za ubojstvo. Sve optužbe su odbačene. Uslijedili su prosvjedi diljem Amerike pod sloganom #SayHerName, a *Breonna's Law* zabranjivao je nasilne policijske pretrese. Njezinoj obitelji isplaćena je povijesna svota novca od 12 milijuna dolara odštete.

Učestalost takvih incidenata u Americi pridonijela je sve većem osnaživanju *BLM* pokreta. Svoj puni zamah pokret doseže 2015. godine, kada se održala Prva konvencija pokreta *BLM* za slobodu crnačkog naroda u Clevelandu, u saveznoj državi Ohio, na kojoj je prisustvovalo više od 2000 „boraca za slobodu“.

Novinarka časopisa *Colorlines*, Jamilah King, tih je dana temeljito i opsežno pratila i bilježila zbivanja pokreta *BLM*. Njezini napisi i izvještaji pomogli su u demistifikaciji pokreta prema američkoj javnosti koja je pokret doživljavala kao neutemeljen

i nestvaran, a tri crnkinje, osnivačice pokreta, postale su neizostavne figure u progresivnim američkim društvenim krugovima koji su zagovarali društvenu jednakost i borbu za ravnopravnost. U napisu iz 2014. godine u časopisu *Colorlines* koji potpisuje King, Garza navodi kako su se ciljevi i djelovanje pokreta *BLM* proširili i osnažili izlazeći iz dotadašnjeg okvira praćenja zakonskih slučajeva i presuda bijelcima nakon brutalnih ubojstava i zlostavljanja crnaca. Pokret je svoje djelovanje usmjerio prema široj slici života Afroamerikanaca naglašavajući nužnost transformacije stanja svijesti i perspektive unutar američkoga društva. Garza navodi: „Boljem životu Afroamerikanaca pridonijet će snažno zauzimanje za potpuno zaustavljanje nasilja u crnačkim zajednicama, uz znanje da će takav pristup donijeti dobrobit svim ostalim zajednicama“ (Ransby, 2018).

Pokret *BLM* nastavak je ili, bolje rečeno, suvremena verzija Pokreta za građanska prava 1960-ih godina, koji unosi u američko društvu novu energiju i nasušnu potrebu za dijalogom o rasnoj nejednakosti u Americi. Jedan od vodećih američkih časopisa, *Time*, proglasio je 2015. godine pokret *BLM* drugoplasiranim na dodjeli nagrada za Osobu godine, a aktivistkinja Garza i osnivačica slogana gostovala je u mnogobrojnim emisijama na svim američkim televizijskim kanalima dajući nebrojene intervjuje.

Hashtag #BLM proširio se svim društvenim mrežama diljem svijeta. Pokret *BLM* jedna je od 28 udruga u zajedničkoj koaliciji Pokreta za živote crnaca (*Movement for Black Lives, M4BL*) tvoreći platformu za slobodu te bolji i pravedniji život crnačke zajednice. Mnoge udruge i afilijacije pridružile su se Pokretu: *Color of Change, Race Forward, Brooklyn Movement Center, PolicyLink, Million Women March Cleveland, ONE DC* i još deseci drugih.

Novinarka Jamilah King nadalje ističe da je „... pokret *BLM* nedvojbeno više kulturološki nego politički budući da su se do-

godili značajni iskoraci u pop-kulturi: američki reper i tekstopisac Kendrick Lamar osvojio je 2014. i 2015. godine nagrade *Grammy* za najbolji album i pjesmu godine; potom, pjevačica i glumica Solange (Knowles) također je osvojila brojne nagrade i priznanja u području pop-kulture; pjesma pjevačice Janelle Monáe „Hell You Talmbout“ nadahnuta je upravo *BLM* pokretom i referira se na prosvjedne govore i himne iz 60-ih i 70-ih godina prošlog stoljeća. Monáe se pridružila lokalnoj zajednici aktivista u borbi protiv policijske brutalnosti nad crncima; nadalje, američka pop-kultura doživjela je buđenje *R&B* pjevača i repera, a svi su osjetili potrebu javno progovoriti i pridonijeti buđenju američke svijesti. Osim glazbenika, poznati sportaši, glumci, umjetnici, književnici i svi ostali koji su mogli pridonijeti promjenama dali su svoj obol... takvi su trenutci iznimno značajni za crnačku zajednicu“ (Ransby, 2018). Efekti mnogobrojnih aktivnosti pokreta očitovali su se u vrlo kratkom roku na kulturološkoj i političkoj sceni, a mogućnost izričaja na kulturološkoj sceni omogućio je Afroameričkoj zajednici da sve glasnije i bez straha govora o rasizmu i diskriminaciji.

Najznačajnija i jedina politička inicijativa od osnutka pokreta dogodila se 2016. godine kada pokret nije htio poduprijeti niti jednoga kandidata na američkim predsjedničkim izborima. Ipak, valja naglasiti da je najznačajniji iskorak postignut u umrežavanju, međusobnom koaliranju i društvenom aktivizmu u cilju stvaranja društveno osviještenih skupina spremnih za borbu za pravednije društvo. Izrazita aktivnost pokreta zabilježena je za vrijeme predsjedničkog mandata 45. američkog predsjednika Donalda Trumpa. Tako je naprimjer 2016. godine pokret *BLM* poduzeo izravne aktivnosti u San Franciscu, u saveznoj državi Kaliforniji, u zaljevskom dijelu grada, zatvaranjem prometne agencije BART uslijed zastarjele infrastrukture, manjkavoga prijevoznog sustava i sve manjeg broja putnika. Aktivisti pokreta

organizirali su prosvjed ispred glavne policijske postaje u Oaklandu, u saveznoj državi Kaliforniji, zahtijevajući korjenite promjene u policijskom postupanju i uključivanje političkih struktura u promjene. Također su bili uključeni u prosvjed #Frisco5, koji je dobio naziv prema skupini prosvjednika koji su štrajkali glađu 21. travnja 2016. godine ispred policijske postaje u San Franciscu buneći se protiv policijske brutalnosti, korištenja nedopuštenih nasilnih radnji i rasne pristranosti. Izravna posljedica prosvjeda bila je ostavka glavnog šefa policije San Francisca, Grega Suhra. Na incident se osvrnulo i američko Ministarstvo pravosuđa koje u svojem izvješću navodi brojne indikatore institucionalnog kršenja prava manjinskih skupina i upućuje 272 preporuke nužnih promjena u policijskom sustavu San Francisca (Allen, 2022).

Aktivnosti pokreta *BLM* uključuju i djelovanje na nacionalnoj razini nudeći organizacijsku pomoć svim članovima i aktivistima diljem Amerike od ometanja Nacionalne konvencije Republikanaca i predsjedničkih kampanja i debata pa sve do mobilizacije aktivista na terenu u projektu pokušaja zaustavljanja gradnje plinovoda u rezervatima Siouxa, najpoznatijega naroda sjevernoameričkih Indijanaca u indijanskom rezervatu Standing Rocku, u saveznoj državi Sjevernoj Dakoti. Mnogi su članovi pokreta *BLM* veterani u svojim zajednicama, a bili su uključeni u brojne društveno-političke i socijalno-kulturne probleme u Americi mnogo prije osnutka samog pokreta. Nedosljednosti i nepravednosti imigracijskog zakona, dostupnost i jednako pravo na posjedovanje nekretnina, policijska pravednost u postupanju, zatvorska reforma, pravo na dostupnost i korištenje medicinskoga kanabisa, pravednost i jednakost u medijima, rodnost i rodni identitet te mnoga druga pitanja od životne važnosti silno zaokupljaju pozornost afroameričke zajednice u Americi.

Dok je, s jedne strane, pokret *BLM* naišao na pohvale i odobravanje bivšega američkog predsjednika Baracka Obame, s druge strane postoji i značajan broj onih koji ga osuđuju i vrijeđaju. Desničarska politička struja naziva ih terorističkom organizacijom, a budući da je Garzin suprug transrodna osoba, mnogi ih smatraju pobornicima *queer*¹² orijentacije. Javnost ih optužuje za dvoličnost zbog optužbi i napada protiv onih Afroamerikanaca koji pripadaju *queer* zajednici. Kritičari pokreta, pokušavajući donijeti javnu i društvenu osudu, očekivano navode izvore poput televizijske mreže *Fox News* i mrežne stranice *Breitbart*, ali i one neočekivane kao što su naprimjer javno neodobravanje nekih vodećih aktivista pokreta NAACP-a (*National Association for Advancement of Colored People*), jedne od najstarijih i najutjecajnijih organizacija za građanska prava u Americi, koja je osnovana 1909. godine. Prema takvim kritikama i dezinformacijama aktivisti Pokreta zauzeli su strateški pristup. Kako navodi Malkia Cyril, izvršna direktorica Centra za medijsku pravednost (*Center for Media Justice*) i članica komunikacijske skupine pokreta, „... vjerujemo i znamo da neorganizirana istina nadilazi organiziranu laž. Ponekad jednostavno ne odgovaramo jer ne želimo lažima dati kredibilitet i važnost. Ipak, najčešće dajemo medijske izjave kako bismo ispravili netočnosti, želeći na taj način izgraditi snažnu protukomunikacijsku vještinu. Razvijamo strategiju snažne komunikacije koja treba postati dijelom strategije velikih promjena. Borimo se protiv medijskih dezinformacija koje su kroz povijest snažno obilježile budućnost crnačkog naroda i činimo to polako, dan po dan.“

¹² Izraz *queer* koristi se kao naziv za cjelokupnu homoseksualnu, biseksualnu, transrodnu i interseksualnu zajednicu osoba koje sebe vide ili žive svoj život izvan hetero-patrijarhalnih normi. Izraz se također odnosi na aktivizam, pokret, teorijski pravac, kao i na samu osobu i njezine identitete te na taj način podrazumijeva nepristajanje na slijeđenje društvenih pravila.

Postoje mnoge dodirne točke između pokreta *BLM* i stranke *The Black Panthers* (Crne pantere; originalni naziv stranke je *Black Panther Party for Self-Defense*), a koje govore o povijesnom kontinuumu. Nikako nije slučajno da su i *BLM* i Crne pantere osnovane u Oaklandu, u saveznoj državi Kaliforniji, kao i činjenica da su temeljne točke programa stranke gotovo identične onima pokreta *BLM*. U programu stranke Crne pantere ključni zahtjevi su sloboda, pravo na potpunu i jednaku edukaciju za sve, moratorij na zatvorski sustav i zabrana policijske brutalnosti. Istodobno, koalicija *The Movement for Black Lives (M4BL)*, koja okuplja više od 50 skupina i koja predstavlja interese crnačke zajednice u Americi zahtijeva ukidanje kriminalizacije, nasilnog pritvaranja i ubijanja Afroamerikanaca. Takve očite sličnosti u programima i zahtjevima objašnjavaju činjenicu zašto mnogi vjeruju da je pojava pokreta *BLM* dio nasljeđa Crnih pantera te nastavak i nadogradnja njihove borbe i aktivizma. Obje organizacije osnovali su intelektualci čija je ljubav prema crnačkom narodu i svima potlačenima nepokolebljiva. Obje organizacije žele povezanost bez obzira na različitosti te ulažu iznimne napore kako bi osvijestili afroamerički narod, osobito one skupine ljudi koje su zbog raznih životnih situacija izgurane na margine američkoga društva, a ističu i da je borba za jednakost i ravnopravnost jedini ispravan put u američkome društvu. Ipak, valja istaknuti da obje organizacije nisu potekle iz istoga političkog konteksta i ne treba ih smatrati istima. Stranka Crne pantere nastala je nakon nekoliko desetljeća borbe za dekolonizaciju južnog dijela svijeta, uključujući neovisnost Kube. Pokret *BLM* nastao je tri desetljeća nakon Crnih pantera, uslijed neoliberalnih napada na crnačke zajednice diljem Amerike, ekspanzije predrasudama obojenoga zatvorskog sustava i nadasve sustavne destrukcije javnog obrazovanja. Crne pantere nisu imale *hashtag*,

kao ni društvene mreže koje bi im omogućile umrežavanje i brz protok informacija kao što je to danas slučaj. Obje organizacije, slične, a opet jedinstvene svaka za sebe, streme istome cilju, a to je borba za slobodu crnačkoga naroda koja je počela s prvom „pošiljkom“ robova dopremljenih na američki kontinent.

Valja istaknuti i zanimljivost koja ukazuje na sporost i neučinkovitost u američkom političkom sustavu. Nakon više od 150 godina od ukidanja ropstva američka vlada i Kongres „odaju počast“ svim bivšim generacijama porobljenih.

Juneteenth je američki praznik kojim se slavi kraj ropstva u SAD-a nakon Američkoga građanskog rata, a Afroamerikanci ga slave od 1800-ih godina. Poznat je i pod nazivima *Emancipation Day*, *Freedom Day*, *Jubelee Day*, *Juneteenth Independance Day* i *Black Independance Day*. Kada je general Gordon Granger stigao u Galveston, u saveznoj državi Teksas, 19. lipnja 1865. godine i objavio kraj Američkoga građanskog rata te ukidanje ropstva, započela je nova era u američkoj povijesti. Iako je ropstvo bilo službeno ukinuto dvije i pol godine ranije, 1. siječnja 1863. godine, mnogi robovlasnici nisu se htjeli odreći svojega „vlasništva“. *Juneteenth* simbolično predstavlja datum slobode za Afroamerikance. Teksas je bio prva savezna američka država koja je 1980. godine proglasila *Juneteenth* državnim praznikom, a danas je to slučaj u cijeloj Americi. Američki predsjednik Joe Biden potpisao je 17. lipnja 2021. godine zakonsku uredbu kojom predlaže američkom Kongresu da *Juneteenth*, koji se slavi 19. lipnja, postane državni praznik. U jeku velikih nemira i prosvjeda protiv policijske brutalnosti prema Afroamerikancima inicijativa se ubrzala i američki je Kongres u samo nekoliko dana prihvatio navedeni zakon.

Nakon učestalih ubojstva Afroamerikanaca u posljednjem desetljeću, a pogotovo nakon ubojstva Georgea Floyda i Breonne

Taylor, Amerika se suočava i s rastućim problemom masovnih ubojstava (*mass shootings*) (Allen, 2022).

Kada je američki predsjednik Joe Biden 4. srpnja 2022. godine na svojem Twitter profilu napisao da „Amerika danas slavi svu dobrotu svoje nacije“, nije ni sanjao da će samo nekoliko sati nakon toga uslijediti još jedno u nizu masovnih ubojstva. Ubojica je s krova zgrade pucao u okupljenu povorku koja je slavila praznik Dan nezavisnosti u *Highland Parku* u predgrađu Chicaga, u saveznoj državi Illinois. Ubio je sedam osoba i na desetke ih ranio (Alridge, Bynum, Stewart, 2021).

Rasno motiviran napad, prema policijskom izvješću, dogodio se 14. svibnja 2022. godine u jednom trgovačkom centru u Buffalu, u saveznoj državi New York. Usmjeren je bio na afroameričku populaciju. Ubijeno je 10 ljudi, a troje je teško ranjeno. Samo deset dana poslije, ubojica iz Uvaldea, u saveznoj državi Teksas, nastrijelio je 21 osobu u osnovnoj školi u Uvaldeu, a ranio još 17. To se smatra najgorim masovnim ubojstvom u Americi još od krvavog pokolja u osnovnoj školi *Sandy Hook* u saveznoj državi Connecticut, kada je ubijeno 20 djece i šest odraslih u prosincu 2012. godine. Statistički podaci govore da je u Americi zabilježeno više masovnih ubojstava u posljednjih pet godina nego u cijelom razdoblju od 1966. godine (Alridge, Bynum, Stewart, 2021).

Kao najgore masovno ubojstvo do danas navodi se masakr na glazbenom festivalu u Las Vegasu, u saveznoj državi Nevadi, 1. listopada 2017. godine, gdje je 64-godišnji ubojica ispalio više od 1000 metaka na okupljenu skupinu i ubio 60 ljudi te ranio njih 413.

Svakoga dana u Americi više od 120 ljudi smrtno strada od vatrenog oružja, a samo u prvoj polovini 2022. godine bilježi se više od 310 masovnih ubojstava. U 2021. godini zabilježena su 692 masovna ubojstva, a godinu ranije 610. Od 1968. do 2017.

godine ubijeno je više od 1,5 milijuna ljudi, što nadmašuje broj vojnika poginulih u Američkoj revoluciji 1775. godine. Podaci su doista zastrašujući i sve dok Amerika ne donese zakon o zabrani nošenja oružja i izrazito strogim kaznama, situacija se neće popraviti (Allen, 2022).

Američki znanstvenici, psiholozi, psihijatri i sociolozi navode da se masovna ubojstva ne događaju samo tako. Ona su pomno isplanirano nasilje usmjereno prema drugim ljudima, a mentalno zdravlje Amerikanaca davno je prestalo biti važno američkoj vlasti i politici.

Niti jedan građanski pokret ne događa se slučajno. Uvijek postoji prolog, odnosno uvijek postoji niz uvjeta i situacija koje prethode osnivanju svakog pokreta. Neki su događaji i situacije povijesno uvjetovani i nisu izravno povezani s organizatorima i aktivistima, već najčešće s političkom i ekonomskom klimom, društvenim realitetima koji najčešće izmaknu kontroli. Povijest često kreira uvjete za promjene, one u sadašnjosti i budućnosti, a svaki pojedinac nosi odgovornost za promjene.

Pokret *BLM*, za svakoga građanina Amerike, bijelca ili crnca, ima samo jedno jedinstveno značenje – a to je poziv na buđenje!

Bilješka o autorici

Dr. sc. Tatjana Vukelić diplomirala je engleski jezik i književnost te ruski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Poslijediplomski studij *Književnost i društveno-humanistički kontekst* završila je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci, gdje je magistrirala i potom 2006. godine obranila doktorsku disertaciju pod nazivom *Rasna, rodna i spolna diskriminacija žena u djelima suvremenih afroameričkih spisateljica*. Radi na Odsjeku za anglistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci, gdje predaje kolegije *Afroamerička književnost*, *Engleski jezik 5 i 6 te Prijevodne vježbe* (diplomski prevoditeljski studij) i mentorira izradu završnih i diplomskih radova. Bavi se istraživanjem afroameričke povijesti, tradicije, kulture i književnosti, a održala je i nekoliko predavanja kao pozvani predavač u Sveučilišnoj knjižnici u Rijeci (*American corner*) u sklopu Mjeseca afroameričke povijesti i kulture, koji se obilježava svake godine u veljači. Objavila je nekoliko stručnih i znanstvenih radova u Hrvatskoj i inozemstvu.

LITERATURA

1. Allen, William B. (2022) *The State of Black America: Progress, Pitfalls, and the Promise of the Republic*. New York, London: Encounter Books.
2. Alridge, Derrick P.; Bynum, Cornelius L.; Stewart, James B. (2021) *The Black Intellectual Tradition: African American Thought in the Twentieth Century*. Urbana, Chicago, and Springfield: University of Illinois Press.
3. Altman, Janet Gurkin (1982) *Epistolarity*. Columbus: Ohio State University Press.
4. Andrews, W. L.; Foster, F. S.; Harris, T. (1997) *The Oxford Companion to African American Literature*. New York: Oxford University Press.
5. Andrews, William L. (2003) *Classic African American Women's Narratives*. New York: Oxford University Press.
6. Angelou, Maya (1984) *I Know Why the Caged Bird Sings*. London: Virago Press.
7. Awkward, Michael (1989) *Inspiring Influences: Tradition, Revision, and Afro-American Women's Novels*. New York: Columbia University Press.
8. Awkward, Michael (1990) *New Essays on Their Eyes Were Watching God*. New York: Cambridge University Press.
9. Baker, Houston A., Jr. (1987) *Blues, Ideology, and Afro-American Literature: A Vernacular Theory*. Chicago: The University of Chicago Press.
10. Baker, Houston A., Jr. (1984) *Belief, Theory and Blues: Notes for a Post-Structuralist Criticism of Afro-American Literature*. U: *Belief vs. Theory in Black American Literary Criticism*. Penkeville: Greenwood, Fla.
11. Bakhtin, Mikhail (1981) *Discourse in the Novel*. U: Holquist, Michael, ur. (1981) *The Dialogic Imagination*. Austin: University of Texas Press.
12. Balibar, E.; Wallserstein, I. (1991) *Race, Nation, Class: Ambiguous Identities*. London, New York: Verso.
13. Bambara, Toni Cade (1970) *The Black Woman*. New York: Signet.
14. Barber, Benjamin (1976) *Liberating Feminism*. New York: Delta.

18. Bently, Eric (1998) *The Life of Drama*. u: Sumana, K. (1998) *The Novels of Toni Morrison: A Study in Race, Gender and Class*. London: Sangam Books.
19. Blassingame, John (1972) *The Slave Community*. New York: Oxford University Press.
20. Bloom, Harold (2000) *Modern Critical Interpretations: Alice Walker's The Color Purple*. New York: Chelsea House Publishers.
21. Bloom, Harold (1976) *Poetry and Repression*. New Haven: Yale University Press.
22. Bloom, Harold (1998) *Toni Morrison*. New York: Chelsea House.
23. Bone, Robert (1995) *The Negro Novel in America*. New Haven: Yale University Press.
24. Burrell, Tom (2010) *Brainwashed*. Carlsbad, California: Hay House, Inc.
25. Butler, Judith (2000) *Nevolje s rodom: Feminizam i subverzija identiteta*. (Prevela: Mirjana Paić-Jurinić), Zagreb: Ženska infoteka.
26. Byrd, Ayana D.; Tharps, Lori L. (2014) *Hair Story. Untangling the Roots of Black Hair in America*. New York: St. Martin's Griffin.
27. Caldwell, Paulette M. (1991) "A Hair Piece: Perspectives on the Intersection of Race and Gender." *Duke Law Journal*. Vol. 1991, No. 2, 365-396.
28. Callahan, John (1988) *In the African American Grain: The Pursuit of Voice in Twentieth-Century Black Fiction*. Urbana: University of Illinois Press.
29. Carby, Hazel V. (1998) *Race Men*. Massachusetts. London, Cambridge: Harvard University Press.
30. Carson, Clayborne (ur.) (2019) „Martin Luther King: Autobiografija” Zagreb: Planetopija.
31. Cheng, Anne Anlin (2000) "Wounded Beauty: An Exploratory Essay on Race, Feminism, and the Aesthetic Question." *Tulsa Studies in Women's Literature*. Vol. 19, No. 2, 191-217.
32. Christian, Barbara (1980) *Black Women Novelists: The Development of a Tradition, 1892-1976*. Westport: Greenwood Press.
33. Christian, Barbara (1980) *Community and Nature: The Novels of Toni Morrison*. *The Journal of Ethnic Studies*, No. 7.

34. Christian, Barbara (1985) *Black Feminist Criticism: Perspectives on Black Women Writers*. New York: Pergamon Press.
35. Christian, Barbara (1984) *Alice Walker: A Literary Bibliography*. U: Davis, Th.; Harris, T., ur. *Afro-American Fiction Writers After 1955*. Detroit: Gale Research Company.
36. Christian, Barbara, *The Race for Theory*. u: Kaufman, Linda, ur. (1989) *Gender and Theory*. Oxford: Blackwell.
37. Collins, Patricia Hill (2000) *Black Feminist Thought*. New York, London: Routledge.
38. Collins, Patricia Hill (2004) *Black Sexual Politics*. New York, London: Routledge.
39. Collins, Patricia Hill (2004) *Black Sexual Politics. African Americans, Gender, and the New Racism*. New York: Routledge.
40. *Conversations with Toni Morrison*. (1994) Taylor-Guthrie, Danille ur. Jackson: University Press of Mississippi.
41. Cott, Nancy (1977) *Bonds of Womanhood*. New Haven: Yale University Press
42. Craig-Henderson, Kellina M. (2014) "Colorism and Interracial Intimacy: How Skin Color Matters." U: Kimberly Jade Norwood ur. *Color Matters. Skin Tone Bias and the Myth of a Post-Racial America*. New York: Routledge. 118-138.
43. Craig, Werner (1989) *Black American Women Novelist*. New York: Salem Press
44. Danquah, Meri Nana-Ama (2003) *Shaking the Tree: A Collection of New Fiction and Memoir by Black Women*. New York, London: W. W. Norton & Company.
45. Davis, Angela (1974) *An Autobiography*. New York: Random House.
46. De Beauvoir, Simone (1952) *The Second Sex*. New York: Bantam.
47. Donald, David H. (2001) *Lincoln*. New York, London, Toronto, Sydney: Simon & Schuster Paperback.
48. Douglass, Fredrick (1969) *Narrative of the Life of Frederick Douglass*. Quarles, Benjamin ur. Cambridge Mass: Belknap Press.
49. Dowling, Colette (1979) *The Song of Toni Morrison*. U: Taylor Guthrie, Danille ur. (1994) *Conversations with Toni Morrison*. Jackson: University Press of Mississippi.

50. Du Bois, William. E. B. (1989) *The Souls of Black Folks*. New York: Signet.
51. Ebert, Kimberly L. (2004) "Demystifying Color-Blind Ideology: Denying Race, Ignoring Racial Inequalities." U: Cedric Herring; Verna Keith; Hayward Derrick Horton. *Skin Deep. How Race and Complexion Matter in the "Color-Blind" Era*. Chicago: University of Illinois Press. 174-196.
52. Erasmus, Zimitri (1997) "Oe! My Hare Gaan Huistoe": Hair-Styling as Black Cultural Practice." *Agenda: Empowering Women for Gender Equity*. No. 32, Race, Identity and Change. 11-16.
53. Finkelman, Paul (2014) "The Origins of Colorism in Early American Law." U: Kimberly Jade Norwood. *Color Matters. Skin Tone Bias and the Myth of a Post-Racial America*. New York: Routledge. 29-43.
54. Franklin, John H.; Moss, Alfred A. Jr. (1988) *From Slavery to Freedom: A History of Negro Americans*. New York: Alfred A Knopf, Inc.
55. Gates, David (1992) *Review of Jazz, by Toni Morrison*. Newsweek, April 27.
56. Gates, Henry Louis, Jr.; McKay, Nellie (2004) *The Norton Anthology of African American Literature*. New York, London: W. W. Norton & Company.
57. Gates, Henry Louis, Jr. (1985) *Race, Writing and Difference*. Chicago Press: The University of Chicago.
58. Gates, Henry Louis, Jr. (1988) *The Signifying Monkey*. New York: Oxford University Press.
59. Gates, Henry Louis, Jr. *The Blackness of Blackness: A Critique of the Sign and the Signifying Monkey*. U: *Black Literature and Literary Theory*. (1984) New York: Methuen.
60. Gayle, Addison (1975) *The Way of the New World: The Black Novel in America*. New York: Anchor Press.
61. Genovese, Eugene (1976) *Roll, Jordan, Roll*. New York: Vintage Press.
62. Geyh, P.; Leebron, F. G.; Levy, A. (1979) *Postmodern American Fiction*. York, London: W. W. Norton & New Company.
63. Gilbert, Sandra; Gubar, Susan (1979) *The Madwoman in the Attic*. New Haven: Yale University Press.
64. Gilroy, Paul (2001) *Against Race*. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.

65. Glenn, Evelyn Nakano (2008) "Yearning for Lightness: Transnational Circuits in the Marketing and Consumption of Skin Lighteners." U: *Gender and Society*. Vol. 22, No. 3. 281-302.
66. Golden, M.; Harris, Lynn E. (2002) *Gumbo: An Anthology of African American Literature*. New York: Random House.
67. Golden, M.; Shreve, S. R. (1996) *Skin Deep: Black Women & White Women Write About Race*. New York: Anchor Books, Doubleday.
68. Golden, Marita (1993) *Wild Women Don't Wear No Blues. Black Women Writers on Love, Men and Sex*. New York: Doubleday.
69. Golden, Marita (1993) *Wild Women Don't Wear No Blues: Black Women Writers on Love, Men and Sex*. New York: Anchor Books, Doubleday.
70. Golden, Marita (1999) *The Edge of Heaven*. New York: Random House.
71. Golden, Marita (2004) *Don't Play in the Sun*. New York: Doubleday.
72. Golden, Marita; Richards Shreve, Susan (1995) *Skin Deep. Black Women and White Women Write About Race*. New York: Anchor Books.
73. Golden, Marita (2004) *Don't Play in the Sun. One Woman's Journey Through the Color Complex*. New York: Doubleday.
74. Graff, Gerald, (1979) *Literature Against Itself*. Chicago: University of Chicago Press.
75. Hall, Ronald E. (2005) "The Euro-Americanization of Race: Alien Perspective of African Americans vis-à-vis Trivialization of Skin Color." U: *Journal of Black Studies*, Vol. 36, No. 1.; 116-128.
76. Hall, Ronald (1995) "The Bleaching Syndrome: African Americans' Response to Cultural Domination Vis-à-Vis Skin Color." *Journal of Black Studies*, Vol. 26, No. 2.; 172-184.
77. Harper, Michael (1979) *Gayl Jones: An Interview*. U: Harper, Michael; Stepto, Robert *Chants of Saints*. Urbana: University of Illinois Press.
78. Harris, Jessica (1976) *Interview with Toni Morrison*, *Essence*, 7,8.
79. Harris, Trudier (1984) *On the Color Purple, Stereotypes and Silence*. *Black American Literature Forum*, 18.
80. Harris, Trudier (1991) *Fiction and Folklore: The Novels of Toni Morrison*. Knoxville: University of Tennessee Press.

81. Hartsock, Nancy (1983) *The Feminist Standpoint. Developing the Ground for a Specifically Feminist Historical Materialism*. U: Harding, Sandra; Hintikka, Merrell. *Discovering Reality*. Dordrecht, Holland: Reidel Publishing Company.
82. Hedin, Raymond (1982) *The Structuring of Emotion in Black American Fiction*. *Novel: A Forum of Fiction*, 16.
83. Heinze, Denise (1993) *The Dilemma of „Double-Consciousness“: Toni Morrison’s Novels*. Athens and London: The University of Georgia Press.
84. Hemenway, Robert (1977) *Zora Neale Hurston: A Literary Biography*. Urbana: University of Illinois Press
85. Hernton, Calvin (1965) *Sexism and Racism in America*. New York: Grove Press.
86. Herring, Cedric; Keith Verna; Hayward Derrick Horton (2004) *Skin Deep. How Race and Complexion Matter in the “Color-Blind” Era*. Chicago: University of Illinois Press.
87. Hill, Mark E. (2002) “Skin Color and the Perception of Attractiveness among African Americans: Does Gender Make a Difference?” *Social Psychology Quarterly*, Vol. 65, No. 1.; 77-91
88. hooks, bell (1982) *Ain’t I a Woman*. London: Pluto Press
89. hooks, bell (1984) *Feminism: A Movement to End Sexist Oppression*. U: *Feminist Theory: From Margin to Center*. Boston: South End Press.
90. hooks, bell (1989) *Writing the Subject: Reading The Color Purple*. U: Bloom, Harold (1989) *Alice Walker*. New York: Chelsea House.
91. Hopkins, Paula (1969) *Contending Forces: A Romance Illustrative of Negro Life North and South. 1900*. Miami: Mnemosyne.
92. Hull, Gloria; Bell, Scott Patricia; Smith, Barbara (1982) *All the Women Are White, All the Blacks Are Men, But Some of Us Are Brave*. New York: Feminist Press Old Westbury.
93. Hunter, Margaret L. (2005) *Race, Gender, and the Politics of Skin Tone*. New York: Routledge.
94. Hurston, Zora Neale (1928) *How It Feels to be Colored Me*. New York: Harper Perennial.

95. Hurston, Zora Neale (1969) *Characteristic of Negro Expression. Negro: An Anthology*. Cunard, Nancy ur. Negro. London: University Press.
96. Hurston, Zora Neale (1984) *Dust Tracks on a Road*. Robert Hemenway, ur., Urbana: University of Illinois Press.
97. Hurston, Zora Neale (1985) *Spunk*. New York: Harper and Row.
98. Hurston, Zora Neale (1990) *Jonah's Gourd Vine*. New York: Harper and Row.
99. Hurston, Zora Neale (1990) *Mules and Men*. New York: Harper and Row.
100. Hurston, Zora Neale (1991) *Moses, Man of the Mountain*, Harper Perennial, New York.
101. Hurston, Zora Neale (1995) *The Complete Stories*. New York: Harper Perennial.
102. Hurston, Zora Neale (1999) *Their Eyes Were Watching God*. New York: Perennial Classics.
103. Ivanišević, Katica (1986) *Suvremena američka književnost*. Pula: Istarska naklada.
104. Janeway, Elizabeth (1979) *Women's Literature*. New York: Hoffman.
105. Johnson, Barbara (1998) *The Feminist Difference: Literature, Psychoanalysis, Race and Gender*. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press.
106. Johnson, Barbara (1984) *Metaphor, Metonymy and Voice in Their Eyes Were Watching God*. U: Gates, Henry Louis, Jr. *Black Literature and Literary Theory*. New York: Methuen.
107. Johnson, James Weldon (1960) *The Autobiography of an Ex-Coloured Man*. New York: Hill and Wang.
108. Jones, Bessie W.; Vinson, Audrey L. (1985) *The World of Toni Morrison: Explorations in Literary Criticism*. Dubuque: Kendall/Hunt Press.
109. Jordan, June (1974) *On Richard Wright and Zora Neale Hurston: Notes Towards a Balancing of Love and Hatred*. San Diego: Black World. Jovanovich.
110. Kemble, Francis (1975) *Journal of a Residence on a Georgian Plantation in 1783-1839*. New York: Signet Books.
111. Kemp, Sandra; Squires, Judith (1977) *Feminisms*. Oxford, New York: Oxford University Press.

112. Kendi, Ibrahim X. (2017) *Stamped from the Beginning: The Definite History of Racist Ideas in America*. New York: Bold Type Books.
113. Klotman, Phyllis (1979) *Dick and Jane and Shirley Temple Sensibility in The Bluest Eye*. Black American Literature Forum, 13.
114. Kovel, Joel (1984) *White Racism: A Psychohistory*. New York: Columbia University Press.
115. Kubitschek, Missy Dehn (1991) *Claiming the Heritage. African American Women Novelists and History*. Jackson: University Press of Mississippi.
116. Lawrence, Hogue (1986) *Discourse and the Other*. Durham: Duke University Press.
117. Lerner, Gerda (1973) *Black Women in White America*. New York: Vintage Press.
118. Lester, Neal A. (1999) *Understanding Zora Neale Hurston's Their Eyes Were Watching God*. Westport, Connecticut: Greenwood Press.
119. Locke, Alain (1983) *The New Negro*. New York: Atheneum.
120. Lott, Eric (1993) *Love and Theft: Blackface Minstrelsy and the American Working Class*. New York, Oxford: Oxford University Press.
121. McKay, Nellie (1999) *Crayon Enlargements of Life: Zora Neale Hurston's Their Eyes Were Watching God as Autobiography*. U: Awkward, Michel. *New Essays on Their Eyes Were Watching God*. New York: Cambridge University Press.
122. McMillan, Terry (1990) *Breaking Ice: An Anthology of Contemporary African American Fiction*. New York: Penguin Books.
123. Morrison, Toni (1976) *I Will Always Be a Writer*. Essence, 11/1976.
124. Morrison, Toni (1978) *Song of Solomon*. London: Pan
125. Morrison, Toni (1981) *Tar Baby*. London: Pan
126. Morrison, Toni (1987) *Beloved*. London: Pan.
127. Morrison, Toni (1992) *Jazz*. London: Pan.
128. Morrison, Toni (1993) *Playing in the Dark: Whiteness and the Literary Imagination*. New York: Vintage Books, Random House.
129. Morrison, Toni, 1997, *Paradise*, A Plume Book, New York.
130. Morrison, Toni (2003) *The Bluest Eye*. New York: Alfred A. Knopf.

131. Morrison, Toni (1983) *Recitatif*. U: *Confirmation: An Anthology of African American Women*. New York: Quill.
132. Myrdal, Gunnar (2017). *An American Dilemma: The Negro Problem and Modern Democracy*. Volume 1 & 2. New York: Routledge.
133. Napier, Winston (2000) *African American Literary Theory*. New York: N.Y. University Press
134. Norwood, Kimberly Jade (ur.) (2014) *Color Matters. Skin Tone Bias and the Myth of a Post-Racial America*. New York: Routledge.
135. Norwood, Kimberly Jade; Foreman Solonova, Violeta (2014) “The Ubiquitousness of Colorism: Then and Now.” U: Kimberly Jade Norwood (ur.) *Color Matters. Skin Tone Bias and the Myth of a Post-Racial America*. New York: Routledge. 9-28.
136. Norwood, Kimberly Jade (2014) “Colorism and Blackthink: A Modern Augmentation of Double Consciousness.” U: Kimberly Jade Norwood (ur.) *Color Matters. Skin Tone Bias and the Myth of a Post-Racial America*. New York: Routledge. 158-181.
137. O’Brien, John (1973) *Interviews with Black Writers*. New York: Liverwright.
138. Owens Patton, Tracey (2006) “Hey Girl, Am I More than My Hair? African American Women and Their Struggles with Beauty, Body Image, and Hair.” *NWSA Journal*, Vol. 18, No. 2. 24-51.
139. Pitts, Leonard (2016) *Racism in America: Cultural Codes and Color Lines in the 21st century*. Miami: Herald Books.
140. Ransby, Barbara (2018) *Making All Black Lives Matter: Reimagining Freedom in the 21st century*. Oakland, California: University of California Press.
141. Riley, Denise (1988) *Am I that Name? Feminism and the Category of Woman in History*. New York: Macmillan.
142. Rockquemore, Kerry Ann; Brunsma, David L. (2004) “Beyond Black? The Reflexivity of Appearances in Racial Identification Among Black/White Biracial.” U: Cedric Herring; Verna Keith; Hayward Derrick Horton (ur.) *Skin Deep. How Race and Complexion Matter in the “Color-Blind” Era*. Chicago: University of Illinois Press. 99-127.
143. Russel, Kathy; Wilson, Midge; Hall, Ronald (1992) *The Color Complex. The Politics of Skin Color Among African Americans*. New York: Doubleday.

144. Sanders Thompson; Vetta L. (2004) "Fragmented Identity: Psychological Insecurity and Colorism Among African Americans." U: Kimberly Jade Norwood (ur.) *Color Matters. Skin Tone Bias and the Myth of a Post-Racial America*. New York: Routledge. 139-157.
145. Schulhofer, Stephen J. (1998) *Unwanted Sex: The Culture of Intimidation and the Failure of Law*. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press.
146. Scott, Kesho Yvonne (1993) "'Marilyn' from *The Habit of Surviving*" in Marita Golden (ur.) *Wild Women Don't Wear No Blues. Black Women Writers on Love, Men and Sex*. New York: Doubleday. 13-43.
147. Scott, William R.; Shade, William G. (ur.) (2005) *Essays on African American History, Culture and Society*. Washington D.C.: Bureau of Educational and Cultural Affairs U.S. Department of State.
148. Sekayi, Dia (2003) "Aesthetic Resistance to Commercial Influences: The Impact of the Eurocentric Beauty Standard on Black College Women." *The Journal of Negro Education*, Vol. 72, No. 4. 467-477.
149. Shange, Ntozake (1994) *Interview with Toni Morrison*. U: Taylor-Guthrie, Danille (ur.) *Conversations with Toni Morrison*. Jackson: University Press of Mississippi.
150. Shapiro, Judith (1983) *Anthropology and the Study of Gender*. U: Langeland, E.; Gove, W. (ur.) *A Feminist Perspective in the Academy*. Chicago: University of Chicago Press.
151. Showalter, Elaine (1989) *A Criticism of Our Own*. U: *The Future of Literary Theory*. London: Routledge.
152. Smith, Barbara (1982) *Toward a Black Feminist Criticism; All the Women are White, All the Blacks are Men, But Some of us are Brave: Black Women Studies*, New York: Feminist Press.
153. Smith, Barbara (1985) *Towards a Black Feminist Criticism*. U: Showalter, Elaine (ur.) *The New Feminist Critics*. New York: Pantheon.
154. Smith, Jason (2013) „Between Colorblind and Colorconscious: Contemporary Hollywood Films and Struggles Over Racial Representation." *Journal of Black Studies*, Vol. 44, No. 8. 779-797

155. Smith, Page (1970) *Daughters of the Promised Land*. Boston: Little, Brown, & Co.
156. Staples, Robert (2006) *Exploring Black Sexuality*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
157. Stepto, Robert (1979) *From Behind the Veil: A Study of Afro-American Narrative*. Urbana: University of Illinois Press.
158. Stepto, Robert (1979) *Intimate Things in Place: A Conversation with Toni Morrison*. Urbana: University of Illinois Press.
159. Stone, John (1985) *Racial Conflict in Contemporary Society*. Massachusetts: Harvard University Press, Cambridge.
160. Taylor, Paul C. (2004) *Race*. Cambridge: Polity Press.
161. Thompson, Maxine S.; Keith, Verna M. (2004) "Copper Brown and Blue Black: Colorism and Self Evaluation." U: Cedric Herring; Verna Keith; Hayward Derrick Horton (ur.) *Skin Deep. How Race and Complexion Matter in the "Color-Blind" Era*. Chicago: University of Illinois Press. 45-61.
162. Toomer, Jean (1923) *Cane*. U: *The New Georgia Guide*. (1996) New York: University of Georgia Press.
163. Turner, Darwin (1971) *In a Minor Chord*. Carbondale: Southern Illinois University Press.
164. Walker, Alice (1973) *In Love and Trouble: Stories of Black Women*. New York: Harcourt.
165. Walker, Alice (1981) *You Can't Keep a Good Woman Down: Stories*. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich.
166. Walker, Alice (1983) *In Search of Our Mother's Gardens*. New York: Harcourt.
167. Walker, Alice (1996) *The Same River Twice: Honoring the Difficult*. New York: Random House.
168. Walker, Alice (1999) *By the Light of My Father's Smile*. New York: Random House.
169. Walker, Alice (2000) *The Way Forward is with a Broken Heart*. New York: Ballantine.
170. Walker, Alice (2003) *The Color Purple*. New York, London: A Harvest Book Harcourt, Inc.
171. Walker, Alice (2004) *Now is the Time to Open Your Heart*. New York: Harcourt.

172. Wall, Cheryl (1982) *Zora Neale Hurston: Changing Her Own Word*. U: Fleischmann, Fritz (ur.) *American Novelists Revisited: Essays in Feminist Criticism*. Boston: G. K. Hall.
173. Waugh, Patricia (1997) *Modernism, Postmodernism, Gender*. U: Kemp, S.; Squires, J. *Feminism*. New York: Oxford University Press.
174. Wellman, T. D. (1999) *Toward a Sociology of White Racism*. U: Bulmer, Martin; Solomos, J. (ur.) *Racism*. New York: Oxford University Press.
175. White, Evelyn C. (2004) *Alice Walker: A Life*. New York, London: W. W. Norton & Company.
176. White, Gray D. (1999) *Ar'n't I a Woman?* New York, London: W. W. Norton & Company.
177. White, Shane; White, Graham (1995) "Slave Hair and African American Culture in the Eighteenth and Nineteenth Centuries." *The Journal of Southern History*, Vol. 61, No. 1. 45-76.
178. Wilder, Jeffri Anne (2015) *Color Stories. Black Women and Colorism in the 21st Century*. Santa Barbara: Praeger.
179. Wilkinson, Brenda (2000) *African America Women Writers*. New York, Toronto: John Wiley & Sons Inc.
180. Wittig, Monique (1922) *One is not Born a Woman*. U: *The Straight Mind*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.
181. Wright, Kai (ur.) (2001). *The African American Archive: The History of the Black Experience Through Documents*. New York: Black Dog & Leventhal Publishers.
182. Wright, Richard (1937) *Blueprint for Negro Literature*. U: Napier, Winston (2000) *African American Literary Theory*. New York, London: New York University Press.
183. Young, Robert, J. C. (1995) *Colonial Desire: Hybridity in Theory, Culture and Race*. London: Routledge.